

TEBELELO YA DINGWALOGARE DIPADING TŠE DI HLAOTŠWEGO TŠA O.K.

MATSEPE

(An Intertextual Reading of O.K. Matsepe's Selected Novels)

Ka

JAMES SEANEGO

PHATIŠIŠO YA DINYAKWA TŠA TIKIRII YA

M.A. [NORTHERN SOTHO]

LEFAPHENG LA THUTABOTHO

(Kgorong ya Maleme)

YUNIBESITHING YA LIMPOPO

MOHLAHLI: PHOROFESA SEKGAILA CHOKOE

MOTHUŠAMOHLAHLI: MORENA M. SEBOLA

TURFLOOP

2022

BOIKANO

Nna, James Seanego, ke ikana gore mošomo wo wa go rewa “*Tebelelo ya Dingwalogare Dipading tše di Hlaotšwego tša O.K. Matsepe*” ke nyakišišo yeo e tšweleditšwego Yunibesithing ya Limpopo la mathomothomo, ebile ga se nke e tšweletšwe yunibesithing goba setheong se sengwe. Ke ikana le gore ke mošomo wa ka woo ke ingwaletšego wona ka bonna, le gore didirišwa ka moka tšeo di šomišitšwego di bonagaditšwe ka tshwanelo.

J. Seanego (Mna.)

Leina

Tlhakola 2022

Letšatšikgwedi

KGAFELO

Lengwalonyakišišo le ke le gafela go koko mmelegamma, **Ngoakwana Matlou Seanego**, yoo ke rilego ge ke thoma go šalašala mabudi morago ka ikhwetša ke le 'atlaneng tša gagwe tše boruthorutho. O e hlabane Ngwana' Mosebedi; ge nka be e se ka wena mojako wa sekolo nka be o nkgakile. Re golele ngwetšikgolo ya Bakgalaka!

Nka lebala bjang mokgalabje wa gago, rakgolo **Simon Chuene Seanego**-tšhweumabiloko ya go ema ka dinao- yoo fela a šetšego a iketše magolong. O be o le bjalo ka papa go rena. Ithobalele ka khutšo, Mokgalaka' meetse'a pula!

Go lena ke re: Le ntataišitše go ba seo ke lego sona mamohla, gammogo le seo ke tlogo go ba sona ka moso!

DITEBOGO

Matlobotlobo a dipula tša ditebogo a nela mohlatloši wa ka phatišišong ye, Mophorofesara Sekgaila Chokoe. Ke leboga tlhahlo ya boitsebelo le bontshepetšabošego bjoo bo tebilego. Ga ke kgaotše go elelwa ka ga boitshepo bja gago go nna, gore nka iša dithuto pele. Ke re šankiša mokaka namane ye e boago Moletjie. Letebele!

Moffat Sebola, mothušamohlhli phatišišong ye ebile e le mofahloši wa legogelapele, ditebogo šedio mogolle. Ke go šetše morago, Moff!

Senthulwane sa ditebogo se kgaphetša Ngaka N.S. Mogale yoo a šetšego a rotše modiro lebakeng la bohlogotšhweu. Kolobe, ke leboga ge o mphile motheo wa phatišišo ye, wa nthuta dingwalo ka mafolofolo le bokgoni bjoo bo phethagetšego. Ke hlaetša mantšu a malebo, tšhweukatiba kgaetšedi ya methepa!

Phaswane Phokwane, ge o ehlwa o ntsokame o re ke šome ke sa le yo monanana, tseba gore ke go kwetše kgauswi, Tlhantlhagane!

Rogers Sethole, leleke la moisa, mongwadimmogo-ka-nna kgoboketšothetong ya *Mamapo A Tša Semana*, go gatiša fale go mphile tlhohleletšo, Kgomo!

Mofahloši wa dithuto tša Seisimane Yunibesithing ya Zululand, Mna. Nelson Ratau, moisa wa go tswatetša. Ke sa elelwa dikanegelo tša gago ge o be o sa le ka mono Turfloop, ke leboga ge re fela re sa hlamula ka ga polelo.

Manare Matabola, mogwera yoo re sa kgaotšego go hlamula ka dithuto, Tshehla!

Go ba lelapa lešo, mme Phuti, kgaetšedi ya rena ya lekgothwane Khutšo le morwarre Chuene, ke leboga seboka gobane bongwadi bo nyaka kgopolo ye e hlwekilego, Bakgalaka!

Ke hlabile thedi ke opaopa magoswi go Modimo wa Thaba' Sione. Ke leboga ge A mponegetše tsela ye thata ye. Tlhohleletšo, tiišetšo le maatla re di buna go Yena ka noši.

SENAGANWA

Ga go na tiholompsha mo lefaseng. Sengwalo se sengwe le se sengwe ke poeletšo ya sengwalo goba dilo tše dingwe tšeo di šetšego di le gona. Phatišišo ye e nepiša go bonagatša dingwalo tšeo di ithekgilego ka dingwalo tše dingwe. E dira se ka go hlahloba dingwalogare tšeo di betlilego dipadi tše nne tša O.K. Matsepe, e lego *Lešitaphiri* (1963), *Megokgo ya Bjoko* (1968), *Kgorong ya Mošate* (1962) le *Mahlatsa a Madimabe* (1981). Ka go bonagatša dingwalogare, lehutšo le kaaka legonono gore go tla fihlelelwa kwešišo ya dipadi tša mongwadi yo hlwahlwa yo. Ka go latela teori ya sengwalo gare ga sengwalo, phatišišo ye e latetše mokgwanyakišišo wa boleng go kwešiša taba yeo e lemogilwego. Dipadi tše nne di kgethilwe ka maikemišetšo le temogo ya gore ke tšona di lebanego serokaphatla le tlhogonyakišišo ya bjale. Mokgwa wa tshekaseko ya diteng o šomišitšwe go sekaseka ka tlhonamo tshedimošo yeo e kgobokeditšwego ka setlabakelo sa phetleko ya ditokomane. Dikutollo di laetša gabotse gore Paebele le setšo ke tšona methopomegolo yeo e hueditšego bongwadi bja Matsepe. Phatišišo ye ke mokgathatema tsebong ye e tšwelelago ka ge e sekaseka dipadi tša Matsepe tšeo di sa nago le mohlodi bophelong bja lenyaga le išago.

MAREO: Sengwalo, Sengwalogare, Kwešišo, Paebele, Setšo, Khuetšo le Bongwadi.

An Intertextual Reading of O.K. Matsepe's Selected Novels

ABSTRACT

There is nothing new on earth. Every text is the repetition of another text, or other things already existing. This study reflects on the texts leaning thematically on other texts. It does so by critically examining the intertexts which shaped O.K. Matsepe's four novels, namely *Lešitaphiri* (1963), *Megokgo ya Bjoko* (1968), *Kgorong ya Mošate* (1962) and *Mahlatse a Madimabe* (1981). By revealing the intertexts, it is hoped that a maximum understanding of the novels by this outstanding author is reached. Underpinned by intertextual theory, this study adopted a qualitative approach to allow a better understanding of the identified phenomena. The four novels were purposefully sampled due to their relevancy to the topic under discussion. The study employed content analysis to thoroughly analyse data which were collected using a document review method. The discussion and findings of the study clearly indicates that the Bible and culture are the two main sources which influenced Matsepe's writing. This research contributes to the existing knowledge as it scrutinises Matsepe's philosophical novels which are still relevant to the current epoch and beyond.

KEYWORDS: Text, Intertext, Understanding, Bible, Culture, Influence and Writng.

“Tše di kilego tša ba gona, di tlo buša di eba gona. Se se ilego sa direga se tlo buša se direga. Ga go na selo se sefsa, le setee, fa tlase ga letšatši” – Mmoledi 1:9

“Ga go taba e mpsa lefaseng- ka moka ke dipoeletšo tša tše di šetšego di kile tša direga mo mabakeng a a fetilego, bogologologolong!” (*Kgorong ya Mošate*, 1962:146).

TAFOLA YA DITENG

TŠHUPANE	LETLAKALA
BOIKANO	ii
KGAFELO.....	iii
DITEBOGO	iv
SENAGANWA	v
ABSTRACT	vi
KGAOLO YA PELE: MATSE NOKAKARETŠO	1
1.1 MATSE NO	1
1.2 TŠWELETŠO YA BOTHATA	3
1.3 TEMA YEO E LEMILWEGO	3
1.4 TEORI YEO E LATETŠWEGO	5
1.4.1 Sengwalo ka gare ga sengwalo ‘ <i>Intertextuality</i> ’	5
1.4.2 Kwešišo ya Mmadi ‘ <i>Reader Response</i> ’	7
1.5 MAIKEMIŠETŠO A NYAKIŠIŠO	7
1.6 MOKGWANYAKIŠIŠO	8
1.6.1 Peakanyonyakišišo.....	8
1.6.2 Tlhaolo	8
1.6.3 Kgoboketšo ya Tshedimošo	8
1.6.4 Tshekaseko ya Tshedimošo.....	8
1.6.5 Dika tša Boleng.....	8
1.7 TLHOMPHO LE TLHOKOMELO YA BOTHO	9
1.8 BOHLOKWA BJA NYAKIŠIŠO	9
1.9 TLHALOŠO YA MAREO	9
1.9.1 Sekeresete	10
1.9.2 Setšo.....	10
1.9.3 Modu wa tlholego	10
1.9.4 Mongmadi.....	11
1.9.5 Senwamadi.....	11
1.9.6 Kekišo	12
1.9.7 Khušetšo.....	12
1.10 PEAKANYO YA DIKGAOLO.....	12
KGAOLO YA BOBEDI: TEKOLADINGWALO	14
2.1 MATSE NO	14

2.3 SENGWALO LE SETŠHABA	16
2.4 MONGWADI LE TUMELO	16
2.5 KHUETŠO	17
2.6 BASEKASEKIBAGOLO BA DINGWALO TŠA O.K. MATSEPE	18
2.6.1 M.S. Serudu	18
2.6.2 G.M.M. Grobler	20
2.7 DITLWAEDI TŠA THUTADINGWALO TŠEO DI LATETŠWEGO	21
2.7.1 Sengwalo ka gare ga sengwalo.....	21
2.7.2 Kwešišo ya mmadi go sengwalo: Tebelelo ya Boiphetoletlo bja Mmadi.....	23
2.8 MAFETŠO	26
KGAOLO YA BORARO: MOKGWANYAKIŠIŠO	27
3.1 MATSE NO	27
3.2 PEAKANYONYAKIŠIŠO	27
3.3 TLHAOLO.....	28
3.4 KGOBOKETŠO YA TSHEDIMOŠO	30
3.4.1 Phetleko ya Ditokomane	30
3.5 TSHEKASEKO YA TSHEDIMOŠO.....	32
3.6 DIKA TŠA BOLENG	33
3.7 Tihompho le Tihokomelo ya Botho	35
3.8 MAFETŠO	35
KGAOLO YA BONE: TSELAPEDI TŠA MABAPI: LEŠITAPHIRI	36
4.1 MATSE NO	36
4.2 KAKARETŠO YA PUKU	36
4.3 THAETLELE	37
4.4 KWANO YA DITUMELO: SETŠO LE SEKERESETE	38
4.5 SETŠO LE SEKERESETE KA GO LEŠITAPHIRI	41
4.5.1 Mmolelwana wa setšo: ‘Ngwana ke wa dikgomo’	42
4.5.2 Mmolelwana wa Sekeresete: ‘Ke mo go botse bjang gomme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše mmogo mme ba ratana’	47
4.6 THULAGANYO YA LEŠITAPHIRI GE E LEBANE LE MOKO WA DITABA	52
4.7 BAANEGWA GE BA LEBANE LE TŠWETŠOPELE YA MORERO	56
4.7.1 Mphoka: Mohlodi wa ditaba	56
4.7.2 Taudi le Khutšišo: Lehloyo la bona go Tšhwahledi.....	57
4.7.3 Tšhwahledi: Mophologi le Mosamarea wa kgaugelo.....	59
4.8 MAFETŠO	60

KGAOLO YA BOTLHANO: MEGOKGO YA BJOKO: RATA NGWANENO BJALO KA GE O ITHATA	62
5.1 MATSE NO	62
5.2 KAKARETŠO YA PUKU	63
5.3 LERATO GE LE TŠWELELA DINGWALO	64
5.3.1 Mmolelwana wa Sekeresete: Rata ngwaneno bjalo ka ge o ithata	64
5.3.2 Tšweletšo ya Boloji: Ditlamorago tša lehloyo	65
5.3.3 Lenyalo ge le lebane le kwano.....	66
5.3.4 Ditsopolwa tše dingwe tša Paebele	67
5.4 THULAGANYO YA MEGOKGO YA BJOKO	69
5.5 TSHWANTŠHO YA BAANEGWA	73
5.5.1 Leilane: Moanegwa wa mathata	73
5.5.2 Lefehlo le Nthumule	73
5.5.3 Maphuthe.....	74
5.6 MAFETŠO	75
KGAOLO YA BOTSHELELA: KGORONG YA MOŠATE: PHOLOGO KA JESO KERESETE	76
6.1 MATSE NO	76
6.2 KAKARETŠO YA PUKU	77
6.3 BODITSI BJALO KA TAFITA LE JESO KERESETE	77
6.3.1 Boditsi bjalo ka Tafita	78
6.3.2 Boditsi bjalo ka Jeso Keresete.....	79
6.4 TIRIŠO YA THEKINIKI YA PHEGO GE E LEBANE LE MOKO WA DITABA ..	80
6.5 THULAGANYO YA KGORONG YA MOŠATE	83
6.6 TSHWANTŠHO YA BAANEGWA	87
6.6.1 Boditsi: Moanegwathwadi.....	87
6.6.2 Tshetlo: Morongoa le Moeletši	88
6.6.3 Kgoši Letšaga: Motimedi le Mophologi.....	90
6.6.4 Monoši: Molwantšhi yo mogolo	92
6.7 MAFETŠO	94
KGAOLO YA BOŠUPA: MAHLATSE A MADIMABE: SENGWALOGARE SA THE PILGRIM'S PROGRESS LE KGOROGO YA BAROMIWA	96
7.1 MATSE NO	96
7.2 KAKARETŠO YA MAHLATSE A MADIMABE	97
7.3 MAHLATSE A MADIMABE BJALO KA SENGWALOGARE SA THE PILGRIM'S PROGRESS	98

7.3.1 Seitshwenyeng le Christian: Papetšo ya Dikatlego le Ditlhohlo tša bona.....	100
7.4 KGOROGO YA BARUTI BA BAROMIWA	103
7.4.1 Moreromogolo wa bona.....	104
7.4.2 Merero ye mengwe ya bona	105
7.5 TIRIŠO YA PAEBELE: DITSOPOLWA TŠA YONA.....	107
7.6 THULAGANYO YA MAHLATSE A MADIMABE.....	108
7.7 TSHWANTŠHO YA BAANEGWA	111
7.7.1 Seitshwenyeng: Moanegwathwadi le mosepedi wa leeto la semoya.....	111
7.7.2 Kgoši Sebego le Kgoši Molobi: Baamogedi ba Phetogo.....	113
7.8 MAFETŠO.....	113
KGAOLO YA BOSESWAI: THUMOKAKARETŠO LE TŠWETŠOPELE.....	115
8.1 MATSE NO	115
8.2 TEBANYO YA DINGWALO TŠA MATSEPE LE BOPHELO BJA SEBJALE.	116
8.3 DITŠHIŠINYO	119
8.4 MAFETŠO.....	120
METHOPO	121
METHOPOTHEO	121
METHOPOTLALELETŠO.....	121
SEMAMARETŠWA: LENGWALO LA TUMELELO	129

KGAOLO YA PELE: MATSE NOKAKARETŠO

1.1 MATSE NO

Bophelong bja gagwe bja bongwadi, O.K. Matsepe o thadile dipadi tše senyane le dikgoboketšo tše tshela tša theto. Tšweletšo ya mohuta wo e a hlokega, eupša seo se hlokegago kudukudu ke ntlha ya go re yona tšweletšo (*productivity*) ye e tlile bjang? Ge mosekaseki a ka kwešiša gore Matsepe o kgonne bjang go tšweletša ka tsela ye, o tla kgona go kwešiša dipadi tša mongwadi yo wa boitsebelo.

Se ke sona nepo ya nyakišišo ye. Go utolla, go fihla modung wa tlholego ya dipadi tša Matsepe. Ge re ka fihla mothopong woo o hlotšego dipadi tša Matsepe, ke gona re thopilego, gomme re fihlago kwešišong. Nyakišišo ye e nepiša go kwešiša gore naa go tlile bjang gore Matsepe a ngwale, le gona a ngwale dipadi tše dintši ka tsela ye? Mothopo wa dikgopolo tša gagwe ke ofe? Mosekaseki wa dingwalo Julia Kristeva, bjalo ka ge a tsopolwa ke Mogale (1998:95-96), o bolela ka tlholego "*originarity*". Se ke sona seo nyakišišo ye e lebanego le sona serokaphatla.

Lefoko la mafelelo ka go *Kgorong ya Mošate*, e lego padi ya bobedi ya O.K. Matsepe, le re:

Le rena Boditsi wa rena O gona, a re kgotleleleng, re tle re phologeng ka Yena (Matsepe, 1962:207).

Kgopolo ye e tšwelelago ka godimo ke kgopolo ya Sekeresete, e kwagala gabotse gore e tšwa kgwading ya boMateo. Ka gona, go ka thwe Paebele e bopa karolo ya 'sengwalo sa ka gare' mo pading ye. Gore mosekaseki a kwešiše padi ye, o a gapeletšega ebile o tlamegile go ya go phetla Paebele pele.

Re sa le ka lehlakoreng lona le, ge re tepogela ka go *Lešitaphiri* (1963:77), e lego padi ya Matsepe ya boraro, mmadi o gahlana le lefoko le le latelago:

Ke mo go botse bjang gomme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše gammogo gomme ba ratana.

Mmadi wa šedi, wa go bala ka nepo ya go sekaseka, yoo go itaetšago a ile a bala Paebele, ebile e le yoo a hlodumetšego teori ya 'sengwalo gare ga sengwalo' (*intertextuality*), a ka se fete setsopolwa sa ka godimo ntle le go se tswalanya le Paebele.

Dintlha tšeo di hlabahlabilwego ka godimo di thekgwa ke Moyise (2002:418) ge a re:

No text is an island and contrary to structuralist theory, it cannot be understood in isolation. It can only be understood as part of a web or matrix of other texts, themselves only to be understood in the light of other texts.

Kgatelelo ya Moyise fakhwi ke go no re kwešišo ya sengwalo e letše godimo ga sengwalo se sengwe. Ka go realo, phatišišo ye e tiiša gore go kwešiša dipadi tša Matsepe go tsomega gore motho a kwešiše Paebele pele.

Ka lehlakoreng le lengwe ge re hlabela pele, mmadi o gahlana le lefoko le le tširošago kgopolo ka go *Lešitaphiri*, le le rego:

Seswana se re ngwana ke wa dikgomo (Matsepe, 1963:28).

Mosekaseki o swanetše go kwešiša gore padi ya *Lešitaphiri* e theilwe godimo ga mmolelwana wo wa setšo. Ka gona, go a lemogwa le go kwešišega gore setšo le sona ke 'sengwalo sa ka gare' mo pading ye. Ka gona, mmadi o tlamega go kwešiša segagabo gore a kwešiše *Lešitaphiri* le dingwalo tše dingwe tša O.K. Matsepe.

Methopo ye mebedi ye, Paebele le setšo, ke yona e bopago kgwekgwe kwešišong ya dipadi tša O.K. Matsepe. Bex (1996:53) mo tabeng ye o bolela go re:

Readers, on the other hand, also need to appreciate where the new text stands in relation to previous texts in order to interpret texts successfully.

Mo Bex o no gatelela gore mmadi o tlamega go kwešiša bobedi sengwalo se sefsa le sengwalo sa mathomo. Ka gona, ge mmadi a ka šikologa kgopolo ya go itswalanya le sengwalo sa mathomo, o ya go wa ka mpa ya sebete. Se se iponagatša go ba se hlagetše basekaseki ba se nene ba go feta.

Go phethagatša morero wa phatišišo ye, go yo latišišwa dipadi tše nne tša Matsepe. Go yo hlokomelwa *Lešitaphiri* (1963), *Megokgo ya Bjoko* (1968), *Kgorong ya Mošate* (1962) gammogo le *Mahlatsa a Madimabe* (1981) ka tatelano.

1.2 TŠWELETŠO YA BOTHATA

Ge ba bolela ka seo bothata bja phatišišo e lego sona, Ellis le Levy (2008:22) ba no re ke bothatakakaretšo bjoo phatišišo e šoganago nabjo. Tšweletšo ya bothata go ka thwe e bjalo ka pelo ya motho, gobane ka ntle le pelo ga go na bophelo. Ge go se na bothata ga go na phatišišo yeo e swanetšego go dirwa. Leedy le Ormrod (2005:43) ba thekga kgopolo ye ka go re pelo ya nyakišišo ye nngwe le ye nngwe ke bothata.

Mangwalonyakišišo le ditaodišwana tšeo di šetšego di tšweleditšwe tebanong ya dipadi tša Matsepe, di šikologile taba ya sengwalo sa ka gare. Diphatišišo tšeo di be di se tša lebana serokaphatla le 'dingwalogare' (*intertexts*) dingwalong tša Matsepe. Ka ge ntlha ye e le yona kokwanekgolo kwešišong ya dipadi tša Matsepe, se se ra gore go a hlaelela. Ge mosekaseki a šikologa dingwalo tša ka gare, Paebele le setšo dipading tša Matsepe, kgonagalo ke ye ntši ya gore a kwele Matsepe thoko.

Go ka se thwe motho o na le seabe bophelong bja nta, aowa, motho ka noši ke yena bophelo bja nta. Go ba gona ga nta go hlotšwe ke tšhila ya motho. Nta e phela ka madi a motho. Kamano ye ya nta le motho, e etša kamano ya Matsepe le Paebele gammogo le Matsepe le setšo. Se ke sona sekhutlwana sa nyakišišo ye.

1.3 TEMA YEO E LEMILWEGO

Karolo ye ya nyakišišo e lekola dingwalo tša banyakišiši ba bangwe bao ba swayaswailego go lebana le nyakišišo ya bjale. Diphatišišo tšeo tša bangwadi ba bangwe di fa nyakišišo ya bjale mosepelo, phahlollo, maele, lesedi le tšwetšopele ka ge di ena le nyalellano. Ge a tlatša le go kgonthiša kgopolo ye, Randolph (2009:2) o re go lekola dingwalo go sedimoša moithuti (monyakišiši) ka ga banyakišiši ba boitsebelo le makala a diphatišišo ao a lebanego le lefapha la gagwe. Go realo, go ra gore tekoladingwalo ke karolo ye bohlokwa nyakišišong.

Nyakišišokgomo ya bongaka ya go rewa *The novels of O.K. Matsepe*, e ngwadilwe ke Serudu (1993) ge a hlahloba dipadi tše senyane tša O.K. Matsepe. Nyakišišokgomo ye ya Serudu e na le moko, mošito e bile e fa nyakišišo ya bjale tšwetšopele le lesedi. Ka go yona Serudu o selagantše dipadi tša Matsepe ka moka, a šeditše motheo wa tšona, dielemente tša bokgabo gape le bokgoni bja Matsepe. O hlabahlabile gape le bahuetšwa ba Matsepe dingwalong.

Serudu o hlabahlabile gore Paebele e bile le seabe se segolo dingwalong tša Matsepe ka bophara. O boletše ka go re Paebele e bile motheo wo mogolo wa tumelo ya Matsepe. O laeditše gore go ya ka Matsepe Modimo ke Yo mogolo go feta badimo, gobane le bona badimo ba rapela Modimo. Le ge a laeditše tšeo ka moka, Serudu ga se a tsenelela kudukudu mabapi le seabe sa Paebele dingwalong tša Matsepe. Ge go thwe ga se a tsenelela kudu go šupša gore ga se a fa mehlala ye e kgodišago. Lengwalonyakišišo le lona le nepišitše go tsenelela kudu ka ga seabe sa Paebele dipading tša Matsepe.

Ka lengwalong la gagwe la bongaka la go bitšwa *Khuetšo ya O.K. Matsepe go bangwadi ba Sepedi*, Thobakgale (2005) o hlaotše bangwadi ba ditlaboswana bao ba hueditšwego ke mešomo ya Matsepe. O hlaotše J.R.L. Rafapa, H.D. Bopape le S.M. Mashao. Thobakgale o theile papetšo ya gagwe ka dielemente tša go etša thulaganyo, tshwantšho ya baanegwa, tikologo le tše dingwe tša bongwadi. Ka boripana, Thobakgale o laetša bohlokwa bja Matsepe le dingwalo tša gagwe go bangwadi ba bafsa.

Ge a šogana le lengwalo la gagwe la Bongaka la go thewa *Sengwalo ke seipone sa mabaka*, Mathibe (2011) o gatelela gore o ka se aroganye sengwalo le setšhaba. O tšweletša dintlha tša gagwe ka go fa mohlala ka dikanegelo tša O.K. Matsepe. O re Matsepe ke seipone sa setšhaba. O re tikologo ya setšo yeo Matsepe a ngwadilego ka yona e no ba bophelo bja batho ba gabo le mathoko. Mathibe o iša pele ka gore sengwalo se tšweletša mabaka a leago. Nyakišišo ya Mathibe e tla re thuša go nyankurela ditaba tša leago le setšhaba tšeo di tšwelelago ka mokgwa wa setšo dipading tša Matsepe.

Ka lengwalonyakišišong la gagwe la Masetase la go bitšwa *Intertextuality in the Poetry of H.M.L. Lentsoane*, Makibelo (2002) o hlatholla dingwalo tša ka gare ga direto tša H.M.L. Lentsoane. Makibelo o re ka gare ga direto tša Lentsoane go na le gape direto tša bangwadi ba batala boMatome Fela, O.K. Matsepe gape le tša N.S. Puleng. Lebaka la nyarelo ya direto tša bangwadi bao ba mohlamonene ke gore Lentsoane o badile direto tša bona pele a ka ngwala tša gagwe, mme a anywa khuetšo go bona. Seo se dirilwego ke Makibelo ke seo se tla dirwago ke monyakišiši wa bjale, ke ge yena a šeditše Paebele le setšo bjalo ka dingwalo tša ka gare dipading tša Matsepe.

Ka raporotong ya gagwe ya Onase ya go bitšwa *Papetšo ya dipadi tše pedi: Ntshwe le Megokgo ya Bjoko*, Seanego (2019) o bapeditše dielemente tša bongwadi tšeo P.S Phasha a di antšego go Matsepe. Ka mantšu a mangwe a a nolofetšego Seanego o no re *Megokgo ya Bjoko* (1968) ke sengwalo sa ka gare ga *Ntshwe* (1986). Seanego o re seo se tšweletšwa ka mongwalelo, mokgwakanego, direto, kgwekgwe, thekiniki ya tekolanthago gammogo le dielemente tše dingwe. Se bohlokwahlokwa seo Seanego a se utollago ke ditsopolwa tša Paebele tšeo di nyarelago ka go dipadi tše ka bobedi. Monyakišiši wa bjale le yena o ya go šetša ditsopolwa tša dipadi tša Matsepe le tša ka Paebeleng.

Ka pampiring yeo a e adilego thutophahlošong ya mathomo ya O.K. Matsepe, ya go rewa “*Towards Changing the Mind-set of the African Section of the Rainbow People*”, Serudu (2019) o be a sekametše kudu ka lehlakoreng la setšo dingwalong tša Matsepe. O gateletše gore setšo ke sona motheo wa dipadi tša Matsepe. Le ge a retwa kalong ya phahlošo ye bohlokwa ye, go lemogwa gore o šikologile ntlha ya gore le Paebele ke motheo wo bohlokwa wa dipadi tša Matsepe. Ka yona o no bolela fela gore Matsepe o be a ena le thuto ye e tebilego ya Sekeresete le ge a goletše makgatheng ga bophelo bja setšo. Ka mantšu a gagwe Serudu o re:

It is amazing that though Matsepe was born and bred in a traditional community, he should have such vast knowledge of the Christian teachings (2019:14).

Ka go realo, Serudu o rotoša kgopolo ya gore Matsepe o antše bobedi dithuto tša setšo le tša Sekeresete. Pampiri ye e tla thuša go sekasekeng kudu setšo bjalo ka sengwalo sa ka gare dipading tša Matsepe.

1.4 TEORI YEO E LATETŠWEGO

Motsomi ge a nyaka go swara mmutla ga a tsome ka mpša ye tee. O tsoma ka tše pedi go ya godimo ka lehutšo la gore sedikwa ga se na bogolo. Gore re dire toka go phatišišo ye, go hweditšwe go le maleba go thwala ditlwaedi tše pedi tšeo di thušitšego go sekaseka dingwalogare dipading tša Matsepe.

1.4.1 Sengwalo ka gare ga sengwalo ‘Intertextuality’

Nyakišišo ye e lebane serokaphatla le teori ya sengwalo ka gare ga sengwalo. Lereo le ‘Intertextuality’ le no šupa gore go na le sengwalo ka gare ga sengwalo se sengwe;

ke gore, go na le nyalelano ya dingwalo tše pedi tšeo di amegago. Ke ka lebaka leo Alfaro (1996) ka mantšu a gagwe a no rego ke “*there is a text within a text*”, ke gore, go na le sengwalo ka gare ga sengwalo.

Basekaseki ba bangwe ba dingwalo (Mogale, 1998 le Makibelo, 2002), ba re teori ye e hlamilwe ke Mophorofesa Julia Kristeva nywageng ya magareng ga bo1960. Ke ka lebaka leo Moyise (2002:418) ge a e bea pepeneneng a rego gabotsebotse teori ye e hlamilwe ka ngwaga wa 1966. Go lego bjalo, basekaseki ba dingwalo ba e hlaloša ka ditsela tše di sa fapanego kudu. Go ya ka Nordquist (2020), teori ye e no šupa boithekgo bja sengwalo ka sengwalo se sengwe (le setšo ka bosona). Go realo go ra gore sengwalo se ka ithekga ka sengwalo se sengwe ešita le setšo. Moyise ge a iša taba ye pele o re teori ye e no šišinya fela gore molaetša wa sengwalo ga se wa moyagoile ka ge dingwalo tše difsa di fela di nyarela mme di fetoša molaetša wa sengwalo sa mathomo. Mantšu a go hlatlola kgopolo ye šea:

Intertextuality suggests that the meaning of a text is not fixed but open to revision as new texts come along and reposition it (Moyise, 2002:418).

Plottel le Charney (1978) ge ba re hlamulela tša teori ye, ba re go yona sengwalo se sengwe le se sengwe ke nyanyo le tšwetšopele ya sengwalo se sengwe. Ke ka fao ge ba ngwala ditaba tše ba no rego “...*every text is an absorption and transformation of another text*”. Seo boPlottel ba se rotošago ka godimo ke gore mongwadi wa sengwalo sa bobedi ga a kgotsofalele sengwalo sa mathomo. Mohlomongwe mongwadi wa mathomo ga se a hlakiša molaetša wa gagwe gabotse, mme mongwadi wa bobedi o duma go o tšwetša pele goba ka nako tše dingwe le go o fetola go se nene. Matsepe o dirile se ka dipading tša gagwe. O rera ditaba tša Paebele a hlokometše tikologo ya setšo sa gabo. Go realo, tebelelo ye e thušitše go sekaseka ka tsinkelo Paebele le setšo bjalo ka dingwalogare tšeo di bopilego bongwadi bja Matsepe.

Hawthorn (1992:151) yena o tswalanya tlhalošo ya ‘*Intertextuality*’ le ‘go bala’. O no re ke tswalano yeo e lego gona magareng ga dingwalo tše pedi goba go feta tšeo di nago le mokgwa wa go balwa woo o swanago. Ka mantšu a bonolo Hawthorn o re lemoša gore temogo ya teori ye e amana le go bala. Mmono wa Hawthorn o ka thekgwa ka sekafoko se se rego “Ruriruri ke a le botša...”. Ge mmadi a bala Paebele, o gahlana le mantšu a, le ge a bala dikanegelo tša Matsepe, o ipshina ka go bala ona

mantšu a. Go a kgodiša, gore nyakišišo ye e hlaotše teori ya '*Intertextuality*' ka maleba. Ka yona diphihlelelo tša nyakišišo di tla thakga, tša kgodiša nepo ya tlhologo ya nyakišišo.

1.4.2 Kwešišo ya Mmadi (*Reader Response*)

Teori ya 'Kwešišo goba Boiphetoletlo bja mmadi' e fa mmadi tokelo ya go ahlaahla sengwalo go ya ka kwešišo le boiphetoletlo bja gagwe. Nkomo (2015:26) o re bahlami ba yona (magareng ga ba bangwe ke I.R. Richards, T.S. Elliot le W. Empson) ba tiiša gore sengwalo ga se phele ntle le gore se balwe se be se ahlaahlwe ke mmadi. Nolte (2012:2) o nabiša taba ye ka go re sengwalo se hwetša bophelo ka morago ga gore se balwe se be se ahlaahlwe ka ditsela tše di fapanego ke batho. Nolte o tšwela pele go bolela gore ka ntle le babadi, gona sengwalo e no ba letlakala leo le rothetšwego ke enke goba ditlhaka mo pontšhong ya sebaledi. Ke ka lebaka leo ge Mailloux (1990:44) a thekga dikgopolo tše a rego nepo ya teori ye ke go bolela kudu ka ga babadi go feta bangwadi le dingwalo ka bobona le botšona. Go realo go ka thwe teori ye e nepiša šedikgolo ya yona go mmadi.

Grobler (1989:3) o tlatša ka gore le ge mafokodi tshekasekong a ka ba gona ka lebaka la ge mongwadi a se gona, tabakgolo go hlohleletšwa maitekelo a kwešišo ya mmadi. Go realo go ra gore teori ye e re fa tlhohleletšo ya gore re sekaseke dingwalo tša Matsepe le ge yena a se sa le gona. Tshedimošo ya bophelo bja gagwe gammogo le go bala dingwalo ka tsinkelo di thušitše mmadi (monyakišiši lebakeng le) go kwešiša mešomo ya gagwe ka botlalo.

1.5 MAIKEMIŠETŠO A NYAKIŠIŠO

Maikemišetšomagolo a phatišišo ye ke go lebelela le go sekaseka ka tlhonamo dingwalogare tše di hwetšagalago dipading tše nne tša O.K. Matsepe.

Gore monyakišiši a kgone go fihlelela seo, o ikemišeditše go kalokana le ditebanyi tše di latelago:

- Go utolla dingwalogare dipading tše di hlaotšwego tša Matsepe.
- Go bonagatša methoptheo ya mešomokgabo ya Matsepe.
- Go leka go bontšha bokgathatema bja Matsepe le khuetšo ya gagwe dingwalong tša Sesotho sa Leboa le mathoko.

Nyakišišo ye e tla leka go araba potšišokgolo ye:

- Naa ke dingwalogare dife tšeo di bopilego dipadi tša O.K. Matsepe?

1.6 MOKGWANYAKIŠIŠO

Gore motsomi a sware mmutla, o swanetše go tšea ka mekoka yeo mmutla o atišago go sepela go yona. Ka boripana karolwana ye e latišiša mekgwana yeo e tla latelwago go kgoboketša dintlha, ditaba, tshedimošo le tsebo ka moka tša nyakišišo.

1.6.1 Peakanyonyakišišo

Nyakišišo ye e kgethile mokgwaboleng. Mokgwa wo wa boleng o šetšane le go kwešiša bothata goba taba ye e rilego. Ka lebaka la go fišagalelwa go utolla kwešišo ya dingwalo tša Matsepe, mokgwa wa dipalopalo o be o ka se re tšwele mohola ka ge wona o šetšane le kutollo ya dipalopalo.

1.6.2 Tlhaolo

Nyakišišo ye ga se ya šomiša batho bjalo ka bahlaolwa, eupša e hlaotše dipuku tšeo di sekasekilwego. Gareng ga dipadi tše senyane tša Matsepe, go hlaotšwe *Lešitaphiri*, *Megokgo ya Bjoko*, *Kgorong ya Mošate* le *Mahlatsa a Madimabe*. Tšona di hlaotšwe ka maitshwarelelo a gore di lebane le morero wa tlhogonyakišišo thwi.

1.6.3 Kgoboketšo ya Tshedimošo

Tlhago ya nyakišišo ye e re dumeletše go šomiša fela mokgwa wa tshekaseko ya ditokomane '*document analysis*' bjalo ka setlabakelo sa go kgoboketša tshedimošo.

1.6.4 Tshekaseko ya Tshedimošo

Ge tshedimošo e se no kgoboketšwa e a sekasekwa. Phatišišong ye go šomišitšwe mokgwa wa tshekaseko ya diteng '*content analysis*' go sekaseka diteng tša dipadi tše nne tšeo di hlaotšwego.

1.6.5 Dika tša Boleng

Nyakišišo ye nngwe le ye nngwe e swanetše e laetše gore dikutollo tša yona di na le boleng. Monyakišiši o badišišitše methopotho le methopotlaleletšo ka tsinkelo, gomme e tsopotšwe ka tshwanelo. Nyakišišo ye e filwe le mmadišiši wa go ikema gore a e lekole go netefatša mongwalo le moela wa dikgopolo. Dikutollo di ka kgona le go thuša banyakišiši ba ka moso ba dingwalo tša Seaforika.

1.7 TLHOMPHO LE TLHOKOMELO YA BOTHO

Nyakišišo ye ga se ya akaretša batho bjalo ka bakgathatema. Le ge go le bjalo, go hweditšwe tumelelo go tšwa kantorong ya diphatišišo ya yunibesithi.

1.8 BOHLOKWA BJA NYAKIŠIŠO

Leina le 'O.K. Matsepe' le ka se tsoge la sedišwa mahlo ge go bolelwa ka bongwadi bja Sesotho sa Leboa. Le tla no fela le gagaba le nywagengkgolo ye e tlogo ge go hlamulwa tša polelo ye. Nywageng ye masomenne-pedi yeo a e phetšego, Matsepe o rethile molamo wa go kwagala ka lefapheng la dingwalo ka mešomo ya gagwe ya go tšweletša filosofi. Tema ya mohuta woo bjalo ga e hole fela Basotho ba Leboa, eupša e ka nabišetšwa lefaseng ka bophara. Se se ka hlatselwa le go kgonthišwa ka go lemoga mantšu a gagwe a ponelopele. Go no betha a nkwe mabala, ka go *Megokgo ya Bjoko* (1968:01) o re lemoša gore batho ba llela go buša mola ba llišwa ke go bušwa. Ge go latišišwa le go lekodišišwa seemo sa bjale sa dipolitiki tša lefase, ga go tlabele lefeela ge Matsepe a ngwadile mabapi le bothata bjo bja pušo.

Go kwešiša sengwalo sa bokgabo go tsoma maatla a a lekanego. Tlhathollo ye e tseneletšego e bohlokwa. Ka go sekaseka ka šedi dingwalogare tšeo di nyarelago ka go dipadi tša Matsepe, kwešišo yeo e hlapilego mahlo ya dipadi tša gagwe e tla tšwelela mo phatlišišong ye ya lehono.

Phatlišišo ya mohuta wo e tla ba mosamarea wa kgaugelo go bafatlišiši le baithuti ba ditlaboswana ba mešomo ya Matsepe. Phatlišišo e tla thuša gape le go kwešiša mmono wa Matsepe mabapi le nyalelano ya ditumelo, go hlokometšwe kudu tumelo ya setšo le ya Sekeresete.

1.9 TLHALOŠO YA MAREO

Mo tshekasekong ya dingwalo, teori ye nngwe le ye nngwe e na le mareo a yona ao a rego ge a šomišwa a opa phala mmala, gomme kgwekgwe ya taba ya šala nyanyeng. Ka gona, teori ye ya sengwalo ka gare ga sengwalo '*intertextuality*' le yona e na le mareo a yona a moswananoši. Nepo ya karolo ye ke go sedimoša ka mareo ao gore seo se ahlaahlilwego ka dikutollong se kwešišege ka thelelo.

1.9.1 Sekeresete

Sekeresete ke mohuta wa tumelo woo badumedi ba yona ba dumelago go thuto ya Jeso Keresete. Machen (2013) o hlaloša Sekeresete go ba tumelo yeo go yona batho ba tshepago Jeso bjalo ka mophološi wa dibe tša bona. Machen o gatelela gore batho ba phela ka sebe letšatši ka letšatši gomme ba hloka mophološi. Radikgopolo yo o swaya ka gore batho bao ba tšeago Jeso bjalo ka mophološi wa dibe tša bona ke bona ba ka hlopšago go ba Bakeresete. Lewis (1952) yena o swaya ka gore batho bao ba bitšwago Bakeresete gantši ba no amantšhwa le go loka. Ge a iša taba ye pele Lewis (*ibid*) o re gabotse leina le “Bakeresete” tlhomong ya lona le be le filwe barutiwa bao ba bego ba dumetše go thuto ya Baaposetola.

Feuerbach (2008:113) o bolela go re Keresete ke yena mofapanyi magareng ga tumelo ya Sekeresete le ditumelo tše dingwe. Ke ka lebaka leo ge a ruma a no rego Keresete ke yena mothopo wa Sekeresete.

1.9.2 Setšo

Lereo le ‘setšo’ ka bolona le itlhaloša go ba dilo tše batho ba ba rilego ba tšwago le tšona kgole, mohlomongwe mathomong a bophelo bja bona. Setšo ke mokgwa wa bophelo bja setšhaba se se rilego. Mokgwa wo wa bophelo o akaretša dilo tše dintši, e ka ba dijo, dino, diaparo, polelo, mekgwaphelo, ditlwaelo le tše dingwe ka go se kakwe. Ke ka lebaka leo Masia (2016:20) ge a bolela ka setšo a rego se akaretša ditlwaedi tše di itletšego ka mading a batho ba setšhaba se itšeng.

Nkomo (2015:64) ge a otlolla kgopolo ye o re setšo e no ba seemo sa mahlale a tlhabollo. Mahlale a go šupša dikgopolo tša batho tše di išago bophelo bja bona pele letšatši ka letšatši.

1.9.3 Modu wa tlholego

Ge motho a ebola eiye goba khabetšhe, o ebola letlakala ka morago ga letlakala go ba go fihla mafelelong. Go ya ka Julia Kristeva, tshekaseko ya mothopo wa kgopolo ya mongwadi e ka yona tsela yeo. Mathomo a mothopo wo, a bitšwa ‘*originarity*’ (Mogale, 1998).

Kgopolo ye e tswalwa ke ntlha ya gore ga go na selo se sefsa mo bophelong, goba mo bongwading. Se sengwe le se sengwe ke poeletšo ya seo se ilego sa hlaga peleng. Mošomo wa mosekaseki ge a šomiša teori ye ke go epa tlholego ye, yona thuse

mantšhadikodumela. Mohlala, mo go *Kgorong ya Mošate* (1962) Matsepe o anega ka Boditsi yoo a mo hlalošago go ba e le morwa a nnoši wa Tshetlo. Ge a eya marumong a puku ye o hlaloša gore setšhaba sa Letšaga se phologile ka yena Boditsi. Dikanegelo ka ga Boditsi ke modu wa tloholego wa Paebele:

Gobane Modimo o ratile lefase gakaakang, a ba a le nea morwa wa gagwe yoo a tswetšwego a le noši...? (Johane 3:16).

1.9.4 Mongmadi

Nta e bile gona ka lebaka la tšhila ya motho. Gape nta e phela godimo ga motho. Ntle le motho, nta e ka se be gona. Kamano ye ya nta le motho e swana le ya kgofa le kgomo, le ya Matsepe le Paebele.

Dipadi tša O.K. Matsepe tše seswai -ntle le *Sebatakgomo* (1954), e lego leitšibolo la gagwe-, di be di ka se be gona ge nka be Paebele e se gona. Ka mantšu a re šupa gore Paebele ke mongmadi (*host*) mola Matsepe e le kgofa. Kgofa ye e nonne ruri, ka gore e phela godimo ga bomongmadi ba babedi: e lego Paebele le setšo. Nepo ya nyakišišo ye e akaretša le tswalano ya dilo tše pedi tše.

1.9.5 Senwamadi

Basekaseki ba dingwalo ba tla dumela ge go thwe mongwadi yo mongwe le yo mongwe ke senwamadi. Ga go na gore mongwadi a ka thoma go ngwala sengwalo se 'sefsa', ntle le gore o tšere malebiša go bangwadi ba mohlamonene. Ke ka lebaka leo basekaseki ba tiišago gore bangwadi ke babadi ba bagolo. Mmadi ge a le gare a bala a ilalo, o gamola dikgopolo tša sengwalo mme a di amantša le lefase leo a phelago go lona. Ke ka moo a ka thomago go nyaretša sengwalo sa gagwe. Makibelo (2002:4) ge a hlaloša lereo le senwamadi, ebile a tlatša dintlha tšekhwi o fo re:

In the field of writing, then a parasite is the writer who sucks from or feeds on texts produced by other writers earlier.

Ntle le gore mongwadi a ka be a gamotše ditaba sengwalong se itšego, re ka tlatša ka gore mongwadi a ka gamola gape ditaba ka ditsebe le mahlo go tšwa setšhabeng seo a phelago naso. Mongwadi yo bjalo le yena ke senwamadi. Banyakišiši ba se ke ba bolela fela ka go nwa madi dingwalong, eupša le tsebe le leihlo ke bakgathatema ba bohlokwa. Serudu (1993), ka lengwalong la Bongaka, o lekotše ntlhatebelelo ye ya gore Matsepe o tšere ditaba ka tsebe le leihlo go tšwa kgorong ya gabo. Nyakišišo ya

lehono le yona e sa šika gona moo, e šika le setšo le Paebele tšeo Matsepe a di nwelego madi.

1.9.6 Kekišo

Kekišo ke lereo leo gantši le selaganyago ka dingwalong tšeo di huetšanego. Yona ge re e hlaloša re ka re ke ge mongwadi wa mošomo wa bobedi a ekiša dielemente tša bongwadi tša mongwadi wa mathomo. Thobakgale (2005:50) o tsopola Schnaars (1994) yoo a rego kekišo ke kopollo yeo go yona moekiši a ekišago setšweletšwa sa mong wa sona sa mathomo ka boomo. Schnaars re mo kwešiša gore ge a re ka 'boomo' o no šupa gore moekiši o ekiša ka maikemišetšo a itšego. Thobakgale (*ibid*) yena o re gantši moekiši o ekiša mongwadi wa mathomo maikemišetšo e le go mo nyefola. Ka mantšu a bonolo re ka re moekiši o nyatša kgopolo ya moekišwa, o kwa nke moekišwa ga se a bea kgopolo ya gagwe gabotse, mme yena a duma go ka e tšwetša pele ka go sengwalo sa gagwe. Lengwalonyakišišo le le amogela kgopolo ya ka godimo, mme go tlo fiwa mehlala yeo go yona Matsepe a lekago go hlathollela babadi Paebele.

1.9.7 Khuetšo

Khuetšo ke lereo leo le nabilego dingwalong tša bokgabo. Re ka se bolele ka teori ya 'sengwalo ka gare ga sengwalo' gomme ra se bolele ka lereo le 'khuetšo'. Basekaseki ba mmalwa ba hlabahlabile tlhalošo ya lereo le.

Manyaka (1995), ka go Makibelo (2002:6), o re khuetšo e no šupa gore ga go na dingwalo eupša tswalano gareng ga dingwalo. Ka mantšu a bonolo Manyaka o gatelela gore khuetšo e lebane le tswalano ya dingwalo.

Matzukis (1989) o re basekaseki ba mathomo ba go nyakišiša ka ga khuetšo ke Magerika. Matzukis o re khuetšo ke kgopolo yeo go šetšego go ngwadilwe ka ga yona bogologolong. Thobakgale (2005) o hlabela pela ka gore khuetšo e no ba neeletšano ya dikgopolo. Go tla lemogwa gore neeletšano yeo Thobakgale a bolelago ka yona e tloga go mongwadi wa mathomo gomme e kekela go mongwadi wa bobedi.

1.10 PEAKANYO YA DIKGAOLO

Kgaolo ya Pele e lebane ke matse nokakaretšo a nyakišišo fao go alwago motheo wa yona. Go hlagišitšwe bothata bjoo bo lebanego le nyakišišo, gwa bolelwa ka teori yeo e latetšwego, gwa kgwathwa mokgwanyakišišo ka gonnyane, gwa laetšwa

maikemišetšo le bohlokwa bja nyakišišo, gwa laetšwa tlhompfo le tlhokomelo ya botho, gwa rungwa ka go ahlaahla mareo a bohlokwa mo nyakišišong.

Kgaolo ya Bobedi e lebane le kahlaahlo ye e tseneletšego ya tekolo ya dingwalo. Ka go realo go laeditšwe tema yeo e šetšego e kgathilwe.

Kgaolo ya Boraro e nepile mokgwanyakišišo woo o latetšwego le magato ka moka a wona.

Kgaolo ya Bone ke tshekaseko ya padi ya *Lešitaphiri*, go lebeletšwe kwano ya ditumelo.

Kgaolo ya Bohlano e sekaseka *Megokgo ya Bjoko* go lebeletšwe mmolelwana wa “rata ngwaneno bjalo ka ge o ithata”.

Kgaolo ya Botshelela e šetšane le tshekaseko ya *Kgorong ya Mošate*. Fa go lebeletšwe phologo ka Boditsi.

Kgaolo ya Bošupa e lebane le *Mahlatse a Madimabe* bjalo ka sengwalogare sa *The Pilgrim’s Progress*. Go bonagatšwa papetšo ya dipuku tše pedi tše.

Kgaolo ya Boseswai ke thumokakaretšo le ditšhišinyo.

KGAOLO YA BOBEDI: TEKOLADINGWALO

2.1 MATSE NO

Kgaolo ye ke pulamadibogo ya dikgaolo tše dingwe. Nepo ya yona ke go dira ditekolo tša bangwadi, basekaseki, borateori gammogo le boradikgopolo bao ba šetšego ba hlamutše go lebana le tlhogo ya nyakišišo ye. Banyakišiši bao ba ukametšego thutanyakišišo ba tla re thuša go hlatholla kwešišo le bohlokwa bja kgaolo ya tekoladingwalo.

2.2 TLHALOŠO YA LEREO LE 'TEKOLADINGWALO'

Ge ba efa tlhalošo ya lereo le 'tekoladingwalo', Rowley le Slack (2004:31) ba re ke lenaneo leo go lona monyakišiši a tsinkelago methopo yeo e farologanego go tšwa dipukung (tša bokgabo le tša teori), dijenaleng, gammogo le go inthanete. Seo se boletwago ke borateori ba ke go re tekoladingwalo ke kakaretšo ya methopo yeo e tla thušago go araba dipotšišo tša nyakišišo, methopo yeo e elelanago go tee le kgahlego ya seo motho a nyakišišago ka sona.

Ridley (2012), ge a tsopolwa ke Ratau (2019:15), o hlaloša tekoladingwalo go re ke karolo yeo go yona go bonagalago bohlatse bja go amana le phatišišo le teori tša go sepedišana le lefapha la nyakišišo ye e rilego. Rateori yo o iša pele ka go re tekoladingwalo ke moo monyakišiši a tswalanyago methopo yeo e lebanego le phatišišo ya gagwe.

Ridley o bolela taba ye bohlokwa fa, go re tekoladingwalo e swanetše e akaretše teori yeo e lebanego le nyakišišo. O iša pele ka go re nyalelano ya methopo ke karolo ya tekoladingwalo. Ka go realo, Ridley o kiba ka mošito o tee le boRowley. Nyalelano ye ya methopo e tloga e le taba ye bohlokwa, ka gore e kgontšha monyakišiši go hlatha mošomo wa gagwe, ebile e ka mo kgontšha le go bapetša yona methopo yeo a e hweditšego. Nyalelano ye e ka tloga e mo fa kgato yeo e tla dirago gore mošomo wa gagwe o kgone go gatela pele.

Randolph (2009:2) yena o bontšha bohlokwa bja go kgoboketša tekoladingwalo, o re:

Conducting a literature review is a means of demonstrating an author's knowledge about a particular field of study, including vocabulary, theories, key variables and phenomena, and its methods and history. Conducting a literature review also informs the

student of the influential researchers and research groups in the field.

Rateori yo o sa gatelela seo se bolelwago ke Ridley, Rowley le Slack, go re teori e bohlokwa kudu mo go tekoladingwalo. Seo se tlatšwa ke Leedy le Ormrod (2005:64) ge ba re go lekola dingwalo go akaretša le tsinkelo ya teori. Go feta fao, Randolph o re tekoladingwalo e hlatha tsebo ya mongwadi mabapi le seo a se nyakišišago. Seo se bolelwago ke mosekaseki wa ka godimo ke nnete yeo e hlapilego, ka gore mongwadi ge a ka hloka le tsebonyana ya lešidi ka seo a katanelago go nyakišiša ka sona, gona seo se ka tliša ditlamorago tše mpe, mohlomongwe go se bune dienywa tšeo a bego a di letetše go mošomo wa gagwe. Rateori yo o laetša gape gore tekoladingwalo e lemoša moithuti ka banyakišiši bao ba nago le khuetšo godimo ga taba yeo a e ahlaahlago. Se se no nepiša gore mongwadi ge a nyaka puno ye botse ya phatišišo ya gagwe, o tlamega go swara morumo wa kobo ya dikwankwetla tšeo e lego diketapele tebanong ya tlhogonyakišišo ya gagwe.

Phatišišo ye e katana le go kwešiša dingwalo tša ka gare tšeo di hwetšagalago ka go dipadi tše nne tša O.K. Matsepe. Go lego bjalo, go bohlokwa go fetleka ka botlalo bangwadi le banyakišiši bao ba hlabahlabilego ka ga teori ya sengwalo ka gare ga sengwalo. Mmadi ke setho se bohlokwa kwešišong ya sengwalo, ka gona, go yo lekolwa le tema yeo a e kgathago kwešišong ya sengwalo.

Leedy le Ormrod (2005:65) ba hlagiša kgopolo ya gore mokgwa wo mobotse wa go ngwala tekoladingwalo ke go thoma ka mantšu goba dikafoko tšeo di lebanego le tlhogo ya nyakišišo. Basekaseki ba ba dumela gore ge go hlamutšwe ka mantšu a bohlokwa, go tla fihlelelwa ditlabele tša maleba tšeo di ka išago morero wa nyakišišo pele. Ke ka fao ba rego:

A good way to start is to identify one or more keywords- words or short phrases summarizing your research topic- that can point you toward potentially useful resources.

Fa boLeedy ba gatelela gore mo go tekoladingwalo go ka thongwa ka go ahlaahlwa mantšu a bohlokwa goba dikafoko tšeo di nepilego. Go yo thongwa ka go lekola dikafoko tše bohlokwa, gwa latela banyakišiši, gwa rungwa ka teori.

2.3 SENGWALO LE SETŠHABA

Sengwalo le setšhaba di bjalo ka ntepa le lešago; ga di kgaogane. Mongwadi ke ngwana wa setšhaba, ke gore, setšhaba se na le dika mo sengwalong sa gagwe. Ke ka fao Van Dijk (2009) a bolelago go re go na le tlemagano magareng ga sengwalo le setšhaba. Fela o bolela go re tlemagano ye ga e molaleng, ka gore nka be e le bjalo gona baboledi le bangwadi ba be ba tla bolela goba ba ngwala selo se tee sa go swana thwi. Go realo go ra gore setšhaba se na le mekgwa ye e fapanego ya go ba le seabe maphelong a batho.

Ka go hlokomela maitshwaro a setšhaba, Van Dijk (2009) o re mongwadi o kgona go naganela le go ngwalela pelepele. Se se thuša go bopa sengwalo sa gagwe. Bex (1996:67) ge a tlatša mmono wo o re:

Written texts are interventions into a communicative interaction which necessarily preceded them and which will continue after they have been discarded. They therefore contribute to, and are shaped by, the broad ways in which society speaks to itself.

Go tšwa ka godimo Bex o gatelela gore sengwalo se betlwa ke setšhaba. Ge a hlabela pele Bex o bolela go re ke ka lebaka leo melaetša ya dingwalo e ka bonagatšago dika tša setšhaba se se rilego. Ge go bolelwa ka dika go ka šupša maitshwaro a baanegwa le ditiragalo tše dingwe tšeo di nyarelago ka sengwalong. Gantši maitshwaro a ke a mabe; ka nepo ya gore mongwadi a a kgale setšhabeng. Dipadi tša Matsepe di tšweletša maitshwaro a mabe a. BoLeilane le boMonoši, baanegwa ba go hlola mpherefere setšhabeng, Matsepe o kgala setšhaba ka bona.

Ge a iša pele Bex (1996:56) o re gabotsebotse sengwalo ka bosona e no ba karolo ya setšhaba. Se se tšweletšwa ka dikgopolo tša mongwadi tšeo di emelago sona setšhaba. Ka go realo, phatišišo ye e laetša gore ke nnete sengwalo le setšhaba ga di kgaogane ka go sekaseka dipadi tša Matsepe bjalo ka dikemedi tša segagabo (Bakopa) le mathoko (Basotho le Maaforika ka kakaretšo).

2.4 MONGWADI LE TUMELO

Mongwadi yo mongwe le yo mongwe, go swana le motho yo mongwe le yo mongwe, o wela tumelong ye e rilego ya gabo. Tumelo ye go lemogwa gore e na le seabe mošomong wa motho yoo e lego mongwadi.

Detweiler le Jasper (2002) ba bolela go re maitemogelo le diponagalo tša tumelo di a tšwelela dingwalong. Borateori ba ba kwešišega gore, mongwadi a ka šomiša tsebo ya gagwe ya tumelo ya gagwe go hlagiša sengwalo. Bex (1996:62) yena o godiša kgopolo ye ka go re ge mongwadi a otlolla bophelo bja gagwe bja leago, o ithuta dilo tše difsa. Dilo tše di akaretša tumelo. Ka tumelo go ka šupša sehlopha sa bodumedi seo mongwadi a itswalantšego le sona, e ka ba tumelo ya Sekeresete, Sejuda, Setšo sa Seaforika le tše dingwe.

Go pepeneneng gore O.K. Matsepe ke modumedi. Re realo ka gore tumelo ya gagwe e nabile ebile e nopetše. Dingwalo tša gagwe di bontšha gore o dumela go bobedi Modimo le badimo; ke gore, o dumela go tumelo ya Sekeresete le go tumelo ya setšo sa Seaforika. Ke ka lebaka leo phatišišo ye e bonagatšago bobedi ditumelo tše, kudu kgaolong ya bone.

2.5 KHUETŠO

Mo Sesothong sa Leboa basekaseki bao ba ngwadilego mabapi le khuetšo go balwa Makibelo (2002), Mathibe (2011), Thobakgale (2005), le Seanego (2019) magareng ga ba bangwe. Basekaseki ba bane ba ba bontšhitše gore bangwadi ba polelo ye ba a huetšana. Go realo go ka thwe monagano wa mongwadi ga o bjalo ka letlakala le lešweu leo le sego la thalwa ke selo. Monagano wa mongwadi o farafarilwe ke dilwanalwana tše di mo fago dikgopolo. Monagano wa mongwadi o šišitše bjalo ka kgomo ya mmadihlofa (ya maswi a mantši). Mantšu a Van Dijk (2009) a hlaloša ka mokgwa woo o latelago:

Language users do not mindlessly participate in such events as if they were blank slates. They come with vast amounts of socioculturally shared knowledge, with personal experiences, with plans, goals, opinions and emotions, all of which may influence what they say and how they say it.

Go tšwa ka godimo Van Dijk o bolela taba ye bohlokwa, go no re bangwadi ke batho ba tsebo. Tsebo ye e huetša bongwadi bja bona. Bex (1996:53) o otlolla kgopolo ye ka go re sengwalo ga se modulathoko, “*written work is never produced in a vacuum.*” Se ke go no re go na le dilwanalwana tše di huetšago mongwadi. Khuetšo ye re bolela ka batswadi (ka gae), bagwera (tseleng), barutiši (sekolong), baruti (kerekeng), tikologo (setšhaba), Bokgobapuku (go bala) le tše dingwe tša go se fele. Godimo ga dikhuetši tše, Matsepe bjalo ka bangwadi ka moka di mo hueditše ka moka, eupša

tšeo di mo tsenego mading ke sekolo (Botšhabelo), kereke (Paebele), Bokgobapuku (dipuku), gammogo le tikologo (setšo sa gabo). Ka tshekasekong ya dikgaolo go bontšhitšwe ka mokgwa woo dilo tše di mo hueditšego ka gona.

2.6 BASEKASEKIBAGOLO BA DINGWALO TŠA O.K. MATSEPE

2.6.1 M.S. Serudu

Mophorofesa wa maloba wa Yunibesithi ya Aforika-Borwa (Unisa) yoo fela ka madimabe a šetšego a iketše go Tate, Majelele Stephen Serudu, ke letšwaraphaga bosekaseking bja dingwalo tša Matsepe. Ge re ka sekaseka dingwalo tša Matsepe mme gwa se gagabe leina la gagwe Serudu, gona re tla be re hlahlathela šopoding. Ga re rate go wela molabeng woo o bonwego ke Randolph (2009); go re ge tekoladingwalo e ka šaetšega, kgonagalo ke ye ntši ya gore le nyakišišo ka bophara e ka šaetšega.

Thutophahlošong ya Mathomo ya O.K. Matsepe, Serudu (2019) o boletše ka wa gagwe wa go ja bogobe go re yena o wetše kgahlegong ya dingwalo tša Matsepe ge a sa dira lengwalo la Onase, fao a bego a sekaseka gore gobaneng Matsepe a phegeletše go bolela ka Modimo ka diretong tša gagwe. Go tloga fao Serudu a tšwela pele a dira dithuto tša Masetase ka tšona dingwalo tša Matsepe, ka nyakišišo ya “*Character Delineation in some novels of O.K. Matsepe*”. Serudu a se rate go diega bjalo ka tšhwene ye e gadimago morago, ka gore o ile a hlabela pele a ya dithutong tša Bongaka ka phatišišokgomo ye e theilwego “*The novels of O.K. Matsepe*”, yeo a e phethilego ngwageng wa 1987. Ka ngwaga wa 1991 o ile a hlatlošetšwa maamong a Bophorofesara bjoo bo tletšego gona kua Unisa, ka morago ga go phatlalatša ditaodišwana tša nyakišišo tše mmalwa ka mešomo ya Matsepe. Ge a ipolela mabapi le go tsokama maemo a, Serudu o re:

Ka 1991 ke ile ka hlatlošetšwa maamong a moprofesara. Maamong a ke hlahlile baithuti ba bantši kudu ba bongaka le ba MA bao e lego boratšhatšha bjale mafelong a bona a thuto (*Naga ga di Etelane*, 2011:11).

Ga go kgodiše ruri, gore motho o thomile dithuto tša godingwana go fihla a tsokamišwa Bophorofesara, ka bontši bja dingwalo tša mongwadi o tee (le ge Serudu a ngwadile le ka bangwadi ba bangwe, eupša go šupša gore kudukudu o ngwadile ka Matsepe).

Serudu o akareditše mešomo ya bokgabo ya O.K. Matsepe ka lengwalong la gagwe la Bongaka. Nyakišišo ye ya lehono e na le kgahlego go boitsebišo bja Matsepe, ka gore ke Serudu yoo a ilego a hwetša lengwalo la go ikgopelela mošomo leo Matsepe a bego a le ngwaletše baphatlalatši ba J.L. van Schaik (ka di 28 March 1972). Ka go lona Matsepe o akareditše bophelo bja gagwe ka go ngwala se:

I was born on the 22nd March 1932 at Chief Hlakudi Matsepe's location (Brakfontein) in the district of Nebo (Phokwane). I grew up at Nebo where my father was a policeman, and I started school there where I passed my Standard VI in 1949. From 1950 to 1952 I was at Botshabelo High School (Middleburg Transvaal.) where I obtained my Junior Certificate. From 1953 to 1954 I was at Kilnerton High School, Pretoria, but passed my matric through private study in 1955. I joined the Department of Bantu Administration and Development in 1956 and have been at Soekmekeer, Groblersdal, Potgietersrus and back to Groblersdal where I resigned in 1963 to start a General dealer's business at Chief Matsepe's new place, Eensgevonden 457. The business is still going on alright but I decided to return to my former work as a clerk under the Department of Bantu Administration and Development where I find enough time to proceed with my writing. Incidentally I am married and have five children already (Serudu, 1993).

Boitsebišophelo bjo bja Matsepe bo bohlokwa kudu, bo tla re thuša go kwešiša dingwalo tša gagwe, ka ge tabakgolo ya phatišišo ye e le gona go kwešiša dingwalogare dipading tše di hlaotšwego tša mongwadi yo wa matsaka. Ka go lengwalo le re topa dintlha tše pedi tše dikgolo tše di lebanego thwi le nyakišišo ye. Ntlhakangolo ya mathomo re topa gore Matsepe o re yena o belegwe, a be a golela ka lapeng la setšo, kudukudu ka lapeng la bogoši. Bogoši le setšo ga di amologanywe. Ga go na setšo ntle le bogoši ebile ga go na bogoši ntle le setšo. Ntlhakangolo ya bobedi ke gore Matsepe o re o tsene Botšhabelo High School, go la Middleburg. Botšhabelo bjoo Matsepe a bolelago ka bjona e be e le dikolo tša baromiwa ba baruti. Sekolo se se hlomilwe ke Alexandra Merensky wa leloko la Berlin Missionary Society ka February 1865. Morero wa bona e be e le go gaša le go kwalakwatša lona lentšu la Modimo. Nna ke boditšwe ke Ngaka N.S. Mogale, yoo a bilego le mahlatse a go

kopana le Moruti Phorohlo Mamogobo yoo a mmoditšego gore Matsepe e be e le yo mongwe wa baithuti ba gagwe ka bo1950 gona kua Botšhabelo. Mamogobo o boditše Mogale gore Matsepe e be e le moithuti yo bohlae wa go homola mme wa go ithatela bokgobapuku.

Re topile gore Matsepe o tseba setšo ebile o tseba gape le Sekeresete ka ge a se rutilwe kua Botšhabelo. Dintlha tše tše pedi ke tšona dikokwane tše kgolo kwešišong ya dipadi tša Matsepe. Nyakišišo ye e ya go tsinkela dintlha tše ka (a) baanegwa bao ba tšweletšago setšo le (b) baanegwa bao ba tšweletšago seswantšho sa mobjadi.

2.6.2 G.M.M. Grobler

Mosekaseki wa go latela Serudu mabapi le go sekaseka mešomo ya Matsepe ke Mophorofesa Gerhardus Marthinus Maritz Grobler, yoo a dirilego dithuto tša gagwe tša Bongaka le Yunibesithi ya Aforika-Borwa ka tlhogonyakišišo ye e rego "*Time Order in Three novels of O.K. Matsepe: The story behind the text*" (1989).

Ka go lona Grobler o šetšane le tatelano ya nako dipading tše tharo tša Matsepe, e lego *Lešitaphiri*, *Megokgo ya Bjoko* le *Letšofalela* ka tatelano. Monyakišišo yo o tswalanya ditaba tša pele ga ge sengwalo se ka ngwalwa (ke gore histori) le ditaba tša nako ye sengwalo se ngwalwa (ke gore tša bjale). O re ditaba tša dipadi tša Matsepe ga di thomege ka nako ye sengwalo se thongwa go ngwalwa, o re:

All three works begin in medias res, which means the starting point of a text is not the starting point of the story (1989: iiv).

Ka mantšu a mangwe ke gore, sengwalo se ba se thomegile kgale, pele se ka ngwalwa fase. Ditaba tša sona ke tšeo di bego di le gona go tloga kgale. Grobler o hlabela pele go utolla gore go na le tswalano magareng ga nako ya ditaba (*story time*) le nako ya sengwalo (*text time*). Ka boripana Grobler o rotošitše tatelano ya ditiragalo (*succession of events*) dipading tše tša Matsepe. Nyakišišo ye e amogela dikutollo tša Grobler, ka gore re tlamega go kwešiša ditaba tšeo di diregilego pele Matsepe a ka ngwala dingwalo tšagwe tša bokgabo. Seo se tla re thuša go utolla dingwalo tšeo di lego ka gare ga dingwalo tša Matsepe.

Mophorofesa Grobler o ngwadile gape ditaodišwana tša go tlala magoswi mabapi le mešomo ya Matsepe. Go realo go lemogwa ka mokgwa woo Grobler a lego bohlokwa bosekaseking bja mešomo ya Matsepe.

2.7 DITLWAEDI TŠA THUTADINGWALO TŠEO DI LATETŠWEGO

2.7.1 Sengwalo ka gare ga sengwalo

Karolwana ye e thakgolwa ka setsopolwana sa Juvan (2008:3), go re:

No text is primary and original because it is always a mosaic of citations.

Se se no šupa gore ga go na sengwalo sa motheo sa mmakgonthe ka gore dingwalo ka moka ke ditsopolwa tša dingwalo tše dingwe. Go realo re gorogile teoring ya sengwalo gare ga sengwalo. Teori ye ya sengwalo ka gare ga sengwalo, e lego '*Intertextuality*' ka Seisemane, go ya ka Zengin (2016:300) e hlamilwe ke Julia Kristeva ka 1966. Rateori yo o tlatša ka gore gabotsebotse pele ga tlhamo ya Kristeva, teori ye e be e le kgale e le gona mme e nyarela go bokgabo le setšo tša Magerika le Maroma. O tšwela pele go hlaola borateori ba go etša Ferdinand de Saussure, Mikhail M. Bakhtin, Roland Barthes le mosekaseki wa theto T.S. Eliot bjalo ka bao ba bilego le seabe temogong ya teori ya sengwalo gare ga sengwalo. Zengin o re ka nako yeo teori ye e be e dirišwa dingwalong eupša e se ya tšwe e utollwa goba gona go hlangwa '*coinage*'. Ka gona, kwano ke gore teori ye e thomile go lemogwa ka ngwaga wa 1966 ka thušo wa Mophorofesa Julia Kristeva.

Ka boyona '*Intertextuality*' e no šupa gore go na le sengwalo goba dingwalo ka gare ga sengwalo se sengwe. Ge a hlabahlaba go lebana le mmono wa ka godimo, Alfaro (1996:268) o re:

There are always other words in a word, other texts in a text. The concept of intertextuality requires, therefore, that we understand texts not as self-contained systems but as differential and historical, as traces and tracings of otherness, since they are shaped by the repetition and transformation of other textual structures.

Go itaetša Alfaro a nepile. Sengwalo se sengwe le se sengwe, go ya ka Alfaro, ke poeletšo "*repetition*" le tšwetšopele "*transformation*" ya dingwalo tše dingwe. Se se laetša gabotse gore sengwalo ga se eme nakong e tee, mme se sepela le mehla le mabaka. Ke ka lebaka leo Frow (1990) a rego dingwalo ga tša bopša ka kelo ya nako e tee, eupša ka dipaka tše di fapafapanego, ke go re, "*texts are shaped not by an immanent time, but by the play of divergent temporalities*". Ka gona, sengwalo seo se ngwalwago lehono ka moso se ka tsošološwa ke mongwadi yo mongwe yoo a se balago. Dingwalo di dula di oketšwa nako le nako ke bangwadi bao ba di balago. Ge

mmadi a bala sengwalo se itšego, o kgona go tlelwa ke maikutlo a go se kgotsofalele sengwalo seo, mme a dume go ka se tšwetša pele. Juvan (2008:3-4) o hlatholla ka botlalo kamano ya mmadi le sengwalo:

In intertextual theory, the reader took the place of the author that was previously considered the source and owner of meaning; since author B is always also reader of work A, the interpretation of A and the addressee's response to it are inseparably woven into the production of B's text. Therefore, writer B is concurrently a reader: reading and writing are tied together in one continuum.

Seo se rotošwago ke Juvan ke gore mongwadi yo mongwe le yo mongwe ke mmadi. Mongwadi wa bobedi ke mmadi wa sengwalo sa pele. Ka go realo, tlhathollo ya kwešišo ya sengwalo sa pele le sa bobedi di tloga di amana go feta tekanyo. Juvan o di ruma ka gore go bala le go ngwala ke bagwera ba mmapaale, ga ba amologane le gatee.

Frow (1990) o hlabela pele ka gore dingwalo di bopilwe ka dielemente tše mmalwa go akaretša dikgopolo tša setšo, dika, diema, mongwalelo gammogo le tše dingwe. Go feta fao o gatelela kudu gore dingwalo di bopilwe ka dingwalo tše dingwe. Mo tabeng ye Frow o no re:

Texts are made out of cultural and ideological norms; out of the conventions of genre; out of styles and idioms embedded in the language; out of connotations and collocative sets; out of clichés, formulae, or proverbs; and out of other texts.

Taba ya Frow ya gore dingwalo di bopilwe ka dikgopolo tša setšo ke sentšwelakae go nyakišišo ye ya lehono. Lebaka ke gore go hlokometšwe gore setšo ke elemente ye bohlokwahlokwa boating bja dipadi tša Matsepe, mme ke yona tabakgolo yeo re mekamekanago le yona lehono. Ponophelo '*philosophy*' ya Matsepe e ithekgile kudu ka setšo.

Juvan (2008) yena o bolela ka mongwadi wa mohuetšwa. O re boiphetoletlo le tlhathollo tša mongwadi yoo bjalo di tšea tšweletšo ya go ikgetha ya mešomo ya bokgabo, lebaka e le gore le yena mohuetšwa mathomong ke mmadi. Juvan o bona elemente ya khuetšo e le bokgoni bja mongwadi wa mohuetšwa go ya ka ditetelo tša gagwe, bokgoni bja bokgabo, mmono wa gagwe wa setšo, le kahlaahlo ya gagwe ya ditlwaelo tša dingwalo tša bokgabo. Ke ka fao Juvan a hlalošago ka go re:

...the influenced author is in the first place a reader whose response to and interpretation of a stimulating work of art takes the form of another literary production; the influence therefore turns out to be a creative reception depending largely on the second author's expectations, hermeneutic horizon, literary competence, as well as on her/his perception of the native culture and assessment of literary traditions (2008:5).

Ka go realo, Juvan o amogela khuetšo bjalo ka setho se bohlokwahlokwa teoring ya sengwalo ka gare ga sengwalo. Ke ka lebaka leo letlakaleng la boraro a rego khuetšo e bohlokwa ge go sekasekwa dingwalo tša go amana le histori, ka gore e kgontšha go amantšha tswalano ya dingwalo le mešomo ye mengwe ya bokgabo. Juvan (2008:3) o re:

Literary history and in particular comparative criticism also required the concept of influence to explain literature's relations with other arts, although they primarily used it in research of genetic contacts between national literatures or wider cultural areas.

Mešomo ye mengwe ya bokgabo yeo e bolelwago ke Juvan ka godimo re e tšea bjalo ka ditlwaelo tša setšo tšeo Matsepe a sego a rata go di hlokomologa dipading tša gagwe.

Ge a hlabela pele ka taba ye, Moyise (2000) o re khuetšo dingwalong e atile, kudu ge go lebeletšwe Paebele. Ngwaga wa 1989 re ka o hlatha bjalo ka ngwaga wo bohlokwahlokwa dithutong tša go amana le dingwalo le Paebele. Ka wona Moyise (2000:418-419) o re go gatišitšwe dipuku tše pedi, e lego “*Intertextuality in Biblical Writings*” ya Ellen van Wolde le “*Echoes of Scriptures in the Letters of Paul*” ya go ngwalwa ke Richard Hays. Moyise o re ga go makatše go bona ditaba tša Testamente ya Kgale goba yona ye Tala di nyarela ka go Testamente ye Mpsha ka gore diteng tša tšona ke tšeo di huetšanego. Se segolo fakhwi ke khuetšano ya diteng. Se ke sona seo re tsomanago le sona, gobane re nyaka go bona gore naa Paebele yona e hueditše bongwadi bja Matsepe ka mokgwa ofe. Gabjale go yo ahlaahlwa seabe sa mmadi go sengwalo.

2.7.2 Kwešišo ya mmadi go sengwalo: Tebelelo ya Boiphetolelo bja Mmadi

Mmadi ke setho se bohlokwahlokwa sa sengwalo. Ye nngwe ya maikemišetšo a mongwadi a go ngwala sengwalo ke gore se balwe. Potšišo ke gore naa se balwe ke mang? Go molaleng gore ke mmadi. Ga go mongwadi yoo a ka ratago go ngwala

sengwalo mme sa se balwe. Thobakgale (2005:13) o tlatša se ka go fa tswalano ya mmadi, mongwadi le sengwalo:

Nyalelano gare ga dikgopolo tše tharo tše, e lego mongwadi, sengwalo le mmadi ke ya go re mongwadi o fetišetša molaetša go mmadi ka tsela ya sengwalo. Ke go re ge mongwadi a sa ngwale, sengwalo se ka se be gona gomme mmadi a ka se kwe ditaba tše mongwadi a swanetšego go mmotša tšona.

Mmadi ge a bala sengwalo o katana le selo se tee fela: go kwešiša ditaba tša sengwalo. Ka gona, kwešišo ya mmadi go sengwalo e bohlokwa. Ga go hole selo gore mmadi a bale sengwalo etšwe a sa hwetše ntlha le thitho ya gore e fokela kae ka fao gare ga sengwalo. Le ge go le bjalo, kwešišo ya sengwalo sa bokgabo ka bophara bja yona gabotse e letše go mongwadi ka noši, ka gore ke yena a tsebago seo se lego ka morago (ke gore, seo se hlohleeditšego mongwadi go ngwala) ga sengwalo. Mongwadi ka boyena ga a na seabe sa gore naa mmadi a kwešiše le go amogela bjang ditaba tša sengwalo sa gagwe. Tabakgolo ke ge yena a ntšhitše sa mafahleng a gagwe. Ke ka fao Moyise (2000:426) ge a thekga mmono wo a rego:

A writer does not weave a web of meanings that the reader merely has to follow, but... presents them to the reader as a text. The reader reacts to the offer and enters into a dialogue with the possibilities the text has to offer.

Ge go le bjalo, ditlamorago ke gore mmadi mafelelong o feletša a tšea kwešišo ya gagwe, mme a hlatholla mooko wa ditaba go ya ka moo yena a di bonago ka gona.

Ditlamorago tša maemo a mmadi sengwalong di hlotše teori ya *Reader Response* yeo e utollotšwego mathomong a 1970. Tabakgolo ya teori ye ke go thekga mmadi. E re mmadi o swanetše go fa mmono wa gagwe mabapi le tlhathollo ya sengwalo. Harding (2014: 69) o hlaloša bohlokwa bja teori ye ka go re:

...the practitioners of reader response introduced a theory that focused on readers doing something with, to, and through literary texts.

Go tšwa ka godimo Harding o gatelela gore mmadi o swanetše a dire se sengwe (ka), (go), goba (mo) sengwalo/ng sa bokgabo. Ke gore, mmadi ga se sehlwaseeme sa sengwalo. O swanetše a kgathe tema ka go leka go kwešiša seo a se balago. Ge a hlabela pele Harding (*ibid*) o re teori ye e bea mmadi makgatheng ga sengwalo go lebeletšwe tlhathollo. Ke ka lebaka leo a bolelago ka go re:

Instead of ignoring the reader, or considering her responses messy and subjective, reader response theorists put readers squarely in the centre of discussions of textual meaning by focusing on readers' acts of interpretation.

Grobler (1989:2) le yena o swere mmono woo o etšago wa mosekaseki Harding, gobane le yena o re bahlami ba teori ye ba hlokometše kudu tokologo ya mmadi ya go hlatholla molaetša wa sengwalo; ke go re “*the reader's freedom to create his own meaning*”. Se se šupa gore mmadi a ka lokologela go hlatholla sengwalo go ya ka kwešišo ya gagwe. Grobler o oketša tlhalošo ya gagwe ka gore kgonagalo ya go šaetša tlhathollo ya molaetša le ge e ka ba gona, ga e nape e tšeelwa hlogong. Ka gona, se segolo go hlohleletšwa boikemo bja mmadi. Grobler o swayela ka go re:

The possibility of misreading or misinterpretation is ignored-creativity on the part of the reader is in fact encouraged (1989:3).

Seo se rotošwago ke Grobler ka godimo ke go no re mmadi o swanetše a ikemele kwešišong ya sengwalo. Tlhathollo ya gagwe e a tsomega. Seo se ka kgonega bjang? Mmadi a ka kwešiša sengwalo fela ge a ka bala ka leihlo la bonyakišiši. Ke gore, sengwalo sa bokgabo se tsoma mohuta wa mmadimonyakišiši (Thobakgale, 2005:15). Mmadimonyakišiši ke mmadi yoo a balago sengwalo ka nepo ya go hwetša se sengwe seo se ka bego se utilwe ka gare ga sengwalo. Yena mmadi wa mohuta wo, o setla pelo ka gore o tsinkela sengwalo gore go se be le ntlha yeo a e fetago mme a sa e kwešišego. Mogopolo wa mmadimonyakišiši o kitima ka lebelo la phuti, o kgabaganya gare ga sengwalo seo a se balago le dingwalo tše dingwe. O bapetša ditaba tša sengwalo seo a se balago le ditaba tše dingwe tše a ka bego a di tseba mo bophelong bja gagwe. Ka mantšu a mangwe, ponophelo ya mmadi go sengwalo e swanetše go itielwa magoswi. Ponophelo ya mmadi le ya mongwadi di swanetše go kiba ka mošito o tee. Le ge ka nako tše dingwe ponophelo ya mongwadi e ka gagabela godimodimo, mmadi o swanetše go ikgapeletša go ka e fihlelela, nepo e le go kwešiša diteng tša ditaba tše a di ngwadilego. Moyise (2000:426) le yena o tlatša kgopolo ye ka go re mmadi o kgohlaganya sengwalo le dingwalo tše dingwe:

The reader, in much the same way, assigns meaning to the generated text in interaction with other texts [they] know.

Go realo ke gore, maitemogelo a mmadi bophelong a bohlokwa kudu go fihlelela kwešišo ya sengwalo sa bokgabo. Se ke seo monyakišiši wa nyakišišo ye ya lehono a se dirago, go bala dipadi tša Matsepe ka leihlo la bosekaseki.

2.8 MAFETŠO

Bjalo ka ge go laeditšwe kua matse nong, kgaolo ye e be e nepišitše go lekola dingwalo tša banyakišiši bao ba ngwadilego go lebana le nyakišišo ya bjale. Go sekasekilwe mareo ao a lebanego le mohola wa nyakišišo ye. Go hlophilwe banyakišiši ba Matsepe go ya ka tatelano. Go itaetša M.S. Serudu le G.M.M. Grobler e le bona ba di etilego pele, gobane nnete nyakišišo ye e tloga e reta mešomokgomo yeo ba e dirilego mabapi le Matsepe. Basekaseki ba babedi ba, Serudu le Grobler, ba buletše banyakišiši ba bafsa sefate sa go tsena modimakong wa dingwalo tša Matsepe ntle le tikadiko le bohlaki.

Re nabile mabapi le teori yeo e lebanego serokaphatla le mošomo wo, e lego sengwalo ka gare ga sengwalo '*Intertextuality*'. Re bontšhitše gore basekaseki ba dinaga tša lefase ge ba ngwala ka yona ba bolela polelo ye e swanago, gore e hlamilwe ke Julia Kristeva gomme kgwelgwe ya yona ke gore sengwalo se sengwe le se sengwe se ithekgile ka dingwalo tše dingwe tšeo mongwadi a di badilego.

Go bonwe karolo ya mmadi e le bohlokwa tlhathollong ya molaetša wa sengwalo, mme gwa tsinkelwa teori ya kwešišo ya mmadi '*Reader Response*' yeo nepo ya yona e lego go dumelela mmadi go fa mmono wa gagwe mabapi le sengwalo.

KGAOLO YA BORARO: MOKGWANYAKIŠIŠO

3.1 MATSE NO

Lentšu le 'mokgwanyakišišo' ke leinagokwa leo le bopilwego ka diripa tše pedi tša polelo, e lego leina 'mokgwa' le leina 'nyakišišo'. Go realo go no šupša gore mokgwa woo o šomišwago ge go dirwa nyakišišo. Monyakišiši ofe le ofe ke motsomi wa tsebo. O tsomana le tsebo ya dilo tše difsa le tše e ka se bego tše difsa. Gore monyakišiši a fihlelele tsebo ye, o swanetše go itlhama ka dilwanalwana go etša lerema leo le šomišago dimpša go tsoma le go swara mmutla. Dilwanalwana tše ke ditsejana le ditlabakelo tše di mo thušago go buna tsebo yeo a lekago go e utolla mo phatišišong ya gagwe. Nieuwenhuis (2016:51) o thekga kgopolo ye ka go re:

Essentially, research methodology includes the procedures by which researchers go about their work of collecting data, analysing, describing, and explaining phenomena.

Kgaolo ye e nepiša go bonagatša mokgwanyakišišo woo o latetšwego. Ka go dira bjalo, go yo latelwa lenaneo le: (a) peakanyonyakišišo, (b) tlhaolo, (c) kgoboketšo ya tshedimošo, (d) tshekaseko ya tshedimošo, (e) dika tša boleng, gwa rungwa ka (f) tlhokomelo le tlhompho ya botho.

3.2 PEAKANYONYAKIŠIŠO

Phatišišo ye e latetše mokgwanyakišišo wa boleng ka maitshwarelelo a go leka go kwešiša dingwalogare tše di bopilego dipadi tše nne tša Kgadime Matsepe. Tabakgolo ke go leka ka mešogofela go "kwešiša" mateng a dipadi tše. Ka go leka go kwešiša seo, go yo fihlelelwa boleng bja phatišišo. Polkinghorne (2005:137) ge a bolela ka boleng o re:

Qualitative data are gathered primarily in the form of spoken or written language rather than in the form of numbers.

Go ya ka Polkinghorne, mokgwanyakišišo wa boleng ga o amane felo le dipalopalo, eupša o hlokometše fela tshedimošo yeo e bolelwago goba e ngwalwago. Mokgwaboleng o šetšane le kwešišo ye e hlapilego ya dilo. Mo mokgweng wo, go katanwa le go fetleka kwešišo ya dilo tše di rilego tša sefefase go ya le ka tikologo ya tšona. Ke ka lebaka leo Maledu (2020:39) a rego mokgwaboleng o mabapi le ditiragalo

tšeo di lego mafelong a tlhago ao e lego madulo a batho ba ba itšego, a letšatši le lengwe le le lengwe. Nieuwenhuis (2016:53) o noka dikgopolo tše ka letswai ka go re:

...the heart of qualitative research lies in the extraction of meaning from data, i.e. the social meaning people attribute to their experiences, circumstances and situations, as well as the meanings people embed into texts and other objects.

Rateori yo o gatelela kudu molaetša woo o hwetšwago go tšwa tshekasekong ya tshedimošo ge go latelwa mokgwaboleng.

Peakanyonyakišišo yeo e latetšwego ke mokgwa wa tlhathollo yeo Nieuwenhuis (2016) a e bitšago, “*exploratory design*”. Sengwalo se sengwe le se sengwe se hloka tlhathollo yeo e tebilego gore se kwešišege gabotse. Tlhathollo yeo e tseneletšego ya dipadi tšeo di hlaotšwego e dirilwe ka maitekelo a go kwešiša methopotho yeo e hlohleeditšego bongwadi bja Matsepe. Go etša ge Nieuwenhuis (2016:55) a re boati bja diphatišišo tšeo di latelago mokgwaboleng di latela mokgwatlhathollo ka botšona, le phatišišo ye ga se kolobe ya mošalelanthago tabeng yeo. Gona letlakaleng leo rateori yo o tšwela pele go bolela ka nepišo ya mokgwatlhathollo:

The objective of exploratory design is to identify key issues and key variables and to gain greater understanding of a phenomenon, a group of people or social setting.

Phatišišo ye e lekile go kwešiša gore naa dingwalogare tšeo di lego dipading tša Matsepe di hueditšwe ke eng ka mokgwa ofe.

3.3 TLHAOLO

Lereo le ‘tlhaolo’ le šupa go tšea diphetho ka ga batho, mafelo, ditiragalo le didirišwa tšeo di tlogo go dirišwa mo nyakišišong (Bertram & Christiansen, 2014:59). Polkingshorne (2005:140) o godiša tlhalošo ya boBertram ka go re tlhaolo e dirwa ka maikemišetšo a a rilego:

The purposive selection of data sources involves choosing people or documents from which the researcher can substantially learn about the experience.

Dihlopha tše tše pedi tša banyakišiši di kwana ka wa lehlabula ge di re tlhaolo ke dilo goba batho bao ba kgethelwago mohola wa nyakišišo. Le ge go le bjalo, tlhaolo e ka

arolwa ka mehuta ye mebedi: tlhaolotebanyi ‘*non-probability sampling*’ le tlhaolokgonagalo ‘*probability sampling*’. Godimo ga mehuta ye mebedi ye, go tlamega go kgethwa mohuta o tee woo o ka tšwelago phatišišo mohola. Phatišišong ye go latetšwe mohuta wa tlhaolotebanyi. Ka fase ga tlhaolotebanyi go latetšwe mohuta wa tlhaolo ka maikemišetšo ‘*purposive sampling*’. Taherdoost (2016:23) ge a hlaloša mohuta wo wa tlhaolo o re ke ge dilo di hlaolwa ka nepo ya go hwetša tshedimošo ye bohlokwa yeo e ka se hwetšwego go dilo tše dingwe. Bertram le Christiansen (2014:61) ba nabiša kgopolo ya Taherdoost ka go dio re:

As the word “purposive” indicates, the sample is chosen for a particular purpose.

Go ya ka borateori ba, mo go tlhaolo ka maikemišetšo dilo di hlaolwa ka nepo le maikemišetšo a a rilego. Nepo le maikemišetšo tseo di lebanego le go tšwela phatišišo mohola. Ka mantšu a bonolo go ka thwe tlhaolo ka maikemišetšo e dirišwa ge sehlaolwa goba dihlaolwa di lebane serokaphatla le morero wa phatišišo. Batho goba dilo tseo di hlaolelwago phatišišo di swanetše di ope kgomo lenaka.

Phatišišo ye ga se ya hlaola batho, eupša e hlaotše ditokomane ka mokgwa wa dipuku tša bokgabo. Go hlaotšwe dipadi tše nne gare ga tše senyane tseo di thadilwego ke O.K. Matsepe. Bophelong bja gagwe bja bongwadi, O.K. Matsepe o thadile dipadi tše senyane tseo di emego ka lenaneo le le latelago go ya ka tlhatlamano ya tšona:

Leina la Padi	Ngwaga wa Kgatišo
<i>Sebatakgomo</i>	1954
<i>Kgorong ya Mošate</i>	1962
<i>Lešitaphiri</i>	1963
<i>Megokgo ya Bjoko</i>	1968
<i>Letšofalela</i>	1972
<i>Tša ka Mafuri</i>	1974
<i>Kgati ya Moditi</i>	1974
<i>Tšhelang Gape</i>	1974
<i>Mahlatse a Madimabe</i>	1981

Gareng ga dipadi tše senyane tše, phatišišo ye e hlaotše fela tše nne, e lego *Lešitaphiri*, *Megokgo ya Bjoko*, *Kgorong ya Mošate* le *Mahlatse a Madimabe*. Tšona

di hlaotšwe ka maikemišetšo a go di lebanya serokaphatla le tlhogonyakišišo le go araba potšišokgolo le ditebanyi tša phatišišo.

3.4 KGOBOKETŠO YA TSHEDIMOŠO

Bertram le Christiansen (2014:72) ba eletša ka go re monyakišiši o swanetše a hlaole ditlabakelo tša maleba tšeo di tla mo thušago go fihlelela tshedimošo yeo a e nepile yeo e tla mo kgontšhago go araba dipotšišo tša phatišišo ya gagwe. Ditlabakelo tša go kgoboketša tshedimošo ya nyakišišo di akaretša phatadiganong, pogelo, phetleko ya ditokomane, dikgatišo bjalo bjalo Phatišišong ye go thwetšwe phetleko ya ditokomane “*document analysis*” bjalo ka setlabakelo sa go kgoboketša tshedimošo. Kgetho ye e tlile ka lebaka la gore ke sona setlabakelo seo se lebanego thwi le tlhago ya phatišišo ye. Ka madimabe maitekelo a go šomiša le phatadiganong a foloditše (dintlha ka botlalo di go matse no a Kgaolo ya 7). Le ge go le bjalo, phetleko ya dingwalo e hlatlegetše go sekasekeng diteng tša dipadi tšeo di hlaoletšwego mohola wa mošomo wo.

3.4.1 Phetleko ya Ditokomane

Bowen (2009:27) o hlaloša mokgwa wa phetleko ya ditokomane ka go re:

Document analysis is a systematic procedure for reviewing or evaluating documents- both printed or electronic material.

Go ya ka monyakišiši yo, mokgwa wa phetleko ya ditokomane ke ge go dirwa nyakišišo ka go fetleka ditokomane tše di rilego. Ge ba iša kgopolo ye pele, Wach le Ward (2013:1) ba hlaloša mokgwa wo ka go no re:

Qualitative Documents Analysis (QDA) is a research method for rigorously and systematically analysing the contents of written documents.

Nieuwenhuis (2016:88) o bešeletša ka go re mokgwa wa phetleko ya ditokomane o no akaretša mehuta ka moka ya ditokomane tšeo di ka tlišago seetša go taba yeo go nyakišišwago ka ga yona. Go ka thwe phetleko ya ditokomane e lebane gape le dipuku tša bokgabo. Yona e akaretša go bala ka lepotlapotla ‘*skimming*’, ka go hlahloba ka tsinkelo ‘*thorough examination*’ le ka go hlaramolla ‘*interpretation*’ (Bowen, 2009:32). Se se šupa gore mokgwa wo wa phetleko ya ditokomane o nyaka monyakišiši wa go bala a hlomogile pelo; a hloname ka gore ke wona mokgwa o nnoši woo a kago hwetša

tshedimošo yeo e lebanego le phatišišo ya gagwe. Mohuta wo wa mmadi o bitšwa mmadimonyakišiši. Se ke sona seo monyakišiši wa bjale a se dirilego.

Le ge banyakišiši ba bangwe (Nieuwenhuis, 2016 le Bertram & Christiansen, 2014) ba re tshedimošo yeo e kgoboketšwago ka go šomiša mokgwa wa phetleko ya ditokomane e tlamagile go kopantšhwa le yeo e tšwago mekgweng ye mengwe (phatadigano, pogelo bjalo), phatišišo ye ke learogi tabeng yeo. Go ba learogi ga gona ke gore e šomišitše fela mokgwa wa phetleko ya ditokomane/dingwalo ka lebaka la tlhago ya yona. Ge a hlatlega kgetho ye, Bowen (2009:29) o no e ruma ka go re:

Indeed, there are some specialised forms of qualitative research that rely solely on the analysis of documents.

Ka gona, phatišišo ye e šomišitše fela phetleko ya ditokomane go tšwa methopong ye mebedi: methoptheo le methopotlaleletšo.

3.4.1.1 Methoptheo

Methoptheo go ka thwe ke methopo yeo phatišišo e theilwego godimo ga yona thwi. Ke yona methopo yeo phatišišo e ithekgilego ka yona gobane ntle le yona ga go na phatišišo. Hox le Boeiye (2005:593) ba tlatša ka go re tshedimošo yeo e tšwago go methoptheo e thuša go araba dipotšišo tša phatišišo.

Go nepišitšwe dipadi tše nne tša O.K. Matsepe, e lego *Lešitaphiri, Megokgo ya Bjoko, Kgorong ya Mošate* le *Mahlatsa a Madimabe* bjalo ka methoptheo ya phatišišo ye. Go ka thwe tshedimošo ya motheo e tšwile dipading tše nne tšeo. Godimo ga fao go bile le tshedimošo yeo e tšwilego go methopotlaleletšo.

3.4.1.2 Methopotlaleletšo

Ge ba hlaloša seo methopotlaleletšo e lego sona, Bertram le Christiansen (2014:97) ba no re ke tshedimošo yeo e šetšego e le gona mme e kgobokeditšwego ke ba bangwe. Ka go thekga tshekaseko ye e kgodišago ya methoptheo, go šomišitšwe *The Pilgrim's Progress* ya go ngwalwa ke John Bunyan. Yona e bapeditšwe le *Mahlatsa a Madimabe*. Go feta fao, methopotlaleletšo wo mongwe wa go nepiša phatišišo ye e bile Paebele. Yona e dirišitšwe go thekga dikgopolo tša Matsepe tšeo a di nyantšego ka go yona. Go dirišitšwe le puku ya Difela yeo go yona go tsopotšwego difela tšeo di amanago le dikgwegwe tše di rilego dipading tša Matsepe. Methopotlaleletšo ye mengwe go šomišitšwe dithesese tša baithuti ba Bongaka,

mangwalo a baithuti ba *Masetase* le ba *Dionase*. Dipampiri tšeo di phatlaladitšwego dijenaleng le tšeo di adilwego dikopanong le tšona di tsopotšwe go thekga tshekaseko ya methopotho. Ka ge phatišišo ya go sekaseka dingwalo e nyaka papetšo kgafetšakgafetša, dipuku tše dingwe tša bokgabo tša go swana le tšeo di hlaoletšwego phatišišo le tšona di tšamile di šomišwa.

3.5 TSHEKASEKO YA TSHEDIMOŠO

Ka morago ga go kgoboketša tshedimošo, go latela legato la go e sekaseka. Go sekaseka tshedimošo ke go leka go bona tšeo monyakišiši a di fihleletšego le tšeo di mo šitilego. Ka gona, go tla lemogwa gore tshekaseko ya tshedimošo ke legato le bohlokwahlokwa mo phatišišong. Ke ka fao Chivanga le Monyai (2021:14) ba hlalošago ka go re:

Analysing the data entails organising it, breaking it down into manageable units, coding it and interpreting it, in order to obtain an in-depth understanding of the phenomenon.

Go ya ka boChivanga, tshekaseko ya tshedimošo ke go ntšhaganya diripa tša tshedimošo le go di bea felo go tee ka nepo ya go fihlelela kwešišo ya seo go šoganwago le sona. Wong (2008:14) o otlolla tlhalošo ya boChivanga ka go no re:

Analysing qualitative data entails reading a large amount of transcripts looking for similarities or differences, and subsequently finding themes and developing categories.

Wong o no re tshekaseko ya tshedimošo mo go mokgwaboleng e swanetše e tliše dilo tše difsa. Wong o gatelela kudu mokgwaboleng. Ke ka fao Graue (2016:8) a rego mo mokgweng wa boleng tshekaseko e nepiša tlhalošo, e sego dinomoro.

Phatišišo ye e thwetše mokgwa wa tshekaseko ya diteng “*content analysis*” bjalo ka setlabelo sa go sekaseka tshedimošo. Mokgwa wo o šomišitšwe go sekaseka diteng tša dipadi tše nne tša O.K. Matsepe ka tsinkelo. Graue (2016:11) o re mokgwa wo o ithekgile ka go sekaseka dingwalo go ya ka mehola ya tšona, “*a research technique for making replicable and valid inferences from texts (or other meaningful matter) to the contexts of their use*”. Go iša pele Leedy le Ormrod (2010:114) bona ba bolela go re tshekaseko ya diteng ke tlhahlobo ye e tseneletšego ya dilo, go akaretša dingwalwa tša go etša dipuku. Ka go šomiša mokgwa wa tshekaseko ya diteng, go latetšwe magato a tshela a tshekaseko ya tshedimošo ao a filwego ke Vaismoradi le ba bangwe (2013) go tšwa mo go (Chivanga le Monyai, 2021:14-15):

- **Go ikgweranya le tshedimošo**

Monyakišiši o ikgwerantše kudu le methoptheo ka go e bala kgafetšakgafetša. Maxwell (1996:78) o dumela gore legato la mathomo la go sekaseka tshedimošo mo go mokgwaboleng ke go bala dingwalo tšeo di tlogo go sekasekwa. Monyakišiši ka go tšama a bala dipadi, o be a hlama dipotšišo le go ngwala fase dintlha tše bohlokwa.

- **Go kgoboketša dintlha tše bohlokwa tša mathomo**

Ka go bala dipadi, monyakišiši o tšamile a kgoboketša direrwa “*topics*” tšeo di lebanego le bothata le nepo ya phatišišo ye.

- **Go nyaka merero**

Monyakišiši, ka ge e le mmadimonyakišiši, mo dipading tše nne tšeo di hlaotšwego o be a tšama a nyaka merero ye bohlokwa ya dipadi tšeo.

- **Go lekola merero**

Ge a hweditše merero ye e itšego, monyakišiši o e lekotše e le ge a leka go e tswalanya le mohola wa phatišišo.

- **Go hlaloša le go fa direrwa maina**

Go dipadi tšeo di badilwego, monyakišiši o fihleletše sephetho sa go fa direrwa maina ao a lebanego le morero wa phatišišo.

- **Pego**

Ka morago ga go phetha magato a ka godimo ka moka, go tlile legato la go ngwala setšweletšwa sa mafelelo sa tshedimošo, e lego yona pego ya phatišišo ye e feleletšego.

3.6 DIKA TŠA BOLENG

Phatišišo ye e thwetše mokgwaboleng. Ka gona go swanetše go laetšwe gore go netefaditšwe bjang gore tshekaseko ya tshedimošo e na le boleng bjoo bo kgodišago. Phatišišong ye go lekotšwe boleng bja dikutollo ka mekgwa ye mene:

3.6.1 Tshepagalo

Shenton (2004:64) o re tshepagalo ke ge dikutollo tšeo di bego di nepilwe go tloga mathomong e le tšeo di rerešago le go mafelelo a nyakišišo. Go bonagatša tshepagalo, methopo ka moka ya motheo le ya tlaleletšo yeo e šomišitšwego e tsopotšwe go ya ka maswanedi. Ditsopolwa go tšwa dipading, Paebeleng gammogo le methopong ye mengwe di tsopotšwe go laetša moo tshedimošo e tšwago gona. Methopo ka moka e badilwe ka tsinkelo le tlhokomelo ye kgolo.

3.6.2 Phetišetšo

Nyakišišo e ngwalelwa batho (babadi). Dikutollo tša yona di swanetše di hole babadi. Ge di ba hola, ba tla kgona go di fetišetša mabakeng a mangwe a bophelo. Shenton (2004:69) o hlaloša ka go re dikutollo tša phatišišo di swanetše go kgona go šomišwa ke batho ba bangwe ka ntle.

Phatišišo ye e ka kgona go fetišetšwa magorong a mangwe a batho le ditheo. Dikutollo di ka hola batho ba ba farologanego, kudu ba tumelo ya setšo sa Seaforika le ya Sekeresete ka ge go bile le papetšo ya tšona.

3.6.3 Boithekgo

Bertram le Christiansen (2014:202) ba re monyakišiši o swanetše a laetše gore dikutollo tša nyakišišo ya gagwe ga di swane le tša ba bangwe tšeo di šetšego di dirilwe. Dikutollo tša nyakišišo ye ke moswananoši. Methopo ka moka ya go elelana le yona e tsopotšwe go ya ka molao.

Banyakišiši ba bangwe ba ka moso ba ka kgona go tlantla godimo ga phatišišo ye. Phatišišo ye e yo išwa Bokgobapuku gore e bolokwe ka mokgwa wa letlakala le mo inthanete. Seo se tla kgontšha dikutollo tša phatišišo gore di fihlele meloko yeo e sa tlogo ya baithuti, kudu bao ba dirago diphatišišo mo lefapheng la dingwalo tša Seaforika.

3.6.4 Netefatšo

Lincoln le Guba (1985) ba re netefatšo ke ge dikutollo tša nyakišišo di betlwa ke batho ba bangwe, e sego monyakišiši ka noši. Ge e be e sa le setlaboswana, phatišišo ye e ile ya išwa go komiti ya Kgoro (Maleme) le komiti ya Lefapha (Thutabomotho) go fiwa balekodi ba go ikema gore ba e lekole ba bone boleng bja yona. E sa tlo išwa gape le go balekodi ba ka ntle ga yunibesithi ka morago ga go rulaganya setšweletšwa sa

mafelelo. Seo se tla netefatša gore diteng tša yona ke tše di netefetšego. Go feta fao, e tla fiwa gape le mmadišiši yoo a tla tsinkelago ge eba e na le mafokodi a mongwalo gammogo le moela wa dikgopolo. Tšeo ka moka di tla netefatša boleng bja phatišišo.

3.7 Tlhompho le Tlhokomelo ya Botho

Nyakišišo ye nngwe le ye nngwe e swanetše e ele tlhoko tlhompho le tlhokomelo ya botho. Batho ga ba swanela go angwa gampe ke diphihlelelo goba dikutollo tša nyakišišo. Chivanga le Monyai (2021:15) ba bolela go re dika tša boleng e no ba ditaetšo tša gore phatišišo ya semolao ga e gatake botho bja batho ba bangwe. Phatišišong ye ga se gwa akaretšwa batho goba diphoofolo bjalo ka batšeakarolo. Tshedimošo e kgobokeditšwe go tšwa dipukung ka mokgwa wa go no di bala le go di sekaseka. Ka gona, ga go na motho yoo a ka rego dikutollo tša phatišišo ye di tlo mo ama gampe ka mokgwa woo o rilego. Le ge go le bjalo, lengwalo la tumelelo go tšwa kantorong ya diphatišišo mo yunibesithi le kgopetšwe.

3.8 MAFETŠO

Kgaolo ye e bonagaditše mokgwanyakišišo woo o latetšwego ge go rulaganywa nyakišišo ye. Mokgwanyakišišo ke karolo ye bohlokwa ya nyakišišo gobane ke wona o šupetšago magato ka moka a a latetšwego go ngwala setšweletšwa sa mafelelo sa nyakišišo. Ka ge nyakišišo efe le efe e nepile go utolla dilo tše difsa, go a tlamega gore ka mokgwanyakišišo go laetšwe mekgwanakgwana yeo e šomišitšwego go hwetša tshedimošo ye mpsha yeo. Mekgwanakgwana yeo go bolelwa ka peakanyonyakišišo, tthaolo ya sampolo, ditlabelo tša go kgoboketša tshedimošo, mekgwa ya go sekaseka tshedimošo, dika tša go netefatša boleng bja tshedimošo le tlhokomelo ya botho. Go gateletšwe kudu gore nyakišišo ye e thwetše mokgwaboleng, e sego mokgwadipalopalo. Mokgwaboleng wo o hlatlegetše kwešišong ya dingwalogare tšeo di lego dipading tše nne tša Matsepe ka ge o hlohleletša go bala ka tsinkelo.

KGAOLO YA BONE: TSELAPEDI TŠA MABAPI: *LEŠITAPHIRI*

4.1 MATSE NO

Poledišanong ya gagwe le Max Mojapelo seyalemoyeng sa Thobela F.M, Moruti Solly Nchabeleng o swayaswaile ka go re:

Paebele e swanetše e phele mo go rena. Re e bale ka tsinkelo. E swanetše go re šomela. Moreri o swanetše a rere a lebeletše setšhaba sa gabo, a rere ka segagabo (2020).

Ge go sepelwa ka mohlala wa polelo ya Moruti Nchabeleng, go lemogwa gore padi ya *Lešitaphiri* (1963) e nyaretša ditsela tše pedi tšeo di sepelago mmogo go ya mafelelong. Ka go yona Matsepe o nyaretša setšo le Sekeresete bjalo ka ditumelo tšeo di thekgilego morero wa puku ye bobedi bja tšona. Go realo ke gore, ga go na kokwane yeo e tšeelago ye nngwe maatla goba e nago le letsogo la ka godimo go feta ye nngwe. Matsepe o diriša thekiniki ye ka bothakga bjoo bo tsomegago gobane ke thekiniki yeo bangwadi ba bantši ba dingwalo tša bokgabo ba šitwago ke go e diriša. Ka go dira bjalo, Matsepe o dira seo Nchabeleng a se ukamago, go phediša Paebele setšhabeng sa gabo. Mo kgaolong ye go yo lebeledišišwa gore naa setšo le Paebele di nyalantšwe bjang gore morero wa sengwalo o atlege. Go kgontšha katlego ya ditaba, go yo latelwa lenaneo le: (a) kakaretšo ya puku, (b) bohlokwa bja leina la puku, (c) nyalelano ya ditumelo, (d) Setšo le Sekeresete mo go *Lešitaphiri*, (e) thulaganyo le (f) baanegwa.

4.2 KAKARETŠO YA PUKU

Lešitaphiri (1963) ke padi ya boraro go tšwa letsogong la O.K. Matsepe. Yona e kgatlampana tikologong ya segologolo, ka gona, e ka hlopša gore ke padisetšo. Ka go yona go ipshinwa ka ditaba tša motse wa Kgoši Taudi yoo a hlokilego bana ba bašemane lebaka le leteletšana. Mosadi wa gagwe, Khutšišo, o thopela kgoro ya mošate bana ba basetsana ba bane. Ditaba tša puku ye di šarakane ge di fihla lebakeng le bjalo ka gore go be go nyakega gore lapa la bogoši le be le ngwana wa mošemane yoo a tla tlego a buša ka moso.

Go ile gwa kwanwa, ka dikeletšo tša bakgoma le bakgomana ba mošate, gore mmasetšhaba a ye themelong. O remetšwe ke ngakatsoko yeo e bego e rwaletšwe ke Mphoka dithebele. Mphoka o ile a felegetša dihlaro, gomme ba letlega ngwana wa

mošemane wa go rewa Tšhwahledi a belegwa. Ge banna ba kgoro ba ekwa gore Tšhwahledi ga se madi a Kgoši Taudi, ditaba tša thatafa e le ruri. Ba ipotšiša gore naa o tla tla a bewa sedulong sa bogoši etšwe e se madi a kgoši. Ke ka lebaka leo bakgalabje ba bararo bao ba dutšego tlase ga moriti wa morula, yo mongwe wa bona a rego:

“Na, o tla tla a buša?”

Ditaba di thatafa le go feta ka morago ga go belegwa ga Kgathola yoo e lego madi a Kgoši Taudi. Taudi le malome’agwe Mabothe, ba kganyoga gore Kgathola e be yena ka bušago, gomme ba melela Tšhwahledi meno a ka godimo; ba nyaka go mmolaya eupša gwa pala. Sehlopha se sengwe sona sa ema ka lefoko la mogologolo, gwa thwe “ngwana ke wa dikgomo”, ka go realo ba dumela gore Tšhwahledi ke yena a swanetšego go buša ka gore mmagwe o nyaletšwe go belega kgoši, ebile segagabobona se re kgoši ke ngwana wa mathomo wa mošemane wa mosadi yoo a nyetšwego ka ditseka tša setšhaba.

Dikgohlano tšeo di gagabile go fihla marumong a puku. Mongwadi o di ruma ka go diriša mmolelo wa pukukgethwa woo o rego: ke mo go botse bjang mme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše gammogo mme ba nošana meetse. Tshwahledi le Kgathola ba a kwana, ba arogana setšhaba mme ba dula ka go bapana, molato wa tšwa ka kgoro.

4.3 THAETLELE

Leina la puku ke motheo wa ditaba tša puku. Go realo ke gore, go ka ba phošo go tsinkela diteng tša sengwalo mme ra phaela kgakala leina la puku yeo. Basekaseki ba dingwalo ba laetša bohlokwa bja leina la puku.

Kekana (2015:123) o re thaetlele e thuša go lemoša babadi gore naa ba ka letela ditaba tša mohuta mang ka gare ga diteng tša kanegelo. Ka mantšu a mangwe thaetlele e beakanyetša babadi mohuta wa ditaba tšeo ba tlilego go di bala. Ge a hlabela pele letlakaleng la lekgolomasomennepedi Kekana o re thaetlele e tloga e nyalelana gabotse le ditaba tša kanegelo. Ge a di bea go iša pele Kekana (2015:125) o dio re:

Thaetlele e godiša moko wa ditaba le go hlohleletša mmadi gore a bale ka tlhonomo gore e be kgodu ye e tšwago lerotseng.

Ka mantšu a a nolofetšego, mmadi ge a le gare a bala diteng tša sengwalo o gopodišiša ka thaetlele nako le nako, mogopolo wa gagwe ga o kgobe thaetleng. Nepo ya gore a dire bjalo ke gore o tsoma go nyalantšha diteng le thaetlele. Ka gona, thaetlele e dumelwa go ba elemente ye bohlokwahlokwa kwešišong ya ditaba tša sengwalo.

Matsepe o diriša leina la puku, *Lešitaphiri*, go goroša tabakgolo ya sengwalo sa gagwe. Lereo le “Lešitaphiri”, le ka hlalošwa bjalo ka taba yeo e thatafilego gomme go sego bonolo go hwetša tharollo ya yona. Ka mantšu a mangwe, re ka nyalantšha leina la puku ye le seema se se rego: “Di šita Phaahle go ahlola”. Ke ka lebaka leo Matsepe a sa metšego mare ge a boeletša mmoetšane seema sa: “tswalelabanneng ga e farelwe”.

Ditaba tša sengwalo sekhwi di šita baeletši ba mošate go di ahlola, ke tše boima kudu; ke “lešitaphiri” ka botšona. Ke gore, ke lehutokgomo le le tiilego. Go belegwa ga bašemane ba babedi, Tšhwahledi le Kgathola, go hlola lešitaphiri. Banna ba bangwe ba re bogoši ke bja Tšhwahledi ka ge e le yena yo mogolo, eupša ba bangwe ba re ke tlhaba, ka gona a ka se kgone go buša setšhaba mola e se madi a kgoši. Bona ba lephakga leo ba tiiša gore Kgathola ke yena a lebanwego ke bogoši, ka gore ke morwa wa mathomo wa madi a Kgoši Taudi. Mohlomongwe re ka no re: tšhipa e swere le sebatana se swere. Ye nngwe ge e gogela ka lehlakoreng la yona, le ye nngwe ka lehlakoreng la yona e a goga. Lešitaphiri le la pako ya bogoši, le namolelwa ke kgorogo ya tirišo ya Paebele, gore batho ba dule mmogo mme ba kwane.

4.4 KWANO YA DITUMELO: SETŠO LE SEKERESETE

Mo karolwaneng ye go yo lebelelwa nyalelano ya ditumelo dingwalong, gore naa sengwalo se kgona go rwala ditumelo tše pedi bjalo ka kgopolo ya motheo ya sengwalo naa? Bangwadi ba bantši ba dingwalo tša bokgabo, kudu ba mohlamonene, ba ngwadile ba lebišitše ditšo tša gabobona. Ke ka lebaka leo Tsholo (2015:5) a tiišago go re bangwadi ba ka morago ga baromiwa ba thomile go ngwala ditaba tša go ama maphelo a magagabobona (setšo). Le ge go le bjalo, ba bangwe ba ile ba thoma go aroga ka gonnyane, mme ba thoma go tswaka merero ya setšo le ya bodumedi bja Sekeresete gammogo le ditumelo tše dingwe ka dingwalong tša bona. Nyakišišo ye e na le kgahlego mo tabeng yeo gobane e lebane le kgaolo ya bjale serokaphatla. Go lemogwa gore Matsepe ke yo mongwe wa bangwadi ba

dipulamadibogo ba polelo ya Sesotho sa Leboa bao ba thomilego go tswaka ditaba tša setšo le Sekeresete. Basekaseki ba se nene ba hlabahlabile go lebana le yona ntlha ye.

Go ya ka mosekaseki wa ditumelo, Kwame Bediako, tumelo ya setšo ya Seaforika ke pulamadibogo ya tumelo ya Sekeresete go Maaforika (Magezi le Magezi, 2016:3). Seo se bolelwago fa ke gore Maaforika a dumetše go Modimo pele a ka tseba ka ga tumelo yeo go thwego ke ya Sekeresete. BoMagezi ba otlolla mmono wa Bediako ka go re bobedi ditumelo tše di kwana ka wa lehlabula ge di re Modimo ke o tee. Ke ka lebaka leo Mokgoatšana (1997:19) ge a lebanya tumelo ya Bapedi a rego ba dumela go Modimo bjalo ka Mohlodi wa lefase gammogo le badimo. Go feta fao o re tumelo ya bona e nabile ebile ba na le kgetho ya tumelo. Ge a di bea Mokgoatšana (*ibid*) o no re:

Bapedi strongly believe in the existence of God (who created the world), divine powers and spirits. Their religious practices are completely communal and gestural, and still allow for a degree of differentiation.

Ge a ngwala ka lehlakoreng la tumelo ya Bavenda, Khorommbi (1996:25-26) o re le bona ba na le tsebo ye e tletšego ka ga Modimo. O iša pele ka go re Yena Mohlodi O bitšwa ka molokoloko wa maina. O re:

The Vhavenda have a strong central belief in a supreme Creator. This Creator is known by different names, the most important being Raluvhimba, Nwali, and Khuzwane.

Go realo go ra gore Mokgoatšana le Khorommbi ba kiba ka mošito o tee. Se ke sešupo sa gore Maaforika ka kakaretšo ba tseba Mohlodi wa lefase, ka gona, ga ba timela. Go ka tlatšwa se ka go tsopola sefela sa 3 seo se ngwadilwego ke F. Coillard pukung ya *Lifela tša Sione*, temeng ya bobedi methalong ya 1 le 2:

Le mo tsebe, ke Molimo.

Ke 'Mopi oa lintho tsohle (*Lifela tsa Sione*, 2017:5).

Ge a iša taba ye pele Mokgoatšana o re ditšo tša Seaforika ga di na kgethologanyo, mme balatedi ba tšona ba dula ba phurolotše diatla go amogela ditšo tša merafe ye mengwe. Re thwala kgopolo ya gagwe:

African Traditional Religions have proved through the ages not to discriminate against other religions, their members have never adopted a proselytising attitude. They are not a converting religion. They shun exclusivism and allow for dynamism (1997:25).

Ge re iša le kgopolo ya Mokgoatšana, ga re makale ge Matsepe a kgona go diriša tumelo ya Sekeresete ka gare ga sengwalo seo se kgatlampanago tebetebeng ya setšo sa Seaforika. Go hlakile gore ke yona taba ya gore balatedi ba tumelo ya Seaforika ba kgona go adibetša ditumelo tše dingwe ka dipelo tšeo di lokologilego mme di sa belaelego.

Ge ba hlabela pele boMagezi (*ibid*) ba tsopola Bediako ge a re tumelo ya setšo sa Seaforika ke tokišetšo ya tumelo ya Sekeresete go Maforika, ke go re “*African traditional religion has been a serious preparation for the gospel in Africa and forms major religious substratum for the idiomatic and existential experience of Christianity in African life*”. Mbaya le Cezula (2019:425) ba nabiša kgopolo ye ka go re tumelo ya Sekeresete ga se ye mpsha mo go Maforika. Le ge ba sa tsopole mehlala, fela ba no tiiša ka la go re Maforika go tloga kgale a tseba tumelo ya Sekeresete. Ka lona lebaka leo, ga go tlabele lefeela ge Kgobe (1997:40) a re ka go tše dingwe tša direto tša Matsepe, tumelo ya Sekeresete e ba le letsogo le letona go feta ya setšo. Sekhwi se dio hlolwa ke gore le kgale tumelo ya Sekeresete e a hwetšagala ka gare ga tumelo ya setšo ya Seaforika.

Mosekaseki wa ditumelo, Beyers (2017:2), o swere kgopolo ye e tebilego mabapi le nyalelano ya setšo le tumelo:

The reciprocal interaction between culture and religion must be recognised: religion is determined by culture, but religion also influences culture. The fate of religion and culture is, thus, interwoven.

Seo se rotošwago ke Beyers ka godimo ke go no re tumelo le setšo di a huetšana, di bjalo ka ntepa le lešago mme tswalano ya tšona ga ya swanela go amologanywa. Seo se bolelwago ke Beyers ga se fapane le seo re se šogago fa, gore Matsepe o tšweletša tumelo ya setšo le ya sekeresete sengwalong se tee.

Tsholo (2015:12) o otlolla kgopolo ye ka go amanya setšo le tumelo. O no re setšo le tumelo e be e le selo se tee go tloga mathomong a bophelo bja motho. Taba ye e tiišetšwa ke Mbaya le Cezula (2019:424) bao ba rego bophelo bja MoAforika bo theilwe godimo ga tumelo. Seo se hlagišwago ke boMbaya gotee le Tsholo ke go no

re setšo ke karolo ye nngwe ya tumelo. Go realo, ga go makatše go bona bangwadi ba go etša Matsepe ba kgona go nyalantšha ditumelo tše di fapanego dingwalong tša bona, lebaka ke gore le kgale di a amana.

4.5 SETŠO LE SEKERESETE KA GO LEŠITAPHIRI

Mo karolwaneng ye go sekasekwa ditselapedi tša mabapi tše di išago morerong o tee. Ntlha ya gore Matsepe o tsene dikolo tša baromiwa ba baruti etšwe a goletše lapeng la tumelo ya setšo ke ntlha ye bohlokwa e le ruri, ka gona, ga ya swanela go phaelwa kgakala goba go šikologwa.

Tsholo (2015:25) o bolela gore sengwalo sa sebjalebjae sa Bapedi se thomile go iponagatša ka morago ga kgorogo ya baruti ba baromiwa ba kereke ya Lutere ya Berlin. O iša pele ka go re dingwalo tša bogologolo le tša sebjalebjae di sepetšane tsela e tee fela di sa hlakane. Ge a bolela ka dingwalo tša bogologolo Tsholo o šupa tše di ithekgilego ka setšo, mme tša sebjalebjae ke tše di ithekgilego ka dithuto tša baruti bao ba baromiwa.

Matsepe ka go *Lešitaphiri* o sepetša ditaba tša segologolo (tša setšo) le tša sebjalebjae (tša Paebele) tseleng e tee. Ga go na thulano magareng ga ditumelo tše tše pedi. Ke ka lebaka leo Serudu (1993:30) ge a akaretša boati bja dikanegelo tša Matsepe a no rego:

In the majority of his prose works, the Christian and traditional worlds co-exist without either of them causing friction.

Ge ba bolela ka tema yeo Moporofesara John S. Mbiti a e kgathilego dithutong tša tumelo le filosofi, Mbaya le Cezula (2019) ba no re Mbiti o dumela gore ka gare ga tumelo ya bona ya setšo, Maaforika ba tseba le go itemogela Modimo. Ka mantšu a bonolo, seo se rotošwago ke boMbaya mabapi le mmono wa Mbiti ke go no re tumelo ya setšo sa Maaforika le yona e dumela go Modimo. Seo se bolelwago ke boMbaya le Serudu ga di fapane, ke ka lebaka leo go sa makatšego ge Matsepe a tšweleditše mafase a mabedi a ditumelo ka sengwalong se tee gomme go se lefase leo le hlapelelago le lengwe. Re ka no re, setšo le sekeresete ka go *Lešitaphiri* di bonwa bjalo ka mafahlana, moo go sa kgonwego go tsebja gore gabotse yo mogolo ke ofe.

Re ka akaretša padi ya *Lešitaphiri* ka gore e theilwe godimo ga mebolelwana ye mebedi, wa setšo le wa Sekeresete. Wa setšo ke woo o rego: “ngwana ke wa

dikgomo”, mola wa Sekeresete e le woo o rego: “Ke mo go botse bjang gomme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše mmogo mme ba ratana”. Mebolelwana yeo bobedi bja yona e bopa sererwa sa *Lešitaphiri*. Sererwa ke tabakgolo yeo e rerwago mo sengwalong. Aphane (2005:16) o re sererwa ke taba goba lefokwana leo go ka thwego ke modu goba motheo wa kakaretšo ya mafelelo ya ditaba ka moka tšeo di rerwago mo sengwalong. Go realo go yo hlokomelwa gore Matsepe o dirišitše mebolelwana yeo bjang ka pading ye.

4.5.1 Mmolelwana wa setšo: ‘Ngwana ke wa dikgomo’

Moaforika wa mmakgomathe le setšo ga ba kgaogane. Kgopolo ye e bohlokwa, kudu ge re nepišitše Matsepe yoo a goletšego lapeng la setšo ka bogošing. Setšo seo go bolelwago ka sona fa ke sa Seaforika seo Matsepe a se nago dihlong tša go se nabiša ka dingwalong tša gagwe. Tsholo (2015) o re a mangwe a maikarabelo ao moromiwa wa Motoitšhi P.E. Schwellnus a bego a filwe ona e be e le go netefatša gore baithuti ba Basotho ga ba be le dihlong tša go ngwala ka maleme a gabobona. Le ge Ngaka P.E. Schwellnus a hlokofetše (2 Tlhakola 1946) pejana ga ge Matsepe a ka tsena Botšhabelo, eupša bao ba mo latetšego le bona ba be ba filwe maikarabelo a mabjalo, a go hlahla baithuti ka go bala le go ngwala. Go feta fao, nepokgolo ya sekolo sa Botshabelo e be e le go ruta batho lentšu la Modimo. Go otlolla taba ye, ga re makale go kwa Boshielo (1974:43-44) ge a reta sekolo se a re:

1. Sekolo se segolo,
2. Sa Botšhabelo bja Modimo,
3. Botšhabela ditšhaba;
4. Go tšhabetše Lebowa le akaletše;
5. Le akaleditše bana ba lona
6. BoMakgona-tšohle mathaithai,
7. Mo go kgonneng boMokgonane
8. Ngwan’a Mokone wa ntšhi dikgolo,
9. Le boMamogobo wa noka Ngwaritsi
10. Tau ye e beilweng Phiring,
11. Ga bomagalagapa a tau mametša digoba.
12. Le akaleditše bana ba lona,
13. Le re: Hee! Wena Mmahlabolle

14. A hlabolla ditšhaba!
15. Mmamohlotsi wa hlotla leswiswi
16. O hlabolotše Lebowa le hlabilwe ntaka:
17. Le Lebowa la thari e ntsho,
18. Lebowa la kgomo le motho.
19. O hlabolotše batho borokong
20. Ka Eiselen morw'a Moneri;
21. Ke Eiselen Lengana,
22. Ngwan'a Leruleng la Mmamabolo,
23. Senwelong sa dithuto mathaithai.
24. Botšhabelo ke motswadi wa dithuto:
25. Yo a tswetšeng Turfloop
26. Le Rehlahlilwe Motetema
27. Motšwakgwete wa Mogohu
28. Dumaduma le Lepulana la boMorotolo.

Boshielo o phagamišetša maemo a Botšhabelo godimo. O no re ke sekolo seo se hlomilwego motheong wa Modimo, methalothetong ye mebedi ya mathomo ge a re “Sekolo se segolo, sa Botšhabelo bja Modimo”. Gape go thwe ke sekolo seo se kgathilego tema ye kgolo tlabollong ya maphelo a Bathobaso. Moreti o tšweletša se ka go diriša sekapolelo sa mothofatšo mothalothetong wa 16 fao a rego “O hlabolotše Lebowa le hlabilwe ntaka”, gape le wa 19 fao a rego “O hlabolotše batho borokong”. Le ge go ena le ditsholo tša gore sekolo sa Botšhabelo se be se hlometšwe go hlalefetša Maaforika ka tumelo ya bona, (gore ba latele Sekeresete), go ka dumelwa gore se kgathile tema yeo e sa kakwego le selo temogong, tlabollong le tšwetšongpele ya thuto ya Mothomoso.

Boshielo gape o iša pele go re utollela bagale bao e lego ditšweletšwa tša sekolo se. Mothalothetong wa 9 o re:

Le boMamogobo wa noka Ngwaritsi.

Phorohlo Matheas Mamogobo ke mongwadi wa matsaka wa Sesotho sa Leboa wa mohlamonene. Bophelong bja gagwe o ile a fiwa sebaka sa go ka ruta gona Botšhabelo. Ka go realo, go thakga tsebe go kwa Boshielo a mo amantšha le Botšhabelo. Boshielo o bolela gape ka Eiselen. Eiselen ke monyakišiši wa mathomo

wa go nyakišiša bokgabo bja ditaola tša Bapedi ka ngwaga wa 1932. Ge a ngwala ka bohlokwa bja Eiselen, Kekana (2007:2) o re o tšweleditše direto tša ditaola tša Bapedi ba Masemola tše di fapanego, gape o laeditše le mehola ya tšona ka go fapana ga yona. Go realo ke gore, Boshielo le Kekana ba re utollela tema yeo e kgathilwego ke Eiselen yoo go ya ka Boshielo e lego setšweletšwa sa sekolo sa Botšhabelo.

Bohlokwa bja sekolo sa Botšhabelo bo iponagaditše gape ge se kgonne go tswala dikolo tše dingwe. Ke ka lebaka leo moreti a rego:

24. Botšhabelo ke motswadi wa dithuto:

25. Yoo a tswetšeng Turfloop

26. Le Rehlahlilwe Motetema.

Fa moreti o šupetša Kholetšhe ya Turfloop yeo lehono e lego Yunibesithi ya Limpopo. Ka Rehlahlilwe Motetema o šupa Kholetšhe ya Boithutelaborutiši ya Rehlahlilwe yeo moragonyana e fetoletšwego go Mamokgalake Chuene College of Training yeo lehono e tsebjago ka la Sekhukhune TVET. Ka gona go kgwathakgwatha ka mokgwa wo, re napile re lemoga mohlodi wa sekolo sa Botšhabelo.

Go hlamutšwe pejana gore baromiwa ba Botšhabelo ba be ba hlohleletša baithuti go ngwala ka maleme a gabobona a Bathobaso. Taba ye e tšwela phatišišo ye mohola gobane ke ye nngwe ya tšeo di dirilego gore Matsepe a se ke a lahla setšo sa gabo ge a ngwala. Polelo le setšo di bjalo ka nko le mamila, di a šomišana gomme ga di amologanywe. Bocock, bjalo ka ge a tsopolwa ke Mapadimeng (2009:83), o tiišetša taba ye ka go nepiša go re polelo ke setlabele se bohlokwahlokwa go bopeng karolo ya setšo. Ka gona, mongwadi yoo a kgwadikgwatšago ka polelo ya gabo ya letswele o humana sebaka se sebotse sa go tshwa maikutlo a gagwe. Boshielo (1974:2) ge a ngwala kanegelophelo ya Bakone ba Mabula, o ntšha seo se lego botebong bja pelo ya gagwe malebana le go ngwala ka leleme la gabo. O di ala ka sebopego se:

Seo ke se kgopelang ke gore ke ngwala ka mmolelo wa segagešu; seo ba motse wa gešu ba godileng ka sona; ba sa tsebeng segagabo ba bang ka ntle feela ge ba ba etša ka go ithuta. Polelo ya bona ba a e rata ba ikgantšha ka yona. Ba kgona go bolela mafahla a bona ka polelo ya segagabobona. Ga ba lore go e šuthiša gore e šuthelle ya madilete, yeo e ka laolang ya gabobona. Go dira bjalo ke go ikapola seo o leng sona o se lahlela thotobolong gomme

o ikapeša ka sa yo mong. Motho ga a ronwe ke sa gagwe sa tlhago.
Mpho ya Modimo ga e rone mong. Modimo o fa motho polelo go mo
swanetša.

Go polelo ya ka godimo re topa dintlha di se kae, ge fela re ka no hlaola boitsebo “*identity*” le mpho “*gift*” tšeo Boshielo a kwagalago a di gatelela. Ka boitsebo Boshielo o no laetša gore polelo ke setlabelo se bohlokwa sa go hlatha go itseba ga motho. Ka go realo, ge motho a lahla polelo ya gabo o lahla le boyena. Go ya pele o bolela gore polelo ke mpho yeo Modimo a e filego motho mang le mang. Go realo Boshielo o na le tumelo ya gore motho yo mongwe le yo mongwe yoo a ikhwetšago a bolela polelo ya gabo, o swanetše go kwešiša gore ke yeo Modimo a mo kgethetšego le go mo ratela yona. Ka gona, motho a se nyefole polelo ya gabo gomme a rweša tša ba bangwe dipataka. Se se re tiišeletša gore Matsepe ke yo mongwe wa bao ba bilego le kwešišo ya gore Modimo o ba ratetše polelo ya gabo, gomme e tla mo kgontšha go ntšha tša mafahleng a gagwe ka tshwanelo ge a ngwala.

Mmolelwana wa go re “ngwana ke wa dikgomo” ke setšo sa Basotho ba Leboa gammogo le ditšo tše dingwe tša tumelo ya Seaforika. Wona o no šupa gore se sengwe le se sengwe seo mosadi a se tlišago ka gae se swanetše go amogelwa le go hlomphiwa gobane o nyetšwe ka dikgomo tšeo go ya ka Baswana e lego lehumo go feta diruiwa ka moka. Kgomo ka Seswana ke lehumo. Re realo ka gore re phetha ka yona meholahola ya go se fele. Ge ngwana a belegwe malome o tsebišwa ka ditho tša yona, mohu ka segologolo o be a bolokwa ka letlalo la yona, nama ya mogoga e tšwa go yona, ge motho a senyeditše yo mongwe o lefišwa le go phophotha ka yona, magadi a Moswana ke yona (e sego tšhelete bjalo ka ge e le setlwaedi sa matšatši a lehono), menyanyeng go itokonywa ka yona le dillong go hlabja yona, gammogo le meholanaholana ye mengwe yeo e sa kakwego le selo. Ge ba digela tlhalošo ya seema se, Possa-Mogoera le Khotso (2021:57) ba iša le rena ge ba re:

In other words, a child born of a woman married according to custom and for whom bohadi has been exchanged remains the legitimate child of the husband regardless of who fathered it.

Ka lehlakoreng la setšo, *Lešitaphiri* e theilwe godimo ga seema se, “Seswana se re ngwana ke wa dikgomo” (Letl. 28). Matsepe o leka go hlathollela setšhaba sa gabo seema se ge se lebane le lelapa la mošate. O be a lemogile gore ke seema se sethata ge se etla ka lelapeng la bogoši. O thwala motho wa maemo a a phagamego a setšo,

Kgoši Taudi go thulana le taba ye. Taudi o lebane le tlhaba. Bothata bo tlišwa ke gore ke tlhaba yeo e lego ngwana wa mathomo go bašemane. O gatelela gore kgoši ke ngwana yo mogolo go bašemane yoo a belegwego ke mosadi yoo a nyetšwego ka ditseka tša setšhaba. Ke ka lebaka leo Tsiane le Phokwane (2017:51) le bona ba hlakelelago taba ye ka go re:

Mosadi yo a belegago kgoši ke mosadi wa go nyalwa ke dikgomo tša setšhaba e sego yo kgoši a inyalelago yena. O nyalwa e le morwedi wa kgoši yeo e itšego gomme o ya go belega kgoši fao a nyetšwego gona.

BoTsiane ba rotošetša kgopolo ya mmasetšhaba pele ge ba re ka yena:

Ngwana wa gagwe wa mathomo wa mošemane ke yena kgoši ya ka moso ya setšhaba seo a nyaletšwego go sona. Bogoši ga bo kgethelwe eupša bo a tswalelwa. Le gona bogoši bo lebane motho ntle le go hlwe a šupša ka monwana gore ke kgoši.

Go realo go kwešišega gore motho yoo go hlalošwago ka yena fa ke Tšhwahledi. Matsepe o tšweletša mmono le tsebo ya gagwe ka go re:

Ka ge ngwana e le wa dikgomo, ngwana wa mohuta woo le ge e se wa ka gae, ga go ka mokgwa woo a ka se bego kgoši, gobane yoo a mo latelago (le ge e le wa ka gae) o belegwe morago, ka gona, a ka se kgone go mo tshela le go mo eta pele (Letl. 29).

Ka mantšu a, Matsepe o ruta gore le ngwana yoo e lego tlhaba ke wa dikgomo. Setšo ga se mo kgetholle. Tlhaba ke ngwana yoo a belegwego ka gare ga lenyalo mola monna a sa phela. Gore ngwana wa mohuta wo a bitšwe 'tlhaba', ke gore nako le nako ge monna a mmona o a hlabega, o hlabja ke ge mosadi yo a mo nyaditše ka go alela monna yo mongwe legogwa mola a sa phela. 'Tlhaba' ke leina le le tšwago lediring le 'hlaba'. Tšhwahledi o hlaba Taudi, ke ka lebaka leo a nyakago go mmolaya. Go nyaka go mmolaya mo, ke gore o kwa nke seema se se a mo gatelela, mola ka lehlakoreng le lengwe se efa ngwana (wa tlhaba) bolokologi bja go amogelwa ka gae. Mo go taba ye, Possa-Mogoera le Khotso ba no re, "...this proverb promotes child acceptance regardless of the situation the child is born in, while it oppresses the foster father who is the husband to the child's mother" (2021:58). Fela ke tlwaelo ya setšo

gore ditaba di be ka mokgwa woo, setšo seo Taudi a se ganago. Ke ka fao Matsepe ka lefoko la mafelelofelelo ka go *Lešitaphiri* a rego ka yena:

Taudi o ile badimong a sa gana gore ngwana ga se wa dikgomo etšwe go le bjalo, fela o be a sa itire, o be a selekilwe ke monna yola wa ngaka le morwadi wa dithebele tša gagwe (Letl. 76).

4.5.2 Mmolelwana wa Sekeresete: 'Ke mo go botse bjang gomme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše mmogo mme ba ratana.'

Sekeresete ke tumelo yeo badumedi ba yona ba dumelago go Jeso Keresete. Ge a tlatša se, Hick (1968:17) o bolela go re Jeso wa Nasaretha ke yena e lego puladifero goba ona mathomomayo a Bokeresete. O betha mabala a nkwe ka go no re:

The Christian starting-point is Jesus of Nazareth.

Chadwick (1994:32) o oketša ka go re mo tumelong ya Sekeresete, Keresete o bonwa bjalo ka motho wa maemo a godimodimo ebile e le sentšwelakae seo se rorišwago. Ke ka fao a rego:

The Christian religion is the religion which accepts it as true that he was more than a man, and makes Christ himself, as such, the object of its worship.

Go ya ka Chadwick, badumedi ba Sekeresete ba itshwareleditše ka Keresete. Ka go realo go ra gore Keresete ke yena motheo wa mohuta wo wa tumelo.

Magezi le Magezi (2016:1) bona ba nepiša Sekeresete gore ke seemo seo go sona motho a tlogago mmušong wa leswiswi mme a retologelago go mmušo wa seetša. Ge ba ngwala ba no re:

Christianity entails shifting belonging and allegiance from one kingdom to the other, namely, from the kingdom of darkness to the kingdom of light.

BoMagezi ba oketša mmono wo ka go re Bokeresete ke moo motho a tsenago mmušong wo mofsa wa mpshafatšo ka go ikamanya le Keresete. Se se no šupa le go tiišetša gore Bokeresete ke tumelo yeo e theilwego godimo ga Jeso Keresete.

Go no swana le ditumelo tše dingwe, Sekeresete le sona se na le dika tša sona. Hick o re tše dingwe tša dika tša Sekeresete ke lerato. Ge a hlaloša lerato le la go nyaretšwa ke Sekeresete, Hick (1968:30) o re:

It is unconditional in its nature and universal in its range. It is a giving love, going out to people not because they have any special characteristics or qualifications, but simply because they are there, because they are persons, neighbours under God.

Rateori yo ka boripana o no re batho ba swanetše go bontšhana lerato, ntle le go re mang o na le eng goba ga a na eng; lebaka e le gore batho ka moka ke ba Modimo. Ka go realo, ga go makatše, go lemoga gore Matsepe o tšweleditše lona lerato le la Sekeresete magareng ga baanegwa ba gagwe. Lerato le, le tla ka morago ga dikgogakgogano tša lehloyo makgatheng ga baanegwa. Matsepe o tšweletša se ka lehloyo la Taudi go Tšhwahledi le lehloyo la Khutšišo go Tšhwahledi. Bobedi Taudi le mosadi wa gagwe Khutšišo, ga ba rate morwa wa bona Tšhwahledi. Ba nyaka go mmona a hwile. Ba mmona bjalo ka sera seo se ba šitišago tšwelopele. Lehloyo la Taudi go Tšhwahledi le bonagetše ge a se no belegwa mme Taudi a se mo direle monyanya wa go mmege go badimo. Gape, Taudi o mo yela ga Mabothe gore ba mo rere, mme ba nyaka go mmolaya, eupša pitša ya bona ya maano e palelwa ke go butšwa.

Ka lehlakoreng le lengwe Khutšišo ga a rate go belegwa ga yena Tšhwahledi. Se se bonagala ge a sa rate go mo nyantšha letswele. Ke ka fao mongwadi a hlalošago lehloyo la Khutšišo go Tšhwahledi:

Pelo ya gagwe ruriruri e rurugile; ge ngwana a fela a fišafiša a realo, ga a dume ge a ka ba kaone – o duma ge bolwetši bo ka feta naye gore bosasa a se tlo setlega pelo ge tswalelabanneng e farelwa ge a swanetše go bewa sedulong sa rragwe (*Lešitaphiri*, 1963:33).

Mahloyo a baanegwa ba, a gagaba go fihla go Tšhwahledi le morwarragwe Kgathola. Banna ba bangwe ba motse ba hlohleletša lehloyo magareng ga bobedi bjo, eupša seo se a pala. Seo se pala ka sebopego se:

Mola ka moka ba kwanego fao, monna wa seboledi a kgopela gore go ka ba bjang ge Tšhwahledi a ka apola Kgathola diaparo tšeo, le go di apara e sa le tše di borutho. Fao Tšhwahledi ga a ka a dumela go bolaya monyanana wa gagwe, le bontši bjo bo bego bo le fao bja gana (*Lešitaphiri*, 1963:76).

Mongwadi o fediša dikgohlano tša baanegwa ka go diriša Pesalome 133, fao a rego:

Ke mo go botse bjang mme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše gammogo mme ba nošana meetse? Ke mo go botse bjang mme go ratega bjang ge Tšhwahledi le Kgathola e le magoši a mabedi a a bapetšego, magoši ao a begelanago se sengwe le se sengwe!

Go lemogwa gore go dirišitšwe le seka sa “go nošana meetse”, e lego sona sešupo sa gore nnete gona kwano e a rena magareng ga baanegwa.

Matsepe o diriša mebolelwana ye mmalwa yeo re lemogago gore e utile ka Paebeleng. Dinepo tša gagwe e ka ba tše mmalwa go diriša yona thekiniki ye, ka lehlakoreng la phatishišo ye re ka bolela gore o nepile go ruta gore setšo le Sekeresete di a nyalelana. Gape Matsepe o no nepiša go laetša maatla a Modimo. Ge a utolla lengwalo la Pesalome 46, o bolela se ka Tšhwahledi:

Ka madira ao o ile a fetša ditšhaba le ditšhabana tšeo ka tšona a agilego motse woo e lego **sebo se sethata**...[kgatelelo ka monyakišiši] (*Lešitaphiri*, 1963:76).

Ka lehlakoreng le pukukgethwa, hlogo ya Dipesalome 46 yona e no re:

Modimo yoo re mmotilego ke **sebo se sethata**.

Matsepe o diriša sekafoko “sebo se sethata” fao go se nago kgonono ya gore o e nyantše go tšwa Paebeleng. Ka sona o no laetša gore potego ya Tšhwahledi go Modimo e tla mo agiša motse woo o tiilego mme o sa tekatekego. Taba ye e thekgwa ke seema seo se rego: “wa se tiiše sebo o tla naiwa mohlang wa pula”. Ka gona, mongwadi o holofela gore Modimo o tla tiišeletša Tšhwahledi motse. Ge re hlokomela lengwalo le la Pesalome 46, re lemoga gore ke lengwalo le le maatla dingwalong tša Sesotho sa Leboa. Re realo ka gore ka go *Ngwana wa Mobu* (1972), padi ya boitshwaro ya S.P.P Mminele, Lahlang o fa Phankga mpho ya lenyalo yeo e ngwadilwego mantšu a Pesalome yekhwī ka mongwalo wa bosilibere. Nepo ya gagwe ke gore Phankga a holofele go Modimo mme O tla mo agela le go mo šegofaletša lenyalo le le tiilego.

Boati bja mangwalo a makgethwa bo tiiša gore Jeso Keresete o hwetše dibe tša rena. Ge go balwa mo go Johane 8 temaneng ya 24, Jeso Keresete o botša Bajuda go re:

Ke sa tšo le botša ka re: Le tlo hwela dibeng tša lena. Gobane ga le dumele se nna ke lego sona, le tlo hwela dibeng tša lena.

Se se no tliša gore motho yo mongwe le mongwe o tla hwela dibe tša gagwe. Matsepe o tšweletša kgopolo ye ka bothakga bjo bogolo ka gore ebile o e tswaka le ka molokoloko wa diema. Ga a dumele gore Tšhwahledi o swanetše go hwela dibe tšeo e sego tša gagwe. O re:

Monna o bolawa ke se a se jelego- le yena a se mmolaye, fela a se ke a hwela dibe tša yo mongwe ka gore le ge go thwe ya ja leotša e fetetša tše dingwe- e be e se wa boraro go tše pedi tšeo di le jelego!
(*Lešitaphiri*, 1963:66).

Lefokwana la mafelelo ka godimo le utolla maikutlo a mongwadi, gore go ya ka yena ke bomang bao ba direlego dibe gomme ba swanetšego ke go hwa. Pudi ge e jele leotša e tloga e sentše ruri, ke gore, e obile molato wo mogolo ka gore mong o be a sa letetše go tla go buna le go ja; eupša ya tla ka go hlapelela. Sekafoko sa "...**tše pedi** tšeo di le jelego!" se šupa gore sebe se dirilwe ke Khutšišo le Mphoka. Sebe se emela leotša. Sebe seo ba se dirilego ke go felegetša dihlare tšeo morago di hlotšego Tšhwahledi yoo a se nago molato. Ke ka lebaka leo gona letlakaleng leo Matsepe a rego Tšhwahledi o tlile go tingwa madulo a gagwe ka molato woo a sa o dirago. Ge re mo akaretša re ka re Matsepe o na le bohlale bja go bapetša diema tša segagabo le ditsopolwa tša ka Paebeleng. Seema sa go re "monna o bolawa ke seo a se jelego" se kwana ka wa lehlabula le mantšu a Keresete a go re "le tla hwela dibe tša lena".

Kgoši Taudi o rile go tlabana le banna ba kgoro ya gagwe, a bona bokaone e le go šwahla dithokgwa go leba ga Mabothe go mo anegela ditaba tša pele go ya Tšhwahledi ka noši. Ge go le bjalo, mongwadi o botšiša gore naa ditaba tša gagwe di tla sekegelwa tsebe mme tša kgolwa mola a tlile a nnoši mme a se na tlhatse goba ditlhatse. Go araba le go rarabolla seo mongwadi o diriša seema, go re:

A ka mo kgolwa ya ba taba ye e fedilego, gobane tshekanoši ga e jewa ke molato (*Lešitaphiri*, 1963:27).

Setsopolwana se se re gopotša mantšu a Jeso Keresete, ge a botša Bafarasei gore yena ke yena seetša sa lefase, gomme bona ba mmotša gore o a itlhatse, gomme gee bohlatsa bja gagwe ga se bja go rereša. Keresete o ba fetotše ka la go re:

Le ge ke itlhatsela, bohlatse bja ka ke bja go rereša. Ge e le nna ke hlatselwa ke nna mong, gomme le Tate e a nthomilego o a ntlhatsela (Johane 8: 14-18).

Phetolo ye ya Keresete e kiba ka mošito o tee le seema sa boithamelolo sa Matsepe sa “tshekanoši ga e jewa ke molato”. Taudi le yena o ile a ala ditaba tša gagwe pele ga Mabothe mme a itlhatsela, bjalo ka ge Keresete le yena a re o a itlhatsela.

Mongwadi bjalo ka leihlo la setšhaba sa gabo, o ngwala legatong la setšhaba sa gabo. Dikgopolo tša gagwe tša ka sengwalong di tšewa gore di emela bophelo bja setšhaba sa gabo seo nnete a tsebago ditlwaelo tša sona. Dingwalo tša Matsepe di ngwadilwe kua moragwana, fao tumelo ya setšhaba sa gabo e bego e sa tiiša mmono woo o rego monna ke tlhogo ya lapa. Ga go makatše go kwa ge a re:

Monna ofe le ofe ke kotse ya lapa la gagwe, mosadi ofe le ofe ke ngwana wa lapa la monna wa gagwe (*Lešitaphiri*, 1963:23).

Setsopolwana se se phagamišetša maemo a motho wa monna godimodimo, mola ka lehlakoreng le lengwe se theošetša maemo a basadi fasana. Go sona monna o bonwa bjalo ka sešireletši sa lapa la gagwe, mola mosadi a bonwa bjalo ka motho yoo a sa kgonego go ka itšhireletša ntle le thušo ya monna. Mosadi o tšewa bjalo ka ngwana, se se ra gore sa gagwe ke go no direlwa ka ge ngwana e le motho yoo a tsebjago ka go no direlwa. Taba ye Matsepe ga se a e thwala setšong sa gabo fela. Ge go hlokomelwa lengwalo la Bakorinthe ba Pele temeng ya 14 ditemaneng tša 34 go iša go 35, go hwetšwa taba ya mohuta wo.

Basadi ba lena a ba homole diphuthegong. Ga ba dumelelwe go bolela. A ba ipoetše. Le Molao o realo. Ge ba na le se ba ratago go se rutwa, ba ka botšiša banna ba bona magaeng; gobane go befile ge basadi ba bolela phuthegong.

Go tšwa setsopolweng sa ka godimo, re ka re maemo a mosadi a a nyenyefatšwa le go gobošwa. Go tiišetša gore mosadi o tšewa bjalo ka ngwana, go thwe ge ba ena le polelo ba ka botšiša banna ba bona kua magaeng. Se se no šupa gore ga ba na kgopolo ya go ikemela le go ipolelela. Kgopolo ye e otlollwa ke Mothiba (2014:25) ge a re go ya ka bophelo bja segologolo mosadi o be a se na kgopolo ya go kgona go ikgethela, gomme le yena ka noši a amogela sebopego se sebjalo sa ditaba. Ge ba

hlakelela dikgopolo tšeo di boletšwego ka godimo ka moka, Ramohlale le ba bangwe (2021:360) ba bontšha go re:

Matsepe and his poetic successors have evolved from the African patriarchal culture which privileges men over women. In this cultural setup, women are considered inferior to their male counterparts and must, therefore, depend on men for their survival. In fact, they are counted as men's dependants... Women are forbidden to hold powerful decision-making positions in society.

Go realo boRamohlale ba tiiša gore go ya ka ditlwaelo tša Seswana, maatla a mosadi mo setšhabeng a na le magomo a a rilego. Ka gona, borateori ba ga ba hlehlele kgole le seo Mothiba a se rotošitšego.

4.6 THULAGANYO YA LEŠITAPHIRI GE E LEBANE LE MOKO WA DITABA

Thulaganyo ke elemente ye bohlokwahlokwa ge go sekasekwa dingwalokgabo. Karolong ye go yo latišišwa gore naa ditiragalo tša *Lešitaphiri* di latelantšwe ka mokgwa ofe. Tatelano ye ya ditiragalo, e lego thulaganyo, e lebane le go goroša morero wa sengwalo. Tabakgolo ke gore naa Matsepe o fihleletše bjang morero wa gagwe? Go ka kwešišwa se ka go fetleka ditiragalo go tloga tlhamong ya tšona go fihla marumong a tšona.

Ge a bolela ka seo thulaganyo e lego sona, Serudu (1989:48) o e hlaloša ka go re ke foreimi ya sengwalo. Go realo rateori yo o no šupa gore thulaganyo e thuša go betla ditiragalo tša sengwalo. Ditiragalo tša sengwalo di swanetše go betlega, ke gore, di lekanele ka go latelana ka lenaneo.

Egan (1978:455) o kgonthiša kgopolo ye ka go re thulaganyo ke lenaneo la kanegelo, “*pattern or geometry of the narrative*”. Go realo tlhalošo ya gagwe ga e fapane le ya Serudu.

4.6.1 Kalotaba

Lentšu le ‘Kalotaba’ ke leinagokwa. Le bopilwe ka diripa tše pedi tša polelo, e lego lediri le leina (ala+taba). Go realo go ra gore mongwadi o re alela ditaba tša sengwalo sa gagwe. Go di ala ke ge a di tsebiša, gore di eme ka gore le gore. Go legato le re lemoga tikologo ya sengwalo, baanegwabagolo le go sebotšwa ka bothata bja sengwalo. Tabakgolo ya legato le ke go lemoša babadi ka bothata bjoo bo ka bago bo

le gona sengwalong. Ka go *Lešitaphiri* re lemošwa gore go bakwa sedulo sa bogoši, gore naa bo swanetše Tšhwahledi goba Kgathola.

4.6.2 Phekgogo

Phekgogo ke legato leo go lona re lemogago go thoma ga bothata bja sengwalo, ke gore, ditaba di a thakgolwa. Ke ka lebaka leo bangwe ge ba bolela ba no rego legato le le ka bitšwa sethakgodi. Go realo ke gore go lemogwa tiragalo yeo e thakgolago bothata. Mmasetšhaba, Khutšišo, o thopela kgoro ya mošate thari ye nnyane fela, ke gore, o belega banenyana fela. Ge go le bjalo, taba ye e tshwenyago ke ge Seswana se re tša etwa ke ye tshadi pele di wela ka leopeng. Ka ge go hlalošitšwe gore ditaba tša puku ye ke tša setala, go be go sa dumelwe gore motho wa mosadi a ka buša, ka gona, go hlokega gore lapeng la bogoši go be le ngwana wa mošemane yoo a ka tlogo a buša mohlang papagwe a khutšane le tša lefase.

4.6.3 Thulano

Thulano ke tšwetšopele ya ditaba tša sengwalo. Gape go ka no thwe ke molokoloko wa ditiragalo tše di fago bothata bja sengwalo mosepelo. Ditiragalo tše di ba gona ka tirišo ya baanegwa. Baanegwa ba ka thulana seng sa bona, ka dikgopolo goba le lefelo leo ba phelago go lona. Go realo ke gore re na le mehuta ye meraro ya dithulano, e lego thulanontle, thulanogare le thulano ya moanegwa le tikologo.

4.6.3.1 Thulanontle

Thulanontle ke ge baanegwa ba babedi goba go feta ba sa kwane ka taba ye e rilego. Go se kwane moo go tliša dikgohlano le ditlamorago tše mpe. Ka go *Lešitaphiri*, setšhaba sa motse wa Kgoši Taudi se tšwile diripa ka lebaka la madulo a bogoši. Setšhaba se sengwe se re Tšhwahledi o tla buša bjang mola e se madi a Taudi, se sengwe se re Kgathola yena o tla buša bjang e se ngwana yo mogolo wa mošemane? Dithulanontle tše di bonagala gape magareng ga setšhaba le Kgoši Taudi. Banna ba nyaka koma e hlage, mola Taudi a ganana le seo, a re ke ngwaga wa tlala badikana ba tla hwela nageng. Taba ye e gagabile go fihla ge Taudi a gapeletša go ntšha koma yeo Tšhwahledi a e šwahletšego.

4.6.3.2 Thulanogare

Mo go thulanogare moanegwa o tee o lwa le maikutlo a gagwe ka boyena. Go ba le taba ye e mo hlobaetšago bošego ešita le mosegare. Moanegwa yoo a lebanego le ntwaga ka boyena ga a ipshine ka selo, mongwadi o mo tšweletša e le motho yoo a sa jegodi wela. Ka go *Lešitaphiri*, Khutšišo ga a tsebe gore a ka reng ka Tšhwahledi. O mo fediša pelo ebile o duma ge a ka hwa.

4.6.3.3 Thulano ya moanegwa le tikologo

Fakhwi ke ge moanegwa yoo a rilego a se sa ipshina ka lefelo leo a phelago go lona, go na le ditaba tšeo di mo phedišago boima. Banna ge ba se no lemoga maano a Taudi le Mabothe a go tloša Tšhwahledi tšatšing, ba a mo sebela gomme ba a mo tšhabiša. Tšhwahledi o phela nageng mme o fetoga morei wa diphoofolo; ka gore mo motseng ga a sa ipshina, o tšhaba gona go ripša molala bjalo ka kgogo. Moanegi o a hlaloša:

Tšhwahledi ke setsogi se se dulago šokeng. Mola a ragago megašwa e sa le ka nyamane, o tla ba a goroga ka sothwane. Ge ba re motsomi, aowa; a ke re lerema, ba bolela ba ba swanago le yena (Letl.66).

Go laetša gore nnete gona Tšhwahledi ga a sa tsefelwa ke selo, go thwe o fela a nyamelela matšatši a mmalwa:

...nako ye ntši o e fetša kua nageng, mme se se tshwenyago kudukudu ke gore mo mabakeng a mangwe o kgona go fetša matšatši a a atilego a sa tle gae.

Se se bontšha gabotse Tšhwahledi ga a sa ipshina ka legae la gabo, ke ka lebaka leo a nyameletšego.

4.6.4 Sehloa

Sehloa ke legato leo go lona ditaba tša sengwalo di fihlilego dintlhorwaneng. Ditaba tša gona di lehutokgomong, di tlemagane moo go sa laetšego bokaone. Ka boripana go ka thwe sehloa ke legato la go tliša phetogokgolo ya ditiragalo tša sengwalo. Go lona go ka no ba le lehu goba taba yeo e tla dirago gore ditaba tša sengwalo di tšee lemanoga le šele. Ge Tšhwahledi a se no nyamelela, mabu a šala a utswiwa, Kgoši Taudi o a hlokofala. Matsepe o hlaloša lehu la gagwe ka go diriša thekiniki ya tekolanthago:

Motse wa Taudi ke pilo ye ntsho, go thunyelela muši wo o nkgelago le legodimo, muši wa morwele le mabele le diaparo, muši wa dihlare le ditaola gammogo le dithebele tšeo di paletšwego ke go ahlola tša bogoši etšwe go thwe ke tšona e lego makgona. Manyami a magolo ke gore phupu ya Taudi e sa le totolo ya mobu wo mohubedu ka šakeng, e tlogetšwe ka wona mokgwa woo go se le kgomo yeo e ka e phohletšago ka go e robala (*Lešitaphiri*, 1963:67).

Tlhokofalo ya Kgoši Taudi e hlotše tlhakahlakano kgorong ya mošate le setšhabeng ka bosona. Ditaba di šetše le bakgoma le bakgomana, gore na pušo e boa le mang magareng ga Tšhwahledi yo mogolo le Kgathola yo monnyane?

4.6.5 Tlemollo ya Lehuto

Lehuto leo e lego kgale le tlemegile go tloga phekgogong go fihla sehloeng le a tlemologa. Ke gore, bothata bjoo e lego kgale bo kगतlampana bo thoma go bona seetša sa tharollo. Kgathola ka ge a be a le kgauswi ge Taudi a hlokofala, ke yena a mo hlobotšego dipheta tša bogoši di sa fiša. Go sa le bjalo, Tšhwahledi yola e sa lego a timelela o a utologa. Banna bao ba bego ba mo utile ba tšo mo tsebiša gore Taudi o ile badimong, bjale a ka no utologa.

Seripa se sengwe se re Tšhwahledi a tšee lerumo a hlabe Kgathola mme a mo apole dipheta tša tatagwe di sa fiša, eupša Tšhwahledi le banna ba bangwe ba ganana le bošula bjoo. Tharollo ke eng bjale? Tšhwahledi le Kgathola ba kwana ka gore bobedi ba ngwathelane setšhaba, e be magoši a mabedi ao a agišanego. Ke moo Matsepe a laetšago lerato magareng ga bobedi gammogo le setšhaba ka kakaretšo. Go tiišetša se, go nyarela Pesalome 133 ka bokgeleke bjo bo sa kakwego ka tsela ye:

Ke mo go botse bjang mme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše gammogo mme ba nošana meetse? Ke mo go botse bjang mme go ratega bjang ge Tšhwahledi le Kgathola e le magoši a mabedi a a bapetšego, magoši ao a begelanago se sengwe le se sengwe! (*Lešitaphiri*, 1963:76).

Metse ya bona e aroganywa ke noka ye kgolo ya phaphathi. Ge a bolela ka noka ye, Grobler (1998) o no re ke sešupo 'symbolism' seo se kayago kwano gammogo le karogano ya maphakga a mabedi. Maphakga a, mafelelong re bona a fihlelela kwano.

Ke ka fao Matsepe a bitšago noka ye gore ke Makhutšo, ke gore, e kaya khutšo magareng ga lephakga la Tšhwahledi le la ngwanabo Kgathola. Ge ba hlabahlaba ka bohlokwa bja leina la noka, boMphasha ba dio re le tšweletša botšo bja setšhaba se se rilego, ebile le tliša tlemagano ya setšhaba, ke go re, “*Social cohesion*” (Mphasha le ba bangwe, 2021:746).

4.7 BAANEGWA GE BA LEBANE LE TŠWETŠOPELE YA MORERO

Baanegwa ke batho bao mongwadi a swantšhago ditiragalo tša sengwalo sa gagwe ka bona. Ka dinako tše dingwe, go ya le ka tlhago ya sengwalo, baanegwa e ka no ba diphedi tša go etša diphoofolo. Lekganyane (2002:14) o thekga kgopolo ye ka go re:

Gape moanegwa e ka se be motho fela, e ka ba selo. Selo seo se bohlokwa kudu ka ge padi e theilwe godimo ga sona.

Batho goba dilo tše, gore ba bitšwe baanegwa, ke gore go anegwa ka/tša bona. Go anegwa ditiro tša bona. Ka ntle ga ditiro, ga go na baanegwa. Ke ka lebaka leo Chatman (1967) a hlalošago go re, moanegwa ke motho yoo a tlogo ka morago ga tiro. Kgatelelo ya rena phatišišong ye e yo ba go ditiro. Re latišiša go bona gore ditiro tša baanegwa ba *Lešitaphiri* di goroša molaetša ka tsela mang. Gore go fihlelelwe kwano, go thomegile pele ka dintwa le mahloyo magareng ga baanegwa. Go yo nepišwa fela magoro a mararo a baanegwa ao a tla re tšwelago mohola lebakeng le, e lego (a) Mphoka, (b) Taudi le Khutšišo le (c) Tšhwahledi.

4.7.1 Mphoka: Mohlodi wa ditaba

Moanegi o hlaloša molaetša wa leina la moanegwa yo ka go re:

Ke nnete gore Mphoka e tloga e le mphoka gobane šo o bjetše dibjalo tše di enywago megokgo, dibjalo tšeo a galakelwago ke dienywa tša tšona (Letl.30).

Ka go latela setšo, Mphoka o hlola dikgaruru. Setlwaedi le setšo sa tikologo ya sengwalo se ke go re, ge mosadi a remetšwe, dihlare di a felegetšwa. Mphoka ke yena a tsenego le Khutšišo ka ngwakong go bona ge ebang dihlare tša moremedi di a šoma. Ge ba etšwa ka ngwakong, ke ge Tšhwahledi a hlolegile.

Ka go dira bjalo, Mphoka o hloletše motse mathata. Taudi o mo hloya go feta tekano. Ke ka lebaka leo a kwagalago a tenegile ge a anegela Mabothe ka ga yena:

...o tllile le dithebele tša gagwe tšeo a bego a di rwaletšwe ke **lenaba**
le... [kgatelelo ka monyakišiši] (Letl.28).

Taudi le Mabothe ba rera go bolaya Mphoka, se se hlalošwa ke mongwadi ge a re:

Aowa ruri, moisa yo o tšhetše noga ka mabu bjale e laetša leleme e emišitše hlogo e nyaka morumodi wa yona. Ge e ka mmona, se sebotse e tla mo dirang mola le yena a e šaeditše? Setšhaba se tšwele diripa tše pedi ka lebaka la gagwe (Letl. 30).

Mantšu a, a lokišetša mmadi gore go ya pele a letele go kwa tše mpe ka ga Mphoka, ga go makatše ge Taudi a ile a mo roma ga Mabothe ka nepo ya go mo hlasediša ka madira tseleng gore mohlala o timelele. Go kgonthiša gore Taudi o bolaile Mphoka, o ile a šala a itlhokomedišitše mosadi wa gagwe:

Ke tshwanelo ge Taudi a mo fepa ka gore Mphoka o be a sena meloko ka ge e be e le ngwana wa lethopša... (Letl. 47).

Matsepe, go swana le bangwadi ba bangwe ba Sesotho sa Leboa, ke sethakga sa go anega sebopego le ditiro tša moanegwa ka go nyaretša tshwantšhokgopolo, gobane o re ka mosadi wa Mphoka:

Mohlologadi yoo e be e le nahlabana ya go katoga lefase, yoo a bego a re ge a sega o hwetše a hlomola pelo ka mokgwa woo a bego a befa ka gona. Mosadi wa go swanelwa ke diaparo o ile kae ge e se yena yo? E be e le nahlabana ya sefahlego se se tšwelego dithala moo e lego gore se dula se tshutshuma mo nkego o tlotše ka makhušana, fela nko yona e be e le lenono le le okametšego ka ganong, a tšwele lehlala mo nkego o be a bopša ka diatla, le ditsebe di phuthologile di ile le hlogo bataladi! Lentšu lona o be a hlamilwe ka nakana. O be o re o tla kwa e be mola basadi ba binela thojana, o hwetše lentšu la gagwe le tšwelelela ka a bona ka moka. A a bo apee gabotse a iketlile, o tle o bone ge digatamoroko di kotoga bjalo ka mehlare ye e tumulwago ke phefo... (Letl. 47).

Taudi yoo moanegi a mo hlalošago go ba e sa le yo mofsa, o tla se tšewe ke mantladima bjang? Lehu la Mphoka le mo phedišitše, le mo išitše mafulong a matalana a go fulega.

4.7.2 Taudi le Khutšišo: Lehloyo la bona go Tšhwahledi

Ge ba bolela ka lehloyo, Halperin le ba bangwe (2011: 276) ba dio re ke maikutlo a mašorošoro moo motho a phelago ka go lakaletša ba bangwe madimabe. Borateori ba ba tšwetša kgopolo ye pele ka go re lehloyo le amana le go hlwa motho a duma go phušola, goba gona go senya “*to destruct*”.

Matsepe o tšweletša Kgoši Taudi le mmasetšhaba Khutšišo e le baanegwa bao ba aparetšwego ke moya wa lehloyo. Bobedi bo akela Tšhwahledi lehu. Taudi, o kitimela ga malome'agwe Kgoši Mabothe go mo tsebiša ka pele go ya Tšhwahledi yeo e hlotšego tlhakahlakano motseng wa gagwe. Moanegi o tšweletša lehloyo la Taudi go Tšhwahledi ka go diriša thekiniki ya tekolanthago:

Taudi o a gonontšha ka ge e sa le go bonwa le pelepele gore o na le seo a tlilego go se dira. E sa le go belaetša ge a direla yo monnyane menyanya ye e sa felego eupša yo mogolo a sa direlwe selo, e sa le go belaetša ge yo mogolo a romelwa gaMabothe, lehono go bonala gabotse gore maikemišetšo a gagwe e be e le eng (Letl. 62).

Fa, re botšwa gore Taudi o diretše Kgathola menyanya ya go mmege go badimo gore ngwana o belegwe, eupša seo se paletšwe go direga ka Tšhwahledi. Se ke kgethologanyo go bana. Moanegi o re tšea kgopu ka mokgwa woo Taudi a nyakilego go bolaya Tšhwahledi ka gona:

Ka ge ditaba di bolelwa go ntši, ba bangwe ba re Taudi o lekile go leša Tšhwahledi selešo, eupša a palelwa, gwa re bodumo bjola bja feta le yena. E ka fo ba nnete gobane Tšhwahledi o kile a fetša dikgwedi a robetše a tsetla, e le molwetši yo a tsošwago a lešwago, go be go sa tshepe motho gore a ka fola a ba a kgona go tšwela ka ntle, ka gore ba re le gona go be go se ngaka ye e bileditšwego go tla go mo pholophotha (Letl. 66).

Go se mmiletše ngaka ke gona go duma ge a ka hlokofala. Ka go le lengwe, Khutšišo, o duma ge Tšhwahledi a ka feta le malwetši ao a hlwego a feta le bana. Pelo ya gagwe e hupile bobbe. Go thwe:

Ka lebaka le lengwe o fetša letšatši ka moka a hlokomologile ngwana yoo, goba o llela letswele goba o itlhomile bjang, a hwetše pelo ya gagwe e sa mmothe se se kaone ka ge e tletše bobbe fela (Letl. 33).

Mokgekolo mmagoTaudi o phološa lesea ka go bona bokgopo bja mmagolona, gore pheletšong o tlile go mmolaya:

...mmagoTaudi o bona se se lego ka pelong ya Khutšišo, ka baka leo, ga a sa mo katoga (Letl. 34).

4.7.3 Tšhwahledi: Mophologi le Mosamarea wa kgaugelo

Ge a re sebotša ka bohlokwa bja Tšhwahledi, moanegi o thoma ka go mo tumiša ka sereto:

1. Tšhwahledi ya metse le metsana,
2. Lerumo o swara lebidiwa la theku ya mogalatladi thobela morena,
3. A fela a re la ka le phengwa ke monna' ngaka
4. Woo kepu e mo ntšhitšego matšwabadi lerota... (Letl. 38).

Tšhwahledi o tšwelela bjalo ka moanegwa wa mophologi, o phologa lehu makga a mantši. Go tloga pelegong ya gagwe e le mohlorišwa. Se se bonagala ge diputswa di botšišana ka yena go re naa o tla tla a buša. Taudi, e lego tatagwe go ya ka setšo, o mo hloile go fetiša batho ka moka. Khutšišo, mmagwe, o mo tima letswele le go mo akela lehu. Le ge a phologile lehu makga a mantši, moanegi o kwagala a mo kwela bohloko. O re ka yena:

O tswetšwe Tšhwahledi ya metse le metsana, bogoši bo mo rona bjang e le leitšibolo leo Khutšišo a tsebilego thetho ka lona? (Letl. 56).

Moanegwa wa mohuta wo, babadi ba mo kwela bohloko le go ema le yena. Babadi ba dula ba nyaka go kwa ka ga yena. Ga go makatše ge banna ba sebela Tšhwahledi ka morero wa go mmolaya, mme ba mo tšhabiša, gore a phologe bobeng bja Taudi le Mabothe gammogo le Khutšišo.

Tšhwahledi a ka bonwa gape bjalo ka mosamarea wa kgaugelo, ke gore, o tliša toko. Ka yena Matsepe o kgahlanong le seo Kaine a se dirilego monnanabo Abele. Lehufa la Kaine go morwarragwe, gore Modimo o thabetše sebego sa Abele eupša a se ke a thabela sa gagwe, le dira gore a mmolaye (Tlholo 4). Matsepe o tliša sebopego sa kanegelo ye ka tikologo ya setšo. Banna ba bangwe ba kgoro ya mošate ba re Tšhwahledi a bolaye morwarragwe Kgathola sebakeng sa lehufa la pušo, eupša Tšhwahledi o ganana le seo. O phethagatša wo mongwe wa Melao ye lesome, wa go re o se ke wa bolaya (motho).

4.8 MAFETŠO

Matsepe o rera dithuto tša Paebele a lebeletše setšhaba sa gabo. Moruti Nchabeleng (2020) ge a swayaswaya ka nyalelano ya ditumelo, o bolela gore Modimo ga A rate tahlego mola le setšo se sa e rate. O re ke ka fao ka segagaborena go nago le ngwetši ya lapa (seširaphefo). Taudi le yena o hlokile bana ba bašemane, gomme gwa re mogatšagwe a remelwe. Seo ke lerato. Sekeresete le setšo di nepiša kwano, e sego tlhoyano goba kgerulano. Ke ka lebaka leo ge a hlakelela kwano ya Sekeresete le ditšo, Lekganyane (2019:12) a rego ga go na bothata ge MoAforika e le Mokeresete. O gatelela tlhompheo ya ditšo ka go swayela go re:

...there was nothing inherently unchristian about being an African. It is therefore not a surprise that our outlook as a church is based on respect for people and their distinct cultures.

Mo dingwalong tša Sesotho sa Leboa ga se O.K. Matsepe a nnoši yoo a lekilego go ngwala ka taba ya nyalelano ya ditumelo le ditšo. Re hwetša mohlala wo mobotse wa se kanegelokopaneng ya go bitšwa “Nka se mo lebale” ya go ngwalwa ke H.H. Ramokgopa le H.Z. Motuku go tšwa kgoboketšong ya go hlopša ke Serudu (1991). Mathokga o dumela gore batho ga ba a swanela go lahla tsebo ya dihlare tša setšo mme ba holofele go dihlare tša sebjalebja. Go feta fao o dumela gore tumelo ya Sekeresete ga se ya swanela go lahliša motho setšo sa gabo. Tšohle di tšweletšwa ke mantšu a Mathokga,

“Modimo ke Mohlodi wa tšohle, gomme ga a re ge a hlola dihlare a re di dirišwe ke setšhaba se se itšego fela. O di hloletše ditšhaba ka moka tša lefase gore di thušege ka tšona. Ditšhaba tša lefase ka moka di na le dingaka- India, Tšhaena, Japan, Europa, Amerika, bjalobjalo. Le gona mo Afrika re na le dingaka tša tsebo ye e tšweletšego pele. Bjale rena mono gagešo re rutilwe go nyefola tša tlhago ya rena. Na ga le bone gore ke bošilo?” (Serudu, 1991:97).

Ye ke tlhobaello ya boRamokgopa, gore batho ba lwehlanya ditumelo mola go se tshwanelo. Phišagelo ya bona ke gore batho nke ba kwešiše nyalelano ya ditumelo le ditšo, gore e ka ba majammogo. Se ke seo se dirwago ke Matsepe mo go *Lešitaphiri* bjalo ka ge go šetše go hlamutšwe. Go realo boRamokgopa ba na le mmono woo o swanago le wa Matsepe mabapi le go amogela kwano ya ditumelo tšeo di farologanego.

Kgaolo ye e bonagaditše ditsela tše pedi tša mabapi, e lego tumelo ya Sekeresete le tumelo ya setšo sa Seaforika tšeo di tšwelelago ka go *Lešitaphiri*. Go laeditšwe ka

mokgwa woo di kwanago ka gona. Mmolelwana wa setšo le wa Sekeresete yeo bobedi e bopago sererwa sa puku ye di ahlaahlilwe. Thulaganyo e thušitše go laetša ka moo ditiragalo tša sengwalo di latelantšwego ka gona ka nepo ya go fihlelela morero. Baanegwa le ditiro tša bona di re hlatlegetše go lemoga lehloyo (dintwa le mahu) le lerato (kwano).

KGAOLO YA BOHLANO: MEGOKGO YA BJOKO: RATA NGWANENO BJALO KA GE O ITHATA

5.1 MATSE NO

Ge a reta padi ye, Rafapa (2018:7) o re:

Ka mokgwa woo *Megokgo ya Bjoko* e tsefago ka gona, Professor P.S Groenewald wa kua Yunibesithi ya Pretoria o ile a ba a e fetolela lelemeng la Afrikaans ka 1988, a e bitša *Die harsings huil*, gore magagabo le bona ba ipshine ka yona.

Phetolelo ya padi ye ga se ya felela ka Groenewald, gobane ka ngwaga wa 2018 go tšweletše gape phetolelo ya Seisimane ka Seleka Tembane le Lucy Ndlovu, ya go rewa *Tears of the Brain*. Ge a swayela ka go matsenyagae a phetolelo ye, David wa Maahlamela o e kgaphetša ka meduduetšo:

This classic, first published in 1968, remains unmatched on many levels, making it a rare contribution to have come out of the language, and South African literature in its entirety (*Tears of the Brain*, 2018: iv).

Fa Maahlamela o no duduetša seabe sa *Megokgo ya Bjoko*, eupša e sego phetolelo ya yona. Go lego bjalo, nepišo ya phatišišo ye ga se go sekaseka sengwalo sa phetolelo, eupša sengwalo sa mannete. Go feta fao, phatišišo ye ga e yo tsinkela gore phetolelo e bonwa bjang, wo ke mošomo woo o ikgethilego, ebile o ka swanela diphatlalatšo tša go etša ditaodišwana tša dijenale. Bobedi Rafapa le Maahlamela ba bonagaditše tema yeo padi ya *Megokgo ya Bjoko* e e kgathilego kgodišong ya dingwalo tša Sesotho sa Leboa. Go realo ba šihlela bohlokwa le katlego ya padi ye.

Kgaolong ye go yo nepišwa *Megokgo ya Bjoko* ge e lebane le lerato. Go lemogwa gore lerato ke lona mokokotlo wa padi ye. Fa go šupša lerato la tlhago, e sego lerato la go ama maikutlo a monna go mosadi goba a mosadi go monna, aowa. Matsepe o be a lemogile gore batho ba lefase ga ba na lerato, ga ba na temogo le kwešišo ya gore lerato ke eng. Ke ka lebaka leo, ge a amogela sefoka sa Samuel Mqayi ka ngwaga wa 1964, moletlong woo o bego o swaretšwe mabaleng a Yunibesithi ya Leboa (Yunibesithi ya Limpopo gabjale), O.K. Matsepe a boletšego ka wa gagwe molomo go re yena o lapišitšwe ke go bala dingwalo tša go amana le *Makgoweng Motif* (Serudu, 2019; Thobakgale, 2005 & Rafapa, 2018). Mengwaga ye mene morago ga polelo yeo, a kgona go tšweletša padi ye ya *Megokgo ya Bjoko* (1968). Mo pakeng

ya mengwaga ye meraro yeo (1964-1967), go ka thwe Matsepe o be a katane le go hlokomela mekgwa le mekgwana ya batho bao a phelago nabo, gomme a lemoga gore go re a ngwale sengwalo sa go kgahla batho, ke ge a ka hlaba maitshwaro a bona ka lerumo. Mekgwa ya boLeilane le boMaphuthe ya go hlola mpherefere setšhabeng, ya go hloka lerato go batho bao ba phelago le bona, Matsepe o kgonne go e badišiša magareng ga setšhaba sa gabo le mathoko. Ka gore a badile Paebele ebile a e kwešiša, a lemoga gore batho ba ga ba ratane seng sa bona. Ka go realo, a bona go hlokega go ba hlathollela ditaba tša lerato ka go diriša tikologo ya setšo yeo ba phelago go yona gore ba kgone go mo kwešiša. Go kgontšha katlego ya kgaolo ye, go yo thongwa ka go ala kakaretšo ya puku, gwa šetšwa lerato ge le lebane le dingwalo, gwa sekasekwa thulaganyo ya padi, gwa thumetšwa ka tshwantšho ya baanegwa.

5.2 KAKARETŠO YA PUKU

Megokgo ya Bjoko (1968) ke padi ya bone ya O.K. Matsepe. Ka go yona mmadi o ipshina ka ditaba tša segologolo. Moanegwathwadi, e lego Leilane, o fa sengwalo se mosepelo ka go kalapišana le mosadi wa gagwe Mohlatša. Ka morago ga go fofotša kgomo yeo e bego e pharamišitšwe ke tlala, Leilane o ntšha serapolotšwana sa yona gomme o a se ja. Ge a se no lemoga taba ye, Mohlatša o a selekega mme o a hlatša. Leilane o mmetha ka lepara, gore gobaneng a hlatšišwa ke ge a eja serapolotšwana. Mohlatša o tšhabela ga gabo go yo begela batswadi ka ga petho ya gagwe, mme seo se dira gore Leilane a boe gape a bethe ratswalagwe, e lego Morara. Kopanong ya lelapa, Leilane o botša ba bogwe le ba gabo gore ge ba kgona ba di iše mošate, mme yena ga a itshole ka selo. Ke ka fao Leilane ka mantšu a gagwe a dio go bolediša boswele:

“Mogogadi o a bolela, eupša ge a se a itokišetša go kgalema ngwana wa gagwe, ke tla mmabiša mmele nako efe le efe. Lena ka moka le rego le mpona molato, le itshwenya ka lefeela nka se lefe – bokaone di ka ya mošate” (Letl. 12).

Ge di fihla mošate wa Kgoši Lefehlo, Leilane ga a bontšhe boitsholo, mme seo se tsoša maseme go lekgotla la mošate. Ge go le bjalo, Leilane o tšhabela kgošing ye nngwe, e lego Kgoši Nthumule, go yo nyaka tlhakodišo le go hlola mpherefere. Go fihleng ga Kgoši Nthumule o bolela maaka ka Kgoši Lefehlo, mme se se hlola diphapano magareng ga magoši ao a mabedi.

Ge a fihla ga Kgoši Nthumule, Leilane o gwerana le Maphuthe yoo e lego lenaba la Nthumule. Segwera sa bona ga se sa selo, ge e se fela go no hlohleletša dikgohlano magareng ga magoši a mabedi, Lefehlo le Nthumule. Bobedi Leilane le Maphuthe ga ba kwane, mabapi le gore ba thome ka mang magareng ga Kgoši Lefehlo le Kgoši Nthumule. Seo se dira gore Leilane a kgoromeletše Maphuthe ka legageng.

Diphapano tša magoši a di gagabile nako ye telele, di akaretša dintwa tša madira, ditlhaselo tša boloi, dipolayano le mahu. Ge go le bjalo, dikgohlano tša baanegwa ba di fedišwa ke go goroga ga Bathobašweu bao ba tlilego ba swere Paebele. Bona ba hlohleletše lerato magareng ga batho. Dienywa tša bona ke manyalo; morwa wa Leilane o nyala morwedi wa Maphuthe, morwa wa Maphuthe le yena o nyala morwedi wa Leilane. Magoši a iša dimpho go baeng ba Bathobašweu, ba agišana mmogo mme ba laetšana lerato, gwa thwe naga e robotše bja matlogadibešong.

5.3 LERATO GE LE TŠWELELA DINGWALONG

Mongwadi yo mongwe le yo mongwe ke sebetša seo se hlabanelago setšhaba sa gabo, goba sebetša seo setšhaba sa gabo se hlabanago ka sona. Go realo ke gore, mongwadi ke lentšu la setšhaba. Boati bja dikgopolo tšeo a di ngwalwago o be a di bone magareng ga batho ba gabo, ka gona, setšhaba se mmopela sengwalo. Ke ka fao Chinua Achebe a rego mongwadi ke dikwi tša tikologo ya gabo, ke go re, “*sensitive point of the community*”. Ka gona, dingwalo, kudu tša bokgabo, di swanetše go bonwa bjalo ka metšwedi ya tlabollo ya setšhaba. Di kgala maitshwarohlephi a batho. Ka go dira bjalo, go tšwelela dikgaruru tšeo mafelelong di tlišago ditlamorago tše mpe. Tharollo ya dikgaruru tše ke kwano yeo e nepišago lerato. Matsepe o dira se, baanegwa ba gagwe ba a ngwapana, ba a bolayana, ba a loyana, mola ba bangwe ba kgoromeletšana ka magageng. Morago ga tše mpe tše ka moka, mafelelong go tšwelela thatano yeo e nepišago kwano setšhabeng. Go lemogwa gore ditiro tša baanegwa ba Matsepe di nyaretša tirišo ya mmolelwana wa Sekeresete wa go re, rata ngwaneno bjalo ka ge o ithata.

5.3.1 Mmolelwana wa Sekeresete: Rata ngwaneno bjalo ka ge o ithata

Bophelong bja gagwe bja bongwadi, re ka re O.K. Matsepe o pheletše taba e tee fela, go ruta setšhaba go ba ngata e tee, ke gore lerato. Lehloyo leo a bego a le bona magareng ga batho, le be le mo selekisa. Batho ba go no bolayana sebakeng sa dilo tše dinnyane, tša bosilo, tša go se tliše tlabologo, Matsepe o bone mekgwana ye

mme o e tshwela ka sehuba se setala sa marega. Mantšu a go re, “E lego gona lefase le ke la mohuta mang o hwetšago batho ba baka lefeela? (Letl.91)”, a nepiša tsholo ya Matsepe mabapi le maitshwarohlephi a batho. Ga go makatše, go kwa Serudu (2019:15) a re ka yena:

The world was too much with him and sometimes one will be inclined to say, he was pessimist. To him the world is full of evil and unless man is prepared to live peacefully with his fellow men, then there is no hope for humanity in this world.

Go realo re ka re Matsepe ke moreri wa tlhabollo ya maitshwaro a batho. Ka go realo, Matsepe o duma ge mantšu a Jeso Keresete a go re, rata ngwaneno bjalo ka ge o ithata, a ka phethega setšhabeng sa gabo le ditšhabeng ka moka tša lefase. Taba ye e bolelwa ke Keresete mo go Mareka 12:31 ge a ruta:

Wa bobedi o lekana le wona; o re: Wa geno o mo rate ka mokgwa wo o ithatago ka wona. Ga go na molao o mongwe o fetago yeo.

Go tlaleletša seo, Lefitiko 19:18, 1 Johane 4:21, le Baroma 13:8-10 ka moka a nepiša gore motho a rate yo mongwe. Matsepe o badile ditemana tša mangwalo a nakong ye a le Botšhabelo, ka gona, ga se a di anegelwa, o di nwele moro. Gore batho bao a ba ngwalelago ba mo kwešiše, o lebeletše tikologo ya bona, a lemoga gore ke ya batho ba setšo, gomme a ala ditaba tša Paebele ka tikologo ya bona, ya magoši. Leilane o hlola mpherefere ka nepo ya go lweša magoši a mabedi, ka seo Matsepe o laetša bopelompe bja motho wa lefase. Baanegwa ga ba latele molao wo wa go ratana, ka go dira bjalo, go tšwelela ditiragalo tše dintši tša bobedi, go hlaselana ga madira, go bolayana, go hlaselana ka boloi magareng ga tše dingwe. Tlhaselo ya boloi ke ditlamorago tša go se ratane seng sa baanegwa.

5.3.2 Tšweletšo ya boloi: Ditlamorago tša lehloyo

Go hloka lerato le lehloyo la baanegwa bakhwi go tliša boloi. Boloi ke maikutlo a mabe ao a melago mo mothong e le ditlamorago tša go hufagela motho yo mongwe. Maikutlo a a hlola gore motho a dumele yo mongwe tše mpe, kudukudu lehu. Nadel (1952:19) ge a hlaloša seo boloi e lego sona, o no re bo amana le dilo tša go se bonwe, tša boikgopolelo ebile di ka se kgongwe mola di se na kgonthišišo. Nadel (*ibid*) o re, “*Everything connected with witchcraft takes place in a fantasy realm which is, almost ‘ex hypothesis’, intangible and beyond empirical verification*”.

Ditlamorago tša tlhoyano ya baanegwa mo go *Megokgo ya Bjoko* di hlola boloi. Mola Leilane a ngwegelago ga Nthumule, Lefehlo le yena a se dule fela, mme gwa tsoga ngangego magareng ga magoši a mabedi ao. Lefehlo o šomiša manka a gagwe go romela serupa sa magokobu seo se fihlilego ga Nthumule sa topa ditaola ka moka tšeo di bego di laola go timelela ga Leilane (Letl.48).

Ge Kgoši Nthumule a gana ka Leilane, o lala a mo letile kgorong mme Maphuthe o tla a mo tlemolla ka go šomiša boloi. Nthumule ga a kwešiše gore Leilane o tlemolotše bjang, ebile o šitwa go hlalošetša banna ba kgoro ya mošate ka tiragalo ye. Go thwe,

Ka gona gore moloi le yena o rapela Modimo, Maphuthe o ile a di šila a di hlakanya ka moo a tsebago ka gona, tša swariša kgoši le banna sekatapowana, mme a tla a tlemolla Leilane, ba bolaya naga (Letl.62).

Lefehlo o thopa Nthumule ka maleatlana a go dirwa ke mokgalabje Phethedi. Ge a laela barongwa ba Nthumule gore ba mmotše ka ga yena, Phethedi o re:

Le se ke la mo fihlela selo- le mmotšeng gore ke mokgalabje wa tšhwene yoo ba rego ke Phethedi (Letl.94).

Bogale bja maleatlana a Phethedi bo tšwetšwa pele ge a itheta, gobane methalothetong ye meraro ya mafelelo seretong sa gagwe o re:

Ethemodišwa ke meši ya dihlare ngakanyana tena,
Gagešo re kurueditšwe ka dikhudušabophelo,
Ge e le tša gago ke melangwana ya bašemanyana (Letl.94-5).

Fa, go nyarela maemo a godimodimo a boloi bja Phethedi. Ka mokgwa woo a itshepago ka gona, o nyatša dihlare tša mangaka a mangwe, mme tša gagwe e le tše bogalegale. Seo go itaetša e le nnete ka ge a ile a fahla setšhaba sa Nthumule ka marole a dihlare mme a thopa Nthumule a sepela le yena.

5.3.3 Lenyalo ge le lebane le kwano

Lenyalo ke kgwerano yeo e tlišwago ke baratani magareng ga malapa a mabedi. Baratani ba, ka go nyalana namile ba tliša kwano ya moyagoile go bobedi malapa a gabobona. Le tliša kgohlagano “*connection*” magareng ga batho ba babedi gammogo le batho ba bangwe (Waite, 1995:498). Sefoka (2017) yena o nabiša kgopolo ya

lenyalo ka go re e phatlaletše, fela tabakgolo ke ge go ka ba le kwano magareng ga malapa a mabedi, la bomonyadi (gantši ke lesogana) le monyadiwa (gantši ke lekgarebe). Lenyalo ke tshepedišo ye nngwe ya go tliša kwano mo setšhabeng. Ke gore, ge lenyalo le hlolega le kwano e a nyarela, kudu ge banyalani e le ditho tše bohlokwa mo setšhabeng.

Ka morago ga kgerulano yeo e gagabilego nako ye telele, mafelelong re bona Leilane le Maphuthe ba nyalantšha bana ba bona. Moanegi o re tlišetša kgwerano ya bona ka go diriša tshwantšhokgopolo:

Leilane le Maphuthe ke hlogo le moriri, wa bona o tee, o tsebe gore yo mongwe o gona mo kgauswi (Letl.98).

Go feta fao, Leilane o nyala morwedi wa Kgoši Lefehlo nepo e le go kgonthiša tshwarelano le kwano. Lebaka la gore Leilane a nyale morwedi wa Lefehlo šele:

Mothepa yoo Leilane a mo nyalago, ka yena, Lefehlo o re diphapang tša kgale a di fele le ge go šaetša gona go be go šaeditše Leilane (Letl.99).

Go realo Matsepe o rarabolla ngangego yeo e bego e sa laetše lesedi ka go diriša manyalo. Ka ge go šetše go hlamutšwe, lenyalo ke kgwerano ya malapa a mabedi. Ka gona, le dirišitšwe fa bjalo ka sebetša sa poelano le kwano.

5.3.4 Ditsopolwa tše dingwe tša Paebele

Nokakgolo mehla le mehla e ba le melatswana, e lego yona meetšana yeo e tšhelelago noka ye kgolo. Le ge thutokgolo ya Matsepe pading ye e lebane le go re 'rata ngwaneno bjalo ka ge o ithata', go na le ditsopolwa tše dingwe tšeo le tšona di tiišetšago gore kgonthe Paebele ke 'sengwalogare' sa padi ye. Ditsopolwa tše, di thuša go bopa thutokgolo '*main theme*' ya mongwadi. Ke ka fao Serudu ge a thumeletša kgopolo ye, a rego ka Matsepe:

His frequent reference to biblical texts shows his broadmindedness and unique themes and world views are almost aspects of his life (2019:15).

Makhanya (2020:4), polelopulong ya Thutophahlošo ya Bobedi ya Segopotšo sa O.K. Matsepe, o kwana le Serudu ka go re:

His writings were both complex and disruptive, breaking the mould of African writers before his time by producing themes from the Bible, thus adopting a moralisation trajectory.

Moswana o re šako la hloka thobela ke mojano. Go realo go šupša gore setšhaba ge se ka hloka moetapele go ka se be le taolo ye botse. Ka go diriša mmolelo wa Paebele, moanegi o re ka Lefehlo:

Rragwe o ile go ikela le seswiswi seo ba rego ke lehu, a tlamega go iša setšhaba mafulong a matalana le go lapološa moya wa sona (Letl.23).

Setsopolwa se se thwetšwe go tšwa Pesalome 23 ye e rego:

Morena ke modiši wa ka, nka se hloke selo. O nkutamiša mafulong a matala; o nkiša meetseng a makhutšo. O lapološa moya wa ka.

Ka go realo, Lefehlo o swantšhwa le Morena. Matsepe o duma ge Lefehlo a ka buša setšhaba sa gagwe ka bohlale. Le ge a dumela baetapele pušo ye bohlale, Matsepe o tloga a tseba boima bja yona. Ke ka fao mo go *Tša ka Mafuri* (1974:32) a rego:

... gobane nnete gona go ba moetapele wa dibopiwa tše di nago le mogopolo bjalo ka wena, dibopiwa tše o tše dingwe tša tšona di bilego di go feta ka wona, ke namanetona.

Ka go diriša lengwalo la Pesalome 23, Matsepe o bolela le baetapele gore nke pušo ya bona e se be ya lepara, ya go bolaya baipelaetši bjalo ka ge di direga lehono; eupša e be ya go rata setšhaba le go se hlatlegela mabothateng a sona.

Lengwalo la Mateo 6:12-13 le ruta batho gore ge ba rapela ba kgopele tebelelo ya melato, mme ba phološwe bobeng. Matsepe ditaba tše o di nwele moro, ke ka fao ge Leilane a se no kgoromeletša Maphuthe ka legageng, a no rego ka bothakga:

Šedio lena badimo-jang bose. Šedio Rrawešo, lefetša mohlanka wa gago yoo a ekilwego ke mogwera wa gagwe, yoo a mo phološitšeng bobeng bja Lefehlo le Nthumule (Letl.92).

Go ya ka moanegi, Leilane o swanetše a lebane le tefetšo ka ge a fetogetše mogwera wa gagwe Maphuthe yoo a mo efošitšego tše mpe tše Lefehlo le Nthumule ba bego ba mo reretše tšona. Ka boripana, Leilane go ka thwe ke leokana leo Maphuthe a le hlagoletšego mme ka moso la tla la mo hlaba. Moanegi o hlabela pele ka go re fa maikutlo a gagwe ka go re:

...fela ga ke tshepe gore o ka mo lesetša Rabatho ka ge e le wena kgoši ya Legodimo le Lefase o re filego molao wa go re: O se ke wa bolaya (Letl.92).

Puku ya Melao ye lesome mo go Ekisodo 20:13 e re: O se ke wa bolaya. Le ge go le bjalo re bona dipolayano di tšwelela pading ye. Go thwe Nthumule o rile go befedišwa ke mangaka a gagwe, a no tšea lerumo le selepe a bolaya yo mongwe le yo mongwe yoo a lego kgauswi. Go feta fao yena Nthumule o bolaya bana le masea gomme o hlahlelela ntwā ka ona (Letl.95). Ka go realo, molao wa go re 'o se ke wa bolaya' ga se wa hlokomelwa fa.

5.4 THULAGANYO YA MEGOKGO YA BJOKO

Go ya ka moo go šetšego go hlamutšwe ka gona kgaolong ya go feta, thulaganyo e no ba tatelano ya ditiragalo tša sengwalo go ya ka tlhologo ya ditaba. Ditiragalo tše di lebane le go goroša morero wa sengwalo. Ka go *Megokgo ya Bjoko*, Matsepe o diriša thekiniki ya tekolanthago ka bokgwari bja go makatša. Tekolanthago ke ge mongwadi a thoma ditaba tša gare goba tša morago mo mathomong a sengwalo. Mongwadi o šikere tokelo ya go thoma ditaba tša sengwalo sa gagwe moo yena a ratago. Yona thekiniki ye ya tekolanthago e dirišwa ka maikemišetšo a a fapanego, go goga šedi ya mmadi, go nabiša ditaba gabotse, go hlakahlakanya thulaganyo magareng ga tše dingwe. Le ge Matsepe a dirišitše tekolanthago, mo tshekasekong ye re tla thoma ditaba moo di thomilego gona.

5.4.1 Kalotaba

Matsepe o re alela ditaba tša lapa la Leilane le Mohlatša. Ge kgomo ya Leilane e se no pharamišwa ke tlala, ba a e fofotša mme ba hwetša gore e be e ena le serapolotšwana. Morwarragwe Motlema o mo eletša gore ba se fe dimpša. Leilane o mo araba ka mantšu a:

“Nka se ke ka be ka fa dimpša kgomo yešo e kaaka- ke nyaka go ya go e hloboga. Se ya go jewa ke nna ka noši” (Letl.6).

Ge Mohlatša a bona Leilane a eja serapolotšwana seo, a thoma go hlatša e le ge a selekega. Moanegi o laodiša tshelekego ya Mohlatša le petho ya gagwe ka sebopego se:

O ile go hlatša, motho wa batho a be a šala a lapile ditlhakori a hwile le lentšu, dikudumela di tšhologa mo nkego ke meetse. A ka dumela Leilane? (Letl.11).

Ditaba tše ka moka di direga lefaseng la kgoši Lefehlo. Go realo Matsepe o re fa matsenyagae a sengwalo sa gagwe.

5.4.2 Phekgogo

Ditaba di phekgoga ge Leilane a išwa kgorong ya mošate go yo seka molato. Se se tla ka morago ga gore yena Leilane a boe mmoetšane ka go betha ratswalagwe Morara yoo a bego a leka gore marumofase. Bohlogothata bja Leilane bo tšwelela gabotse ka mantšu a:

“Ka gore ga ke o godišetše yo mongwe, ke a ikgodišetša – o tshwenywa ke eng Motlema? Ke tsebile gore le tlile go gomarela nna, eupša mogogadi wa ka Morara, le ge a ntharetša ka ditaba, le ema nae. Godimo ga gore Mohlatša a hlatšišwe ke serapolotšwana mo nkego ke be ke bile ke mo hlalletše, gona aowa!” (Letl.12).

Go realo ditaba tša sengwalo se di a phagama. Molato wa Leilane o išwa kgorong ya Kgoši Lefehlo, tiragalo yeo e re tlišetšago legato la go latela la thulano.

5.4.3 Thulano

Mo legatong le go lemogwa bontši bja ditiragalo tšeo di fago bothata bja sengwalo tšwelopele. Le ge go ena le mehuta ye mebedi ya dithulano, ya ka gare le ya ka ntle, fa go tlo hlokomelwa fela ya ka ntle ka ge Matsepe a atiša go diriša baanegwa ba go dira ditiro.

Banna ba kgoro ya Kgoši Lefehlo ba lebane le molato wa Leilane woo o bonalago e le tšhitelo go bona. Ke ka fao Matsepe a šomišago thekiniki ye ya tekolanthago ka go re:

Banna ba ohlile maledu kua kgorong, moo megopolo ya bona e šetšego e babaela. Ga se ka phošo ka gore ke matšatši e le leetong la molato woo, le ge la mathomo o be o sa abula, lehono o šetšego o ithuta mmemi le go katiša (Letl.1).

Molatong wo, go tšwelela thulano ya dikgopolo magareng ga baanegwa. Ba bangwe ba re Leilane o molato mola ba bangwe ba sa realo. Dithulano tšeo di tšweletšwa ke diboledi tše:

“Banna ba gešo, re tlile go tšofalela mo kgorong. E lego gona bothata ke eng le sa fo re wena Leilane o molato? Kwaa ge a tloge a ba boditše gore yena ga a ile molato, ka go realo o dira melato ka boomo” (Letl.2).

le

Dikgoši, ke nnete gore molatong re ka se lekane ka bošaedi. Hle senkang sediba sa ntwā! Ke ka lebaka la eng ge o swanetše go hlatšišwa ke dijo tša ka? Leilane o itietše mosadi taba yeo” (Letl.2).

Mo ditsopolweng tša ka godimo go tšwelela baanegwa ba maphakga a mabedi, wa lephakga la go ema le Leilane le wa lephakga la go se eme naye. Taba ye e hlola thulano kgorong ya mošate, moo mafelelong go remilwego gore Leilane a lefe ka kgomo tše nne. Sa go tlaaba e bile gore Leilane ga se a laetša go tshwenywa ke kahlolo yeo. Tšhwene ge e re hōhō, e botile lewa. Ka go realo, Leilane a ngwegela ga Kgoši Nthumule. Motšhabo wa Leilane go Nthumule o nepiša fela mpherefere gare ga ditšhaba tše pedi, sa Lefehlo le sa Nthumule. Go fihleng ga gagwe ga Nthumule, kgoro ya mošate le yona e ba le thulano ya gore naa a amogelwe goba a bušetšwe gagabo naa? Baanegwa ba bangwe ba re a bušetšwe gagabo ka gore motho a ka se tliše molato a nnoši; go realo ba belaela gore o tlišitše boeki fela. Ka go le lengwe sehlopha se sengwe sa baanegwa se re Leilane ga go moo a yago, ka gore go dira bjalo ke go nyatšiša kgoši ya bona Nthumule ka Kgoši Lefehlo. Dithulano tše di tšwela pele ge baanegwa ba bangwe ba re Leilane a bolawe, mola ba bangwe ba ganana le taba yeo ka la gore e kobofetše.

Kgabagareng yeo, Maphuthe a ithaopa go ba phuthela Leilane, eupša dithulano tša tšwela pele magareng ga yena Maphuthe le Nthumule le banna ba bangwe ge ba gana seo. Go ganwa ge Maphuthe a tšea Leilane ka ge a na le diphapano tša kgale le Kgoši Nthumule.

Re bona madira a Lefehlo le a Nthumule a hlaselana go šorošoro. Ge a hlaloša ka bošoro bja ngangego ‘*tension*’ ya ntwā yeo, moanegi o re:

Balwetši ba fodile, digole di phuthulogile, difofu di a bona, difoa di a kwa ka gore lehono le badimo ba tsogile, yo mongwe le yo mongwe wa bona o bitša bao e lego leloko naye (Letl.64).

Go realo re bona madira a magoši ao a hlaselana letšatši ka moka, ba be ba amologana go se bao ba fentšwego.

5.4.4 Sehloa

Ka ge Matsepe a tsebega ka go diriša thulaganyo ya go hlakahlakana, re tla ntšhaganya legato la sehloa sa padi ye ka diripa tše pedi, elego go timelela ga Leilane le Maphuthe gammogo le go thopša ga Nthumule ke Lefehlo.

5.4.4.1 Go timelela ga Leilane le Maphuthe

Maphuthe, ka maleatlana a gagwe a boloi, o tla go tlemolla Leilane bošego. Taba ye e hlola kgonono go setšhaba sa Kgoši Nthumule. Go timeleleng ga bona, ba fetola la Moswana la go re babedi ga ba lwe, ba ronana dinta. Ge ba le nageng ba fapana ka dikgopolo, Leilane o tlelwa ke mogopolo wa go bolaya Maphuthe mola le go Maphuthe go le bjalo. Bofelong re bona Leilane a kgoromeletša Maphuthe ka legageng.

5.4.4.2 Go thopša ga Nthumule ke Lefehlo

Ka maleatlana a putswa, mokgalabje Phethedi, Kgoši Lefehlo o thopa kgoši Nthumule. Thopo ya Nthumule o iša ditaba malekelekeng ka gore Lefehlo o be a holofela gore o tla mo fa Leilane, eupša gwa hwetšwa Nthumule wa batho a sa tsebe selo.

5.4.5 Tlemollo ya lehuto

Moanegwa wa mofetikatsela, ke gore “*Die ex Machin*”, ke yena a tlogo mo legatong le go fa seetša sa tharollo bothateng bja sengwalo. Go lemogwa gore gantši ke moanegwa yoo a tlišago khutšo magareng ga baanegwa bao e lego kgale ntwala ya bona e gagaba. Dikgohlano tša Kgoši Lefehlo le Kgoši Nthumule di rarollwa ke kgorogo ya baromiwa ba baruti bao ba šomišago Paebele go tliša kwano. Tabakgolo ya baromiwa bao ke go tliša kwano. Ke ka fao yo mongwe wa bona go anegwago gore o rile:

O ile go fetša go ba kgothatša, a re ba budulale ka gore Modimo o a feta. Ge ba buduletše ba ilale, a mo reta ka moo a tsebago ka gona, a fetša ka go re bjale gona a re lebaleng le manaba a rena, fela ka thušo le kholofelo ya Modimo wa Magodimong – di tla re tsogela (Letl.108).

Go realo re bona Kgoši Lefehlo a tlemolla Kgoši Nthumule ditlemong tša kgalo, gomme ba thakgalela Bathobašweu ba baromiwa ebile ba ba fa dimpho tša matlalo le manaka a diphoofolo tša go se kakwe. Baanegwa ba phedišana bophelo bjo bobotse bja lerato, e lego wona moreromogolo wa Matsepe pading ye. Go realo go ka thwe Matsepe o fihleletše sererwa sa gagwe ka gore o re:

Naga e robetše bja matlogadibešong, mme ke mo go botse bjang mme go ratega bjang ge bana ba motho dutše gammogo mme ba ratana etšwe pele ba be ba melelane meno a ka godimo (Letl.111).

Sekafoko sa mafelelo sa “...mme ba ratana etšwe pele ba be ba melelane meno a ka godimo” se re hlagišetša maikutlo a mongwadi. Go melela motho meno a ka godimo

ke seka seo se šupago go fetogela motho ka go mo hloya. Matsepe o bone lehloyo leo batho ba mo lefaseng ba hloyanego ka lona, gomme a le kaya ka ditiro tša boLeilane, boLefehlo, boNthumule le boMaphuthe. Taba ya gagwe ke go sola lehloyo le, mme o re le phalwa ke ge motho a ka rata motho yo mongwe, ke gore “rata ngwaneno bjalo ka ge o ithata”.

5.5 TSHWANTŠHO YA BAANEGWA

Baanegwa ke setlabele seo ka sona mongwadi a se dirišago go hlagiša maikutlo a gagwe ka go diriša ditiro tša bona ka sengwalong. Mo seripeng se go latišišwa tema yeo e kgathwago ke baanegwa kgorošong ya molaetša wa sengwalo. Mo pading ye go na le baanegwa ba go emela lehloyo, gomme ka morago ba tle ba tliše lerato. Go realo go yo hlokomelwa gore pele ga lerato, baanegwa ba thoma pele ka go hloyana. Go tla lebelelwa baanegwa ba ba latelago: Leilane, Lefehlo le Nthumule gammogo le Maphuthe.

5.5.1 Leilane: Moanegwa wa mathata

Go ka thwe Leilane ke yena moanegwathwadi pading ya *Megokgo ya Bjoko*. Ditiragalo ka moka tša sengwalo di theilwe ka yena. Leilane o hlola mathata a ditiragalo ka go betha mosadi wa gagwe Mohlatša gammogo le ratswalagwe Morara. O tšweletšwa e le moanegwa wa go fela pelo le gona wa go ba le letsogo. Moanegi o re ka yena:

Leilane ga a ka a senya sebaka sa go mo thiba lehlato ka lepara.
O ile a mo itia gore le be le tsharoge, mosadi yoo gwa se be ka moo
a ka se tšhabelego lapeng le lengwe, fela gwa se thuše selo ka gore
o ile a mo latelela (Letl.11).

Leilane ke sehlopherefere ditšhabeng ka gore o ngwegetše ga Kgoši Nthumule ka maikemišetšo a go lweša magoši a mabedi ao. Go fihleng ga Kgoši Nthumule o bolela maaka ka Kgoši Lefehlo, gore o rile o sa tlile go mo tshelologa. Mongwadi o mo hlaloša ka go re ke Leilane la go ila lethabo, ke gore, ga a nyake go bona go rena lethabo le lerato, eupša fela dikgohlano. Ke ka fao ge a itaodiša a rego yena ga a ile ntwā.

Go feta fao Leilane ke mošayatebogo. Morago ga gore Maphuthe a mo phuthe magole, o mo kgoromeletša ka legageng.

5.5.2 Lefehlo le Nthumule

Lefehlo le Nthumule ke magoši a mabedi ao a ikhwetšago a aparetšwe ke leru le lesa leo ditiragalo ka moka di kgatlampanago mafelong a ona a pušo. Go hloyana ga bona

go no hlolwa ke bohvirihwiri bja Leilane. Ba tšweletšwa e le baanegwa ba manganga, ba go se kganyoge kwano eupša ntwā fela. Lehloyo la bona le thomegile ge Nthumule a sa tle lehung la papago Lefehlo. Sa bobedi ke ge Leilane a ngwegela ga Nthumule. Ka go realo, ba baka dilo tša lefeela tšeo di ka se išego setšhaba mafulong a matala. Lefehlo ke lefehlo la ntwā, o fehla ntwā. O huduga ntwā bjalo ka lefehlo ge le huduga pitša. Methalothetong ya 4-6 seretong sa gagwe o re:

“...ba felago ba re e lego Lefehlo ge le bona o filwe bjang,
A tlogego a fehla maru ka lesehla,
Ge e le pula go tle go ne matlobotlobo?” (Letl.1).

Ngwana ka ge a obela motswadi molato, go ngwegela ga Leilane go Nthumule go hlola gore Lefehlo a fehle pitša ya ntwā. Re bona a romela serupa sa magokobu go topa ditaola tša mangaka a Nthumule. Godimo ga fao, o romela batseta ga Nthumule gore a mo thwanthwadiše. Batseta bao ba tloga ga Nthumule ka pefelo go laetša gore go na le lewa leo ba le botilego. Ka go realo ngangego ya ntwā e a hlolega mme madira a a hlaselana.

Lefehlo gape le šupa setho sa bonna. Go thwe ke yo bogale ge a etla legogweng, moo ebilego basadi ba mmakišanago. Ge a ipala mabala a nkwe o re:

“Ke Lefehlo le legolo basetsana ba le hloile,
Ba re le reng ya re re rata bogolo la re fehla ditlolamelora,
Ka go realo la re gweranya le ba bannyane?” (Letl.25).

Nthumule o a rumulwa. O thantshelwa ke madi a kgofa a sa itebetše. Go ngwegela ga Leilane ga gagwe o mo hlolela mathata. Ge go le bjalo, o gapeletšega go ema ka maoto a hlabane. Se se mo fetošā motho yo mobe, motho wa maroga, wa go roga mangaka a motse wa gagwe, wa go lala a bua bana le masea a dira meleko ya go fenyā Lefehlo. Tše ka moka o di dira ka ge a rumutšwe.

Bobedi Lefehlo le Nthumule ba a fetoga go ya mafelelong. Ba tlišā toko ka go amogela baromiwa ba baruti.

5.5.3 Maphuthe

Leina le ‘Maphuthe’ le tšwa go lediri ‘phutha’. Ka leina le re ka re Maphuthe ke maphuthaditšhaba. Karolo ya gagwe ke go phutha Leilane. Ka go realo o a mo phološā, bobeng bja Nthumule le Lefehlo. Le ge a tšweletšwa a dira manka a boloi le

go jabetša batho ka bongaka bja bofora, re ka re ka kakaretšo Maphuthe ke moanegwa wa go loka. Seo se hlatselwa ke ge a ile a kgona go tšhabiša Leilane mme a mmea magageng a dithaba, a mo tlogelela mefago le go fela a eya go mo hlola. Go feta fao a kgona go mo swarela le ge a mo kgoromeleditše ka legageng.

5.6 MAFETŠO

Motho o tee fela e ka ba phure setšhabeng. Motho o tee fela a ka lweša ditšhaba le ditšhabana ka maitshwarohlephi a gagwe. Se se diragala ge ditšhaba tša Lefehlo le Nthumule di jana botala sebakeng sa mereba ya Leilane. Ditaba di no thongwa ke Leilane ka serapolotšwana sa gagwe, go tloga moo a re go lefišwa a sega, a laetša gore ga a tshwenyege le gatee. Tše ka moka ke nepo ya Matsepe ya go tšweletša go se ratane ga batho. Batho ba go no hloyanela lefeela, gore yo mongwe ga se a tle lehung la papago yo mongwe, gore yo mongwe o hlatšišwa ke dijo tša yo mongwe, gore yo mongwe o tšhabetše nageng ya yo mongwe. Matsepe o re tše ka moka di phalwa ke ge batho ba ka ratana seng sa bona, go etša ge Pukukgethwa e re ratana wa geno bjalo ka ge o ithata. Kgaolong ye go bontšhitšwe ka moo lehloyo le thomilego ka gona, la kekela ditšhabeng tše dingwe, la hlola dipolayano le boloi; gomme mafelelong gwa tšwelela baromiwa ba Bathobašweu bao ba tlišago lerato la Modimo. Ka go realo, manyalo a tiišetša thatano ye. Maitekelo a go fihlelela kwešišo 'dingwalogare' *'intertexts'* a a goroga; ditaba tša Paebele di alwa kgabagareng ga tikologo ya setšo.

KGAOLO YA BOTSHELELA: KGORONG YA MOŠATE: PHOLOGO KA JESO KERESETE

6.1 MATSE NO

Ge go thwe O.K. Matsepe o rakaletitše padi ya Sesotho sa Leboa ka sekhutlwane, ke gore 'cul-de-sac' (Boshego, 1998), le lengwe la mabaka ke tšweletšo ya padi ya *Kgorong ya Mošate* (1962). Ka mokgwa woo a bego a ena le boitshepo ka yona, ge a e romela go bagatiši ba J.L. van Schaik, O.K. Matsepe o rile *Kgorong ya Mošate* ke sengwalo sa moswananoši ebile sa matsaka. O no re ka yona:

"May I assure you that it may be the best of its type in all manuscripts submitted this year" (Serudu, 1993).

Ka padi ye, go ka thwe e be e swere sefepi e eme mojakong wa ngwako, sa yona e le go hwidinya dipadi tšeo di lekago go tsena ka fao. Ke gore, padi ye e bile komangkanna ya dipadi tša Sesotho sa Leboa nako ye telele, ke gore "*It has stood the test of time*". Ga go makatše ge e ile ya thopa sefoka sa Samuel Mqayi ka 1964. Go realo re laetša gore ke ye nngwe ya dipadi tšeo ka yona Matsepe a utollotšego mabokgoni a gagwe ka moka a bongwadi. Matsepe o tsopologile bongwading ka 1954, ge a ngwala padi ya gagwe ya thagaletswalo, *Sebatakgomo*. Morago ga moo a tšea nako ye teletšana a sa gatiše, tekanyo ya mengwaga ye šupa, mme a boa mmoetšane ka go kgwadikgwatša *Kgorong ya Mošate* ka ngwaga wa 1962. Thuto ya go nepiša Bokeresete yeo Matsepe a e nyantšego Botšhabelo e be e sa mo tsenelela mo lebakeng la nywaga ye šupa yeo, mme a thoma go ngwala ka ditaba tša Paebele ge a ngwala sengwalo sekhwi sa bobedi. Kgaolo ye e yo tsinkela *Kgorong ya Mošate* ge e lebane le maatla a Jeso Keresete gammogo le setšhaba seo se se nago tumelo, seo se phelago ka sebe, se sa tsebe Keresete bjalo ka mophološi. Go swana le dipadi tše dingwe tša Matsepe, *Kgorong ya Mošate* le yona e ithekgile ka bophelo bja setšo. Ka gona, go ka kgonthišwa gore bobedi Paebele le setšo ke mekokotlo ya padi ye. Go kgontšha thelelo ya ditaba, go yo latelwa lenaneo le: (a) kalo ya kakaretšo ya puku, (b) gwa tsinkelwa moanegwathwadi Boditsi ge a lebane le Keresete le Tafita, (c) thekiniki ya phego ge e lebane le moko wa ditaba, (d) thulaganyo le (e) tshwantšho ya baanegwa.

6.2 KAKARETŠO YA PUKU

Mo go *Kgorong ya Mošate* (1962) go thongwa ka go ipshinwa ka ditaba tša Boditsi yoo a kgopelago go fiwa mphato wa Mapulana ka nepo ya go lwa le manaba ao a fentšego barakgolokhukhu ba bona kgale. Tshetlo, tatago Boditsi, o ipeela kgole le kgopelo ya morwa'gwe. Ka khuetšo ye mpe ya Monoši, mafelelong Boditsi o fiwa madira a Mapulana mme ba fenya le go thopa Kgoši Diphaphu ka madira ao. Motse wa Kgoši Letšaga o a oketšega ka lebaka la go thopša ga kgoši Diphaphu le segongwana sa gagwe. Tshetlo le Monoši ba lwela bongaka bja mošate. Kgoši Letšaga o rata Monoši, mola ba lelapa la mošate, go akaretšwa le rangwane'agwe Ditlhako ba rata Tshetlo. Monoši le Diphaphu ba ngwegela ga Kgoši Matshelo, mme seo se hlola ntwaga magareng ga yena Matshelo le madira a Letšaga. Gona fao ntweng Boditsi o a timelela. Letšaga le setšhaba sa gagwe ba thopša ke Thibama yoo a lefeletšago Matshelo. Ge setšhaba sa Letšaga se thopilwe se ilalo, Tshetlo o anegela Nkabe, lethopša leo Thibama a bego a le laetše go hlokomela Letšaga, gore o timeletšwe ke morwa wa gagwe Boditsi yoo a belegwego a nnoši. Re bona Tshetlo a hlokofolela diatleng tša Nkabe, mme mantšu a gagwe a mafelelo o re, "Le tla phologa ka Boditsi" (Letl. 109).

Letšaga le Nkabe ba loga maano a go ngwega ga Thibama ka sephiring. Go sa le bjalo, madira a Thibama a hlaselwa ke a Kgoši Maphuthe, ka fao, Letšaga le yena o romela Nkabe le madira go hlasela bobedi Thibama le Maphuthe. Go realo Letšaga o hwetša tokologo mme o boela maemong a bogoši. Letšaga o hlasela gape kgoši Tlhathamedi le Gomela bao e lego ditšhošetšo go yena. Letšaga o dira moletlo wa go leboga Modimo le badimo, ge ba fentše dintwa le dintwana, go hudugahuduga, go thopša o sa thopilwe. Mo moketekong woo, Nkabe o a itheta mme seretong sa gagwe o utolla gore ke yena Boditsi, mme o gakile batho ka lebaka la mmele woo o kwešitšwego bohloko ke ditlhaselo tša Matshelo le Thibama. Gona moo Kgoši Letšaga o a bitšwa gore a tle a ikwele dimaka. Setšhaba sa Kgoši Letšaga se tlala ka tlabego le lethabo ka nako e tee, eupša ba thaba go feta tekanyo ge ba lemoga gore nnete ba phološitšwe ke Boditsi.

6.3 BODITSI BJALO KA TAFITA LE JESO KERESETE

Seripana se se tsena kahlaahlong ya ge Boditsi a tšweletšwa bjalo ka Tafita goba Jeso Keresete, goba ge a tšweletša bobedi mahlakore ao a baanegwa. Ka go

bonagatša se, go napile go hutšwa go fihlelelwa tabakgolo ya padi ye. Fakhwi Boditsi o bonwa ka mahlakore a mabedi, ka sefathlago sa Tafita le sa Jeso Keresete, ka gona, go ka thwe o emela ditiro tša baanegwa ba babedi bao ba Paebele.

6.3.1 Boditsi bjalo ka Tafita

Matsepe o tseba gabotsebotse megopolo ya batho ba gabo. O rile go e badišiša, a lemoga gore batho ba ga ba na tumelo. Ke batho ba go tlala ka lenyatšo le boikgogomošo, kudu ge motho wa go itlhakela a ka leka go ba eletša le go ba hlatlegela. Motho wa mohuta woo, wa go nyatšega ka lebaka la bohloki bja gagwe goba bja lelapa labo, ka mabaka a botšo bja gagwe le dika tša lelapa labo, ka lebaka la mmele wo monyenyanane, ka lebaka la go hloka maemo setšhabeng, o fela a gafelwa šopoding ge a leka go hlatlegela batho ka dikeletšo le dikeletšwana. Lentšu la gagwe goba maitapišo a gagwe a tšeišwa phefo. Matsepe o tšweletša se ka Boditsi ge a kgopela mphato wa Mapulana go yo hlabanela le go lefeletša setšhaba sa Kgoši Letšaga go bao ba ba hlorišitšego kgale. Bontši bja batho ba Kgoši Letšaga ba a mo nyatša, mme ba ganana le seo. Mafelelong o fiwa tumelelo ya go yo hlasela ditšhaba e le moetapele wa Mapulana. Boditsi o fenya manaba a bona ka go thopa Kgoši Diphaphu le setšhabana sa gagwe. Ka go dira bjalo o thopa sefoka, a rwešwa mabitsi le diala. Re botšwa gore ka dipopego Boditsi ke kgopana, e lego ka mokgwa woo le Tafita a hlalošwago ka gona. Matsepe ditaba tše o di nwele moro go tšwa Paebeleng. Mo go 1 Samuele 17, Goliata o nyatša setšhaba sa Baisiraele mme o ba botša gore ba romele mohlanka wa bona yoo a tlogo go hlabana le yena. Tafita, monna wa bonyatšegi, wa lethapišwana, o ithaopa go hlabana le Goliata. Kgoši Saulo o a mo nyatša ka lebaka la bonnyane bja gagwe. Bagolo ba gagwe le bona ba a mo omanya, ba mmona bonnyane le makoko fela. Mafelelong Tafita o fiwa tumelelo ya go hlabana le Goliata mme o mo fenya gabonolo ka go no mmetha ka leswikana la legakabje. Ka go dira bjalo Tafita o a retwa le go rwešwa mabitsi le diala. Mo go sereto sa gagwe sa go rewa *Bibele*, Puleng (1980:16-17) le yena o bonagatša phenyo ye ka go no re:

19. Mohlanka wa Kukamaditšhaba David

20. Ka yona a šihlamiša senatla Goliath.

Go lemogwa gore ditiro tša Tafita le tša Boditsi e no ba moswanomong, di no swaniswani! Ka moka ga bona ba a nyatšwa ge ba ithaopa go hlabanela mašaba a gabobona. Lenyatšo le le tlišwa ke go hloka tumelo ga batho. Ke ka fao Tafita a

botšago Goliata go re “Wena Mofilisitia, o tla fa ka tšhoša le ka lerumo, le ka kotse. Ge e le nna ke tlile fa ka leina la Morena wa Mašaba, Modimo wa dira tša Isiraele tše o bego o di roga”. Se se bonagatša go hloka tumelo ga batho. Mafelelong re bona bobedi Boditsi le Tafita ba fenyana manaba a bona, mme ba retwa le go fiwa maemo a a phagamego ditšhabeng tša gabobona gammogo le mathoko. Boitshepo “*confidence*” bja bona bo ba fihliša phenyong. Go iša pele mo go 1 Samuele 18 re bona Kgoši Saulo a efa Tafita maikarabelo a go ba molaodi wa bahlabani. Le mo go Boditsi go bile bjalo, ke moetapele wa madira a Mapulana, mme Kgoši Letšaga o bea boitshepo ka moka go yena. Ka gona, go ka rungwa ka gore Boditsi mo go *Kgorong ya Mošate* o kgatha tema yeo e kgathwago ke Tafita ka Paebeleng.

6.3.2 Boditsi bjalo ka Jeso Keresete

Molaetšamogolo wa *Kgorong ya Mošate* o letše boaneging bja Boditsi ge bo lebane le boanegi bja Jeso Keresete. Matsepe o leka ka mešogofela go hlohleletša le go eletša batho gore ba tsebe Jeso Keresete bjalo ka mophološi wa bona yoo a romilwego ke Modimo. Ka mantšu a mangwe, Matsepe o thwala ka tlhoko lengwalo la Johane 3:16, go re “Gobane Modimo o ratile lefase gakaakaa a be a le nea Morwa wa gagwe yoo a tswetšwego a nnoši, gore mang le mang yoo a mo dumetšego a se ke a lahlega, a be le bophelo bjo bo sa felego”. Boditsi ke morwa wa Tshetlo. Re bala gore ga a na banababo, barwarre le bokgaetšedi. Ka gona, o tswetšwe a nnoši. Ke ka fao go thwego, “Gare ga bafokotšana bao o mongwe šo, ke Boditsi morwa Tshetlo, yoo a hlokago le kgaetšedi...” (Letl.5). Keresete le yena go hlalošwa gore o tswetšwe a nnoši. Ge a hlokofala, Tshetlo o bolela mantšu a bohlokwa,

“Le tla phologa ka Boditsi” (Letl.109).

Kgoši Letšaga o tlatša le go gatelela se ka go re,

“Re tla phologa ka Boditsi gobane ditaola di re motsomi o a getlagetla mohlala o gometše wa tshephe e hlotša” (*ibid*).

Boditsi o hlabanela setšhaba sa Kgoši Letšaga go tloga bonnyaneng bja gagwe go fihla bogolong bja gagwe. Go tloga ge a kgopela mphato wa Mapulana go fihla ge ba phologa diatleng tša boThibama, boMaphuthe, boTlhathamedi le boGomela bao nnete e bego e le manaba a magolo go setšhaba sa gabo. Boikgafo bjoo bo šiišago bjoo a bo laeditšego ka nepo ya go phološa setšhaba sa gabo, le ge bona ba be ba mo

tshediša mahlo, bo etša boikgafo bja Keresete ge a ralala le dilete le diletšana a tšama a leka go sokolla mašabašaba ka lentšu la Modimo. Go tšama o nyatšwa ge o dira mošomo wa boromiwa, ke tšeo bobedi Keresete le Boditsi ba di phelelago. Ke ka fao ka lefokontši la mafelelo Matsepe a rego,

Le rena Boditsi wa rena O gona, a re kgotleleleng, re tle re phologeng ka Yena (Letl.207).

Mantšu a, go molaleng gore Matsepe o a bunne go puku ya Johane 3:17,

Gobane Modimo, Morwa wa gagwe ga a ka a mo romela lefaseng gore a le ahlole, o mo romile gore lefase le phologe ka yena.

Se ke sona sererwa sa *Kgorong ya Mošate*. Matsepe o swa kgotelele ya tumelo. O e fišišwa ke batho ba gabo go akaretšwa le ba lefase, ba go se lemoge maatla a Modimo, ba go se kwešiše tshepedišo ya ditaba tša Modimo, ba go se dumele go Jeso Keresete bjalo ka mophološi wa bona. O leka go tliša taba ya mophološi Keresete ka seswantšho sa tikologo ya setšo gore batho ba mo kwešiše, go etša Keresete ge a bolela ka diswantšho tša mobjadi. Ka gore bao Keresete a bego a bolela le bona e le balemi, o be a holofela gore ba tla kgona go mo kwela kgauswi. Se ke seo Matsepe a se dirago, go tšweletša ditaba tša mophološi yo bonolo ka seswantšho sa tikologo ya setšo, ka lehutšo la gore babadi ba gagwe ke batho ba setšo, mme ba tla mo kwela kgauswi. Lehutšo la Matsepe pading ye ke gore batho ba tla tšwa sebeng mme ba amogela Keresete bjalo ka mophološi, gore go rene šebešebe makgatheng ga batho ba lefase.

6.4 TIRIŠO YA THEKINIKI YA PHEGO GE E LEBANE LE MOKO WA DITABA

Ge a bolela ka seo phego e lego sona, Seanego (2021:1364) o no re ke thekiniki yeo ka yona mongwadi wa sengwalo sa bokgabo a fegago ditetelo tša mmadi ge thulaganyo e le gare e roropa. Serudu (1989:39) ge a iša kgopolo ye pele o dio re phego ke mokgwa wa go utela mmadi dintlha tše dingwe tša taba ge mongwadi a le gare a laodiša. Go ya ka borateori ba, Seanego le Serudu, mmadi ga a swanela go tseba gore naa taba ye e rilego goba moanegwa yo a rilego o tla feletša kae, sa gagwe ke go no kamaka. Serudu o re gape thekiniki ya phego e atile kudu mo mohuteng wa dikanegelotseka, lebaka e le gore babadi ga ba a swanela go tseba ka mosenyi pele ga ge moanegi a ka mo hlagiša.

Abrams le Harpham (2009:226) bona ba hlaloša thekiniki ya phego ka go re ke,

A lack of certainty on the part of a concerned reader about what is going to happen, especially to characters whom the reader has established a bond of sympathy.

BoAbrams ba bolela taba ye bohlokwa fa, gore ka phego mmadi o duma go tseba ka ga baanegwa bao a šetšego a thomile go ba rata. Se se tla fa mmadi tlhohleletšo ya go balela pele. Ka lehlakoreng le lengwe Bennett le Royle (2004:197) bona ba re mmadi a ka no tsebelatša pele, eupša tabakgolo ke gore naa mongwadi o utolla 'neng' ditaba tšeo e bego e le kgale di bolaiša mmadi kgaba. Taba ye ya nako e bohlokwa, gobane ge mongwadi a ka utolla ditaba ka pela, mmadi a ka no hloka tlhohleletšo le tumo ya go tšwela pela ka go bala.

Mo go *Kgorong ya Mošate*, Matsepe o tšweletša thekiniki ya phego ka bothakga le bokgeleke bjoo bo kgodišago. Mmadi o re mola a sa itokonya ka ditabana tša Boditsi, a kwe ba šetše ba re o timeletše, go thwe o jelwe ke madira a Matshelo. Mmadi o šetše a itswalantše le Boditsi ka lebaka la tema yeo a e kgathago ya go hlabanela setšhaba sa Kgoši Letšaga. Bohlale, mafolofolo, boithaopo gammogo le bohlankeledi bja gagwe di dira gore mmadi a mo rate, a ipshine ka ga go anegwa ga gagwe. Ge a se no timelela, mmadi o šala a ipotšiša dipotšišo, gore afa ruriruri Boditsi o ile? Afa ruri o bolailwe ka ditlhaselo tša Matshelo? Gona ge a bolailwe setšhaba sa Kgoši Letšaga se tlo šala se emelelwa le go lefeletšwa ke mang? Afa ruri Boditsi a ka no timelela ka wona mokgwa wo? Tšeo ka moka di dira gore mmadi a thome go lewa ke bodutu, ka go se sa kwa ka ga Boditsi, mohlabanedi le moetapele wa madira a Mapulana. Dipotšišo tše di gonontšha mmadi, mme o duma go balela pele go ikgodiša gore ke nnete Boditsi o ile. Se sengwe sa go kweša mmadi bohloko le go feta ke tatago Boditsi, Tshetlo, yoo a llago sa mahlomolapelolo ka lebaka la go timelela ga morwa'gwe yoo a belegwego a le noši. Ge ba le ga Thibama bothopšeng, Tshetlo o anegela Nkabe gore ka letšatši le lengwe o ile a ba le ngwana ba re ke Boditsi, mme o timeletše ka lebaka la ditlhaselo tša madira. Taba ye e kgwatha maikutlo a mmadi go feta tekanyo. Seo se fago mmadi kgonono le maseme ke mantšu a moanegi:

Monna ge a lahlegile marumong ga a rwalelwe difsifi gobane go direga gantši gore a yo bowa a be a thopilwe (Letl. 96).

Ke nnete Boditsi ga se a ilelwa morago ga nyamelelo ya gagwe, seo se fa mmadi maseme a gore o tla boa. Go feta fao, mmadi o tlorola ditsebe ge a ekwa mantšu a

Tshetlo a mafelelo pele a ikela boyabatho, go re: “Le tla phologa ka Boditsi” (Letl.109). Gona fao lehutšo la mmadi le thoma go kaka legonono, go realo o balela pele ka lehutšo la go nyaka go bona phologo yeo go thwego e tla e šikerwe ke Boditsi. Ditetelo le dipshišegelo tša mmadi di fihla bofelong ge mafelelong Nkabe a tšweletšwa bjalo ka Boditsi (Letl. 207). Nkabe yoo mmadi a bego a anegetšwe ka yena gore ke lethopša la go hloka botšo, go utollwa gore ke yena Boditsi wa nnete. Se se bušetša mogopolo wa mmadi morago, dikanegelong tšeo di bego di mo fa maseme ka ga moanegwa yo go thwego Nkabe. Mohlala, ge ba le ga Thibama bothopšeng, Tshetlo o botša Nkabe go re:

“Boditsi o ile wena mokgomana wa mošate, o ile mošimanyana wa legolo la go lekana le la gago thobelaka...” (Letl.104).

Fa Tshetlo o swantšha dipopego tša Nkabe le tša Boditsi. Phetolo ya Nkabe go Tshetlo e belaetša mmadi:

“Mabothata ke tootšo ya megopolo ya rena, fela a re di beeng ka mafuri re boleleng tše dingwe” (Letl.104).

Phetolo ye ya Nkabe go Tshetlo e lemoša mmadi gore Nkabe o tšhaba ka nnete, go ka be go ena le seo a se tsebago. Seo se kgodišago mmadi gore nnete Nkabe e be e le yena Boditsi ke moanegi ge a re:

Nkabe o na le mokgwa wa go sea motho le go mo utolliša diphiri a sa lemoge gobane o bolela ka boiketlo le tlhokomelo. E be e le lethopša le le tšwago kae gobane mathopša ka moka a na le mohlala wo a tlilego ka wona? E sa le a holofetša Letšaga le Tshetlo gore o tla ba hlamulela tša bophelo bja gagwe eupša ga se a be a ba hlamulela mme le bona ba šia go mo wela ka godimo (Letl.104).

Mmadi o gopola gape ka mokgwa Tshetlo a rilego ge a hlokofala, Nkabe a se mo katoge. Motseta wa mošate o re:

“O hlokofaletše difarong tša Nkabe gobane bolwetši bo ile go gola, Nkabe a se hlwe a eya felo.” (Letl.109).

Go se ye felo mo ga Nkabe ke gore o be a mo šokela ka ge go tseba yena a nnoši gore motho yo ke tate. Go iša pele, moanegi o diriša thekiniki ya thekolanthago go kgodiša mmadi gore ke nnete Nkabe ke Boditsi:

E sa le go thoma a eba le molato ga Tshetlo- mokgalabje yola a bego a mo rata go fihlela a hlokofalela sefahlogong le difarong tša gagwe, ga a sa buša maoto ga Tshetlo. (Letl.129).

Fa re lemošwa gore Nkabe o na le ngwana le ngwetši ya Tshetlo. Ka morago ga gore Nkabe a tšweletšwe bjalo ka Boditsi, mmadi o thoma go gopola ka mokgwa woo Nkabe a bego a hlokometše lelapa la Tshetlo ka gona. Tše ka moka di hlola gore mmadi a bušetše mogopolo wa gagwe morago, a gopodišiše ka ditiro tša Nkabe le ka fao moanegi a bego a anega ka yena. Se ke katlego ya thekiniki ya phego.

Le ge thekiniki ya phego e atile dingwalong tša Sesotho sa Leboa, Seanego (2021) o lemogile gore basekaseki ba e hlaeditše mahlo, ba e gafela ka thoko, go realo e sa hlaelela go fatišišwa. Go ya ka moo go hlamutšwego, re ruma ka gore phego e ka amantšwa le mmono wa mogologolo, wa go re: fegolla se borala mampša re lapa melala.

6.5 THULAGANYO YA KGORONG YA MOŠATE

Ge a hlaloša thulaganyo, Serudu (1989:48) o no re ke freime goba motheo woo go wona mongwadi a hlamago taba ya gagwe godimo ga wona. Motheo wo, ke wona mongwadi a theago ditaba tša sengwalo sa gagwe go wona. Go ka thwe thulaganyo e bjalo ka ngwako, ditena di eta di thekgana go tloga motheong go fihla magomong a marulelo. Ditaba tša sengwalo di a thekgana go fihlelela diphisegelo tša mongwadi. Go realo go ka thwe thulaganyo e nepiša go goroša kgwekgwe ya sengwalo.

6.5.1 Kalotaba

Go ka lemogwa gore Matsepe ke mongwadi yoo a šišitšego ka bokgoni bja go hlama matse no a kanegelo ao a hlotlago dikwi tša mmadi. Boating bja dikanegelo tša gagwe, matse no a kgona go hlogohla maikutlo a mmadi, ke gore, mehla le mehla a tliša tlwaologo. Tlwaologo ke ge mongwadi wa sengwalo sa bokgabo a diriša polelo yeo e sego ya mehlang, yeo mmadi a rego ge a bala e mo šikinye dikwi. Ge a lokišetša mmadi mathomo a ditaba mo go *Kgorong ya Mošate*, o no re:

Ga go letšatši le le kego le hlabe le be le dikele go sešo gwa direga ditaba tše kgolo mo lefaseng (Letl.1).

Go tloga lefokong le, Boditsi o kgopela go fiwa madira a Mapulana gore a kgone go lefeletša setšhaba sa Kgoši Letšaga. Gore Boditsi a fiwe Mapulana, go nyarela moya (atemosefere) wa ntwā, e le ge bothata bo hlagišwa. Mmadi o thoma go lemoga gore ditaba di a thoma ka seema seo se tswakanego le makgethepolelo:

A okaoka manong, setopo a tla ja sa mang? (Letl.8).

Manong ge a okaoka ga a no okaokela lefeela, a dupelela madi. Go nkgā moya wa ntwā. Ka go realo ditaba di a thakgoga.

6.5.2 Sethakgodi

Taba yeo e fago ditaba mosepelo ke ge Mapulana a thoma go fenyā ditšhaba, a fenyā Kgoši Diphaphu le setšhabana sa gagwe.

Go huduga ga setšhaba sa Letšaga ka lebaka la ge motse o e fsa, o fišwa ke Monoši ka meleko ya gagwe, go iša bothata pele gobane moo ba ilego gona go thomegile dikgakgano tše dintši. Lefokonolo le:

Kgoši o lorile (Letl.62).

le re utollela moya wa ditiragalo tše bohlokwa. Torong ya gagwe, Letšaga o botšwa seema se: A a okaoka manong, kgomo a tla ja ya bomang? Gape mo torong yeo o botšwa le seema se: Kgomo laela morwele, mmutla o laetše segola. Diema tše ke taelo ya gore ba huduge, gobane mehla ke ya marumo. Nnete re bona ba laela, mokgekolo mmagoLetšaga ge a reta o re:

“Šalang gabotse Dikwena tšešo mankgaleraga,

Gagolo ke šadiša wena Phasw’a go rema dithokgwa tša khwiti ya Motswedi” (Letl.65).

Khudugo ye e re iša legatong la dikgakgano tše ntši. Ge ba le motseng o mofsa, Monoši le Diphaphu ba a ngwega, ba ngwegela ga Kgoši Matshelo. Go itaetša leeto le ena le mohola wa go tšwetša pele thulaganyo dingwalong. Leeto la bona la go ngwega ga se la ba bonolo gobane Monoši o tšamile a bolawa ke tsebe, eupša seo sa se ba thibele go fihla ga Matshelo. Leeto le la bona le na le mohola tšwetšopeleng

ya thulaganyo, gobane nepo ya bona ke go yo bolela Letšaga gampe go Matshelo, go realo go tsoga dikgakgano tše di sa kakwego.

6.5.3 Dikgakgano

Ka ge tikologo ya dingwalo tša Matsepe e le ya segologolo, go dirišwa baanegwa ba go hlaselana, ka gona go tšwelela dikgakgano goba tšona dithulano tše mmalwa pukung ye. Lebakeng le go tla hlamulwa fela ka dithulanontle ka ge e le tšona di atilego ebilego di fago bothata bja sengwalo mosepelo.

Ntwa ya mathomo ke ya madira a Kgoši Letšaga le a Kgoši Matshelo, fao a lwešwago ke maaka a Monoši le Diphaphu. Ge a bontšha mmadi ntwā yeo ka leihlo la moya, Matsepe o re:

Legodimo le a lla le apere madi, ponagalo ya lona e hlephiša moko
(Letl.78).

Fa go dirišitšwe mothofatšo go laetša sehlogo sa ntwā yeo. Tlhabanong yeo re bona Letšaga a fenya Matshelo. Taba ya go setla mmadi pelo ke gore ntwā yeo e fetile le Boditsi. Go thwe:

Tshetlo o dillong, o llela eng gomme morwa wa gagwe Boditsi a
meditšwe ke marumo a Matshelo? (Letl.82).

Thulano ya bobedi e tšwelela ge Kgoši Thibama a lefeletša Matshelo. Thibama o romele Letšaga mantšu a a rego: “Dikgomo ke tlilo gapa tšešo, mafiša a a sepetšego le tša Matshelo” (Letl.83), e le ge a mmošša gore a itokiše gobane ntwā e loile. Re bona Letšaga a fenya Thibama eupša moragonyana o a mo lokolla. Go tloga fao Thibama o a itefeletša mme o fenya le go thopa Letšaga. Letšaga o fiwa Nkabe gore a be ka fase ga tlhokomelo ya gagwe.

Le ge go ena le dintwa tša go se kakwe, go ka thwe dikgakgano tše tša Letšaga le Matshelo gammogo le Letšaga le Thibama ke tšona dithulano tše kgolo tše di fago sebopego sa puku ye mosepelo. Dithulano tše di re iša legatong la sehloa.

6.5.4 Sehloa

Mo legatong le go yo ntšhaganywa sehloa ka ditiragalo tše pedi: (a) go ya badimong ga Tshetlo le (b) go ya badimong ga Kgoši Thibama.

6.5.4.1 Tlhokofalo ya Tshetlo

Ge go begwa ka ga tlhokofalo ya Tshetlo, go šomišwa lefokofokwana, “Tshetlo o fulere” (Letl.108). Go hlokofala ga Tshetlo go fihliša ditaba mankalakaleng ka ge e le moanegwa yoo a swerego bokamoso bja sengwalo se. Mantšung a gagwe a mafelelo go thwe o rile:

“Le tla phologa ka Boditsi” (Letl.109).

Mantšu a ke ona sererwa sa Matsepe pukung ye, ke gore, ke ona motheo wa puku ye. Ka go realo, go tloga ga Tshetlo go bea setšhaba sa Letšaga tlalelong ye kgolo. Mmadi o setlwa pelo ke lehu la gagwe gobane lebakeng leo o be a timeletšwe ke ngwana, Boditsi.

6.5.4.2 Tlhokofalo ya Thibama

Matsepe ke mongwadi wa go fela a hlokomologa sekapolelo sa pebofatšo (phefelo), gobane o no fela a anegela mmadi ditaba tša go setla pelo ka mantšu a go setla pelo thwi. O re,

Thibama **o hwile**, go thwe o nwele mpholo ka boomo [kgatelelo ka monyakišiši] (Letl.139).

Go hlokofala ga Thibama go nyamiša banna ba Kgoši Letšaga gobane ba ka se sa kgona go mo dira bošula bjoo ba bego ba mo gopoletše bjona, gomme ka go le lengwe go hlokofala ga Thibama go fa Kgoši Letšaga kimollo le lesedi la bophelo, ka ge e le lenaba la gagwe la mohlamonene.

Ditaba tše pedi tše, go hlokofala ga Tshetlo le go hlokofala ga Thibama, ke tšona di bontšhago sehloa sa padi ye. Tshetlo o llelwa ke Letšaga ka ge e le lefata le legolo pušong ya gagwe. Thibama o rile go thopa Letšaga a mo tšeela maatla a pušo, mme go ipolaya ga gagwe go file Letšaga tšwelopele bophelong.

6.5.5 Tlemollohuto

Letšaga o fenywa Kgoši Tlhathamedi le Kgoši Gomela ka morago ga lehu la Thibama. Morago ga go fenywa magoši a go se kakwe nywageng ya go se kakwe, Kgoši Letšaga mafelelong o dira monyanya wa go leboga ge ba phologile mahu a go se kakwe. Mogale (1993:10) o re theto e dirišwa mabakeng a mmalwa, le lengwe ke ge go bile le diphihlelelo tša go etša go fenywa ntwā. Ke ka fao re bonago gona fao moketekong

Nkabe a itheta, mme thetong ya gagwe o utolla gore ga se yena Nkabe, ke yena Boditsi. Methalotheto ye,

“Ke mo reta a le badimong Tshetlo yoo a hwilego,

Ge e le nna ga ke Nkabe, ke nna Boditsi” (Letl.207).

Letšaga ke kgale a bolaišwa kgaba ke mantšu a mohu Tshetlo, a go re ba tla phologa ka Boditsi. Ge a se no kwa theto ya Nkabe, o re go yena:

“O Boditsi monna?”

“Ke Boditsi mong wa ka”

“Ka kgonthe ngwan’a mogwerake, re phologile ka Boditsi!” (Letl.207).

Letšaga le setšhaba sa gagwe ba bone phologo ka Boditsi. Go realo setšhaba sa Letšaga se dula ka boiketlo le kgoši ya sona yeo e šetšego e tšofetše.

6.6 TSHWANTŠHO YA BAANEGWA

Karolong ye go yo lebelelwa tema yeo e kgathwago ke baanegwa go goroša morero wa sengwalo. Go yo lebelelwa fela (a) Boditsi, (b) Tshetlo, (c) Letšaga le (d) Monoši. Re ka re baanegwa ba bane bao ke bona ba fago *Kgorong ya Mošate* sebopego.

6.6.1 Boditsi: Moanegwathwadi

Re ka re Boditsi ke moanegwathwadi gobane sererwa ‘*topic*’ sa puku se theilwe ka yena. Ditaba ka moka di lebane le yena. Mathomo, bogare le mafetšo a sengwalo di bopilwe ka yena. Molaodiši ge a thoma ditaba tša gagwe o re:

Bafokotšana ba rotoša dimakatšo tšeo ba tlotlwago ka tšona, magoši a kgorometšwa madulong a wona go dule banyatšegi ka bohlale bja bona ka moo le bona e lego kabelo yeo ba e kgoletšwego ke bogologolo. Gare ga bafokotšana bao o mongwe šo, ke Boditsi morwa Tshetlo, yoo a hlokago le kgaetšedi le ge Tshetlo ka noši e le ngaka ye e remetšego ba bantši... (Letl.5).

Setso polwa se sa ka godimo se na le mohlodi wo mogolo sererweng sa padi ye. Ka sona re utolla gore Boditsi ke yena moanegwa yo bohlokwahlokwa ka ge se tšweletša mafokodi le mabokgoni a gagwe. Mafokodi a gagwe ke gore o bitšwa “mofokotšana”, mola ka go le lengwe a sengwa go ba yo “bohlale”. Ka gona re lemoga gore ditiragalo

di tliilo mo apara, tša šika le yena. Mmadi o letela dimaka tšeo go thwego di tlišwa ke Boditsi.

Dimaka tša Boditsi di thoma go bonagala ge Mapulana a feny a Kgoši Diphaphu ka boetapele bja gagwe. Taba ye e mo godiša setšhabeng, ebile re bona a romelwa gape gore a yo hlasela Kgoši Matshelo. Gona fao ba a feny eupša yena o a timelela. Go timelela ga gagwe go na le morero woo o rilego - go feka mmadi. Re bona Nkabe yoo e lego Boditsi a tšwela pele go dira dimaka. Ke kokwane ye kgolo ya Thibama, ebile ke kokwane ye kgolo ya Letšaga go fihlela ge go tlo utollwa gore motho yo ga se Nkabe eupša ke Boditsi.

Mafetšo a sengwalo a rungwa ka Boditsi. Ka ge Matsepe a nepile go lemoša batho ka ga phologo ka Keresete, o ruma ka go re:

Le rena Boditsi wa rena O gona, a re kgotleleleng, re tle re phologeng ka Yena (Letl.207).

Fa Boditsi o bonwa bjalo ka modingwana wa setšhaba sa ga Letšaga, ka gona, o bapetšwa le Modimo (goba Jeso Keresete). Ke ka fao go sa makatšego go bona setšhaba sa Letšaga se phologa ka yena.

6.6.2 Tshetlo: Morongwa le Moeletši

Mogologolo ge a thaila o no re:

Thaii! Mmamahlomahubedu o nkiša kae? Se nkiše mphukudung!

Go realo go šupša nonyana ya nageng, tshetlo. Tshetlo ke mohuta wa nonyana ye e hlehlago mo fase. Ka thai ye go no šupša fela gore o se ye le motho gobane o tla go lahletša, a go tsenya mašohlošohlong moo go tsebjago ke yena etšwe wena o sa go tsebe. Re bona Matsepe a šomiša leina le “tshetlo” go tliša sebopego se sengwe, lebakeng le motho yoo a lokilego go feta tekanyo. Tshetlo ka boyena o re sebotša ka leina la gagwe ge a iketlile le Letšaga le mosadi’agwe:

“E nyoretšwe todi ya dinose tshetlo, ga o kwe lešatana la yona hle gomme!” (Letl.12).

Tshetlo o bonwa bjalo ka morongoa, ke gore, o romilwe go tlo fahlolla setšhaba sa Letšaga. Ge a leka go hlola khutšo magareng ga diphapano tša Letšaga le banababo, o bolela mantšu a a ithekgilego ka Pesalome 133, go re:

“Ke mo go botse bjang ge bana ba motho ba dutše ga mmogo mme ba ratana! Ge ba le ka mokgwa woo ga go se se ka ba tsenago ka bogare gobane maatla ke kwano. O di kwa bjang ditaba tše kgoši ka gore le batho ba bagolo?” (Letl.14).

Ditlhako, rangwane’a Letšaga, ge a bolela ka go loka ga Tshetlo o re:

“Yena Tshetlo ke tseba gabotse gore ge Modimo a ratile o be a ka nkalafa, ebile o ile le lee la nonyana nka se le ntšhe gore ke lefe ge a nkalafile” (Letl. 21).

Le ge mantšu a Ditlhako a nepiša phodišo ka maatla a Modimo, ka lehlakoreng le lengwe a bonagatša go loka ga Tshetlo, gore o be a tla alafa Ditlhako ntle le go mo lefiša.

Ka go le lengwe go ka thwe Tshetlo ke moeletši, ke gore, ke moanegwa yoo a bapalago karolo ya go eletša baanegwa ba bangwe gore ba se wele melekong. Mantšung a gagwe a mathomothomo lekgotleng la mošate wa Letšaga o re:

Dikwena tšešo, Dikwena, a re boeleng ga gaborena bodibeng re yo karabela re foleng kodumela, ditaba di re di hlamulwa, meetse a be a hlatswa lešabašaba ka tlase ga maoto a rena go fihlela re teka re ema gabotse (Letl.6).

Ka mantšu a Tshetlo o leka go eletša lekgotla la banna gore le se hlaganele ditaba. Ka ona o ganana le taba ya lenaba la gagwe Monoši, gore Boditsi a fiwe Mapulana mme a yo lwa le manaba a gabobona.

Morago ga gore boBoditsi ba thope motse wa Kgoši Diphaphu, go ba le dithulano tša gore a naa ba hlabelwe kgomo goba bjang. Gona fao Kgoši Letšaga o a gana, o re ga se ba rongwa ke yena mme ga go selo se ba hlabelwago. Ge ditaba di bipetše banna ka tsela yeo, Tshetlo a ntšha la gagwe:

“Dikwena tšešo maila-go-katoga-bodiba, a re kwaneng bana ba mpa ya mosadi, a re se gogolweng ke lephoto le le fetago eupša re dule

meleteng ye re e epilego makoribeng go fihlela ge lephoto le feta... Bakwena, le reng la tima mpša ya lebelo mala a mmutla woo e o swerego, ka go realo la e hlephiša moko? Bana ba le ge ba sa abelwe selo, bokaone a ba hlabišwe, setšhaba se je ka bona” (Letl.19-20).

Bontši, go akaretša le bakgomana ba mošate, bona bomorwarrago Letšaga, bo ile bja bona e le mantšu a dikeletšo mme ba kwana le yena, ka go realo ba bona Letšaga bošaedi. Ka mantšu ao, Tshetlo o no re boBoditsi a ba je mphufutšo wa diphatla tša bona.

Ge Monoši le Diphaphu ba se no rapa lesolo la go bolaya nkwe ka nepo ya go nyatša kgoši, ba biletšwa pitšo mme Tshetlo o bona taba ye ka mokgwa wo:

“Dikwena tšešo, a re boeleng bodibeng re re patla, re foleng kodumela gobane taba ye nna ke le Tshetlo ke bona gabotse gore ga se tabanyana, eupša ke thaba ya taba” (Letl.49).

Go iša pele mo tabeng ye Tshetlo o thušitše lekgotla ka go šišinya gore Monoši a lefe ka kgomo tše nne mola Diphaphu a nkgā tše pedi, mme kgoši le banna ba digela tšhišinyo yeo.

Seswana se re lentšu la mohu ga le tshelwe. Borongwa bja Tshetlo bja mafelelofelelo bo bonagala ge ba le bothopša ga Thibama. Ge ba le moo, Tshetlo o thoma go fokola mme o a hlokofala. Ge a hlokofala o ba šia le mantšu a bohlokwa,

“Le tla phologa ka Boditsi!” (Letl.109).

Mantšu a a ile a se robatše Letšaga gobane ke nakong ya ge Boditsi a timeletše ditlhaselong tša Matshele. Baanegwa ka moka, ešita le mmadi, ba duma go bona ge mantšu ao a phethagala.

6.6.3 Kgoši Letšaga: Motimedi le Mophologi

Mantšu a Segooa (2004:24) a hlola bothata kwešišong ya boanegwa bja Letšaga:

Letšaga is regarded as the protagonist because he is the one who suffers the most and the one around whom the story revolves.

Segooa o re Letšaga ke moanegwathwadi etšwe go se bjalo. Lebaka la gore ditiragalo di mo dikologe ke fela go no re ke kgoši, mme dikanegelo tša Matsepe di kgatlampana bogošing.

Letšaga ke moanegwa yoo a timetšego mme a hlokago phahlošo. O na le mafokodi a mantši. Moanegi ge a anega a mangwe a mafokodi a gagwe o re:

Kgoši ye e thethago le malapa ka moka e tšamago e enwa gohlelehle e tekuma gohlelehle, kgoši ye e tšamago e eja malapeng ohlehle, e ngatha ka mogopong goba ka segong se tee le bohlebohle, kgoši ye e hlehlago le matšema le menyanyanyanyana fao e tšamago e omanywa e fotlelwa ke bao ba tagilwego, yeo ke kgoši fela ka ge lapa labo e le le legolo setšhabeng, ke kgoši fela ka ge mmagwe a nyetšwe ka ditseka tša setšhaba- go feta fao gona aowa, Maswene a Kopa, o fo swana le monna o mongwe le o mongwe wa mo motseng yoo a sa tshenyegego gore a batho ba reng ka yena (Letl.29).

Re bona Kgoši Letšaga a phela ga Diphaphu a phelela bjalo. O fetogile setagwa seo se hlokwago mošate, melato e eme ka go hlokega ga gagwe.

Pefelo nakong tše ntši e bolediša motho diphiri. Go bile bjalo le go Mante, timamello. Pefelo ya gagwe e re utollela semelo se sengwe sa Letšaga, gore o gatela mogwera wa gagwe Monoši mašemo. Ge ba le ka ntlong, Letšaga o tshepiša Mante dingwathameratha mme Mante o fetola ka go re:

“Wa ntheng? O re o ka ntheng? Ga ke makale ge nna nka itiwa, fela mogatša’ Monoši a ka se itiwe ka gore ke yena e lego mosadi- nke o re mokgekolo yola ruri...” (Letl.29).

Mante o fentše Letšaga ka mantšu a. Mante bjalo ka mosadi wa go tseba setšo sa gabo, gore monna ke thaka o a naba, a se iše taba yeo kgole. Seo a bego a leka go se dira go Letšaga ke go mo lemoša ka mokgwa woo a sa direlego setšhaba selo ka lebaka la go hlwa a šika le Monoši.

Ge a se no phafoga tahlegong ya Monoši, Letšaga o kgopela banna ba kgoro yabo tshwarelo. O bolela mantšu a:

“...mola ke phonyokgago lenaba lela, le lena le tla bona gore ka kgonthe ke **kgelogetše seetšeng**, ke tla dirišana le lena ka mafolofolo.” [kgatelelo ka monyakišiši] (Letl.46).

Letšaga ge a re “...ke kgelogetše seetšeng” o no ra gore o bone phologo, e lego tirišo ya sekapolelo sa tumelokganetši. Kgopolo ya go swana le ya Letšaga Matsepe ga se a no itlhamela yona. Bjalo ka mmadi wa dingwalo tša go amana le Paebele, Matsepe o tseba difela tša Bokeresete thwi. Kgopolo yeo o e nyantše mo go *Difela tša Sione*:

Morena, u ba etele
Bana bohle ba lefifi;
Lesedi le ba chabele
Ka bophara ba lefase.

Bophelo le uena feela,
Empa batho ha ba tsebe!
Ba lahlegetsoe ke tsela,
Ba khelositsoe ke sebe. (Letl.65)

Sefela se se lebane le Letšaga le ditaba tša motse wa gagwe thwi. Ke setšhaba se se timetšego se timetšwa ke Monoši, ka gona, ga se bone lesedi ka ntle ga ge fela se nyaka go no hlasela. Go ka thwe ke setšhaba se se lahlegetšwego ke tsela. Letšaga yena o kgelošitšwe ke sebe seo se emelwago ke Monoši lebakeng le.

Ge ka nnete bofelong Kgoši Letšaga a fetogetše go ba mophologi, moanegi o re ka yena:

Re thaba bjang ge lehono a tswalegile ka bofsa e bile le leina la
Nawane le timeletše! (Letl.137).

6.6.4 Monoši: Molwantšhi yo mogolo

Molwantšhi ke moanegwa yoo karolo ya gagwe e lego go hlola mpherefere gare ga baanegwa. Monoši o hlola lehloyo gare ga lelapa la mošate. Ka go ikgweranya le Kgoši Letšaga, o mo hloiša ka barwarragwe, mogatšagwe Mante, gammogo le setšhaba ka kakaretšo. Taba ya mathomo o itira ngaka ya kgoši, go realo o kgorometša Tshetlo maamong a gagwe. Se se dira gore barwarrago Letšaga ba ganetšane le taba yeo. Ge barwarragwe, Tamoga, Kgalaka le Seilane gammogo le

Tshetlo ba leka go mo eletša ka bokotsi bja Monoši (Letl.14), Letšaga o a ngala gomme o leba ga Monoši go mmotša. Ga go makatše thetong ya gagwe Monoši a re:

1. “Ke nna thelenyan’a madiba a bokubu le kwena,
2. Thelenyana ye e putlilego bana ba kgoši pele,
3. Madulo ka a tšea ka dula phateng ya magoši letlalo la tau ya go rekwa ka kgomo” (Letl.59).

Monoši ga a lweše lelapa la mošate fela, eupša ke lenaba le legolo la Tshetlo gobane o lwantšhana le yena ka gohlegohle. Ka ntle ga go menola Tshetlo maemong a bongaka bja mošate, Monoši o kgohleletša gore morwa wa Tshetlo, Boditsi, a fiwe Mapulana gore a yo hlasela ditšhaba. O dira se ka nepo ya gore Boditsi a bolawe marumong, mme Tshetlo a šale a se na thari.

Borumolane bja Monoši bo bonagala gape ge a latofatša Tshetlo gore o bolaile pudi ya gagwe. Letšaga o mmotša gore molato wa gagwe le Tshetlo o ribegilwe, mme a homolele taba yeo gobane ba mo kwetše bohloko ka go se mo lefiše. Sebakeng sa gore a thabele kwelobohloko yeo, Monoši o bolaiša mmadi disego ge a botšiša Letšaga go re:

“Aowa kgoši, ke re go homola ke tle ke tšee kae pudi ya ka?”
(Letl.40).

Bonaba bja banna ba babedi ba bo tšwa kgole. Ge Tshetlo a se no sega bjang go yo rulela ntlo, Monoši o lala a khukhuna mme o a bo utswa. Moragonyana ga fao re bona ntlo ya Monoši e tšhungwa ke mollo, e le meleko ya Tshetlo. Go ka thwe Monoši le Tshetlo ke mmutla le mpša, ba ila go bonana.

Letšaga ge a se no lemoga seo Monoši e lego sona, o mo hlaloša go ba motho wa mohuta wo:

“O monna yo bohlale kudu, o na le megabaru kudu, o motho wa dipelaelo le lerwele kudu, monna Monoši, o noga, o mpša ye e lomago mong wa yona, o bile o lerutlamotse o agilwe. Ke kgale ke phela le wena ke sa foufadišwe ke leleme la gago le le borethe, fela bjale ke ipona ke eme morumong wa legaga leo o nkgoromeletšago ka go lona- seo ke sona seo o lego sona” (Letl.40).

Boloi bja Monoši bo tšweletšwa ka mantšu a a molaodiši:

Go yena ke tabana ye nnyane go senyetša motho morero gobane meleko ya go gatsediša bjalo gore bo fetoge lefsika o a e tseba, o tseba le go ka bo hubatša bjalo ka madi (Letl.41).

Se sengwe sa go dira Monoši moanegwa yo mobe ke maaka a gagwe. Ge yena le Diphaphu ba se no fihla ga Matshelo ka go ngwega, o thoma go anegela lekgotla ka go no re:

“Leina ke nna Monoši, ke morwa o mogolo wa kgoši ya kua gagešo...” (Letl.77).

Fa Monoši o bolela go re Letšaga ke ngwana wa rangwane’agwe yoo a mo tšeešego bogošī, mme lekgotla la Matshelo le a mo tshepa ka lebaka la leleme la gagwe la go relela. Taba yeo e hlola ntwā magareng ga madira a Matshelo le a Letšaga. Mo ntweng yeo, Monoši o humana sebaka sa go bolaya mogwera wa gagwe Diphaphu, gore ka moso a se mo eke go Letšaga. Le ge Monoši e le moanegwa wa mathata, ke gore wa go emela bobē, tema ya gagwe e hlola tšwetšopele ya morero wa sengwalo. Monoši, go swana le Leilane mo go *Megokgo ya Bjoko*, ke moanegwa yo mongwe yo a kgahlago mo dipading tša Matsepe ka ge e le moanegwa yoo a tšweletšago elemente ya tshegišo.

6.7 MAFETŠO

Mongwadi yo mongwe le yo mongwe ke lebone la setšhaba sa gabo. Ka gona, o swa kgotelele ya batho ba gabo. Kgotelele ye e mo fiša ka ge a tseba seo se ba swanetšego le seo se sego sa ba swanela. Matsepe mo go *Kgorong ya Mošate* o swele kgotelele ya ge batho ba gabo ba hloka tumelo, mme ba sa hlokomele go ba gona ga Jeso Keresete. O leka go ba laetša tumelo ye ka tikologo ya segagabo bjalo ka ge leina la puku le re kgorong ya mošate, go rerwa ditaba tša Paebele ka leihlo la setšo. Matsepe o dira se ka Boditsi. Kgaolo ye e bonagaditše mohlodi wa Paebele bathong ba setšo sa Seaforika. Matsepe o re gopotša le gore re se lahle segagešo re lahlišwa ke SeBodikela, gobane ge a bolela ka go swarwa mmele le motse ga Moswana gammogo le ditefo tša dingaka o re:

...tšeo ka moka ke ditseka gomme ke tshwanelo gore go direge ka mokgwa woo gobane khudu ga e lahle legapi la yona- e šita le

lehono re rego Lesedi le tsene go sa le ka mokgwa woo! (Letl.66-67).

Ka go realo, Matsepe o re ditumelo ga di a swanela go bolayana, mme balatedi ba ditumelo ke bona ba swanetšego go hlokomela taba yeo ka leihlo la ntšhotšhonono.

KGAOLO YA BOŠUPA: MAHLATSE A MADIMABE: SENGWALOGARE SA THE PILGRIM'S PROGRESS LE KGOROGO YA BAROMIWA

7.1 MATSE NO

O.K. Matsepe o bileditšwe bohunamatolo ka la 05 Diphlane 1974. Go lemogwa gore ngwaga wo wa 1974 ke ngwaga woo ka wona a gatišitšego boati bja dipuku tša gagwe. Go tšona re bala dipadinkgegenene tše tharo, e lego *Tšhelang Gape*, *Tša ka Mafuri* le *Kgati ya Moditi*. Ge e le *Mahlatse a Madimabe* yona e gatišitšwe ka 1981 morago ga go hlokofala ga Matsepe, mme e feleleditšwe ke Mophorofesa Maje Serudu. Ka matse nong a yona Serudu o re:

Dimaka ga di fele. Šeao, *Mahlatse a Madimabe*- kgorulane dingwalong tša Kgadime. Ke wona mahlatse a phiri ya monola ka gore o ile a e fetša pejana ga ge a ikela Bokgalaka.

Fa Serudu o bolela taba ye bohlokwa yeo e bilego e rotoša kgakanego ya gore naa Matsepe o be a feditše sengwalo se pele a ikela badimong. Go ka kgonthišwa gore Matsepe o be a e rumile, seo fela Serudu a se dirilego ke go dira dithumesetšo le go e hlokola dilabi. Seo se kgonthišwa ke mantšu a Serudu ka matse nong a yona:

Re lekile ka moo re ka kgonago go sekamolla mo le mola moo e bego e sekame, gomme re holofela gore le tla kgona go ipshina ka yona bjalo ka dipadi tše dingwe tša gagwe.

Go bohlokwa go laetša gore ge phatišišo ye e hlongwa, mofatišiši o be a nepile go tsokama Serudu ka dipotšišo mabapi le *Mahlatse a Madimabe*. Ka madimabe Mophorofesa Maje Serudu o ile a biletšwa morago Bokgalaka ka Mošupologo wa la 07 Phupu 2021 legaeng la gagwe kua Mamelodi. Nna ke kgwathilwe ke Morena Phaswane Phokoane, a mpotša gore o amogetše mogala go tšwa go morwedi wa Serudu, a botšwa gore re wele ka mahlong gobane Mokwena o fulere. Lehu la Serudu ke tobo ye kgolo go phatišišo ye ka ge go be go holofetšwe gore re tla mo fata digano mabapi le dilwanalwana tša go ama puku ye. Le ge go le bjalo, go tla šomišwa mokgwa wa tshekaseko ya ditokomane '*document analysis*' go fihlelela seo se fišagalelwago.

Kgaolo ye e nepile go sekaseka padibofejane ya Matsepe, *Mahlatse a Madimabe* (1981) bjalo ka sengwalogare sa *The Pilgrim's Progress* (1678) go tšwa seatleng sa John Bunyan. Matsepe bjalo ka ge a bolelwa gore e be e le sebadi sa mmakgonthe, go itaetša gore o hloedimetše sengwalo se sa Bunyan pele a ka ngwala *Mahlatse a*

Madimabe. Re realo ka ge go nyarela dika tša *The Pilgrim's Progress* ka mo go *Mahlatsa a Madimabe*. Ge go balwa ka tsinkelo mo go *Mahlatsa a Madimabe*, go lemogwa gore leeto la moanegwathwadi Seitshwenyeng le swana le leeto la Christian ka mo go *The Pilgrim's Progress*. Nepokgolo ya kgaolo ye ke go bapetša dingwalo tše pedi tše. Seo se lemogilwego ke gore bobedi dingwalo tše di nyaretša leeto la Mokeresete. Ka gona, tshekaseko e tla bapa le go leka go laetša leeto la Mokeresete. Gape go yo bonagatšwa dika tša kgorogo ya baruti ba baromiwa le merero ya bona. Go yo latelwa lenaneo le: (a) kakaretšo ya *Mahlatsa a Madimabe*, (b) papetšo ya dingwalo tše pedi: *Mahlatsa a Madimabe* le *The Pilgrim's Progress*, (c) kgorogo ya baruti ba baromiwa, (d) tirišo ya ditsopolwa tša Paebele, (e) thulaganyo, gwa rungwa ka (f) tshwantšho ya baanegwa.

7.2 KAKARETŠO YA MAHLATSE A MADIMABE

Mo go *Mahlatsa a Madimabe* (1981) go ipshinwa ka ditaba tša Seitshwenyeng yoo a bušwago ke Kgoši Sebego. Batswadi ba Seitshwenyeng, Motšhelatšhego le Nthapedišeng, ba hlokofaletšwe ke bana ba bašemane lebaka le letelele, mme gwa re wa mafelelo, e lego yena Seitshwenyeng, a ba phelela ka thušo ya ngaka Mošukutšwane. Seitshwenyeng o nyalana le Thanthakedi mme ba fiwa ngwana. Seitshwenyeng letšatši le lengwe o ikwa a hlolosetše go ya felo fao a sa go tsebego, mme taba ye e tla ba mosadi wa gagwe gammogo le batswadi ba gagwe. Ka lehlakoreng le lengwe ditaola tša Mošukutšwane le tšona di šupa gore mosepedi o tla tšwa leeto, gomme o tla ba tlela le ditaba tše dibotse. Go sa le bjalo, Kgoši Sebego o ntšha lesolo leo ka lona mphato wa boSeitshwenyeng o swanetšego go yo nyaka tšhwenegatšana ya moimana. Ge ba le fao lesolong Seitshwenyeng o timelelana le magagabo. O ikhwetša a le ka legageng moo a šitwago ke go tseba pele le morago. O bile ka legageng nako ye telele, a eja dijo tša naga a bile a enwa moroto wa gagwe. Letšatši le lengwe ge a sepelasepela ka ntle ga legaga o wela marapo a motho yoo a hlokofetšego, mme a a tšea a dula le ona ka mola legageng.

Letšatši le lengwe ge a se no sela nokatsoko, Seitshwenyeng o ikhwetša a le diatleng tša batho ba ga Kgoši Molobi bao ba ilego ba mo iša mošate. Go fihleng gona Kgoši Molobi o mo amogela ka diatla tše pedi, kudu ka gore o mo thuša ka go mo alafa malwetši le go rereng melato. Ge go sa iketlilwe bjalo, motse wa Molobi o etelwa ke Bathobašweu ba babedi le Mothomoso o tee bao ba sepetšago ebangedi ya Modimo. Baruti bao ba a amogelwa ebile go ba le kgwerano ye kgolo magareng ga bona le

Seitshwenyeng. Re bona baruti ba ba fetela ga Kgoši Sebego ka tlhahlo ya Seitshwenyeng. Motse wa Kgoši Sebego e ba mpilobilo ge ba bona Seitshwenyeng yoo ba bego ba ipotša gore ke kgale a hlokofetše. Go tšwelela Kgoši Nokantšee le Kgoši Nkgotsišeng bao le bona ba ilego ba etelwa ke baruti. Magoši a mane ao a amogela thuto ya lentšu la Modimo leo le sepetšwago ke baruti ba baeng. Seitshwenyeng o ithutela tša boruti ebile mafelelong re bona a hlonamišwa sedulong sa boruti. Letšatšing leo la tlhonomišo go ba mokete wo mogolo moo magoši a kwanego ka go amogela thuto ya baruti gore go be le šebešebe ditšhabeng. Go kwanwe gape le gore Seitshwenyeng a fiwe bathuši; ge e le baruti bale bona ba boletše gore ba tla fela ba boa, ebile go thwe ba bangwe ba tlilo tlela ruri.

7.3 MAHLATSE A MADIMABE BJALO KA SENGWALOGARE SA THE PILGRIM'S PROGRESS

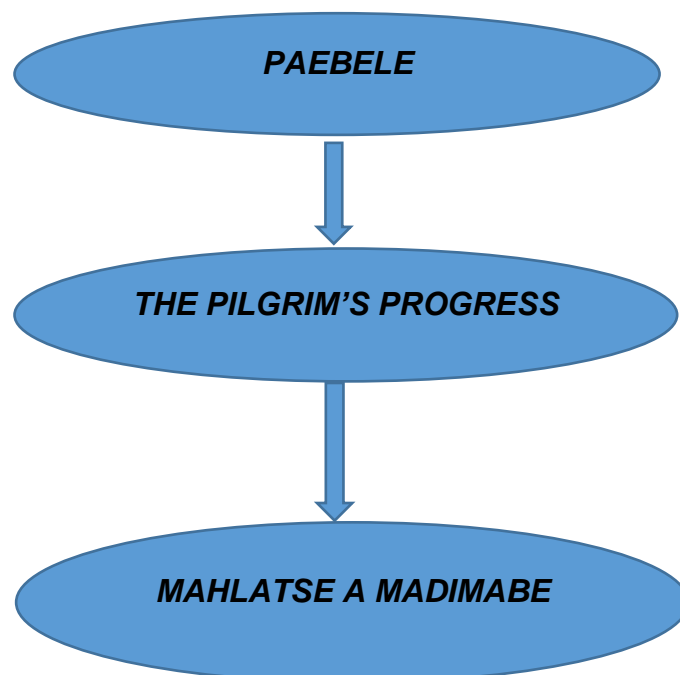
The Pilgrim's Progress ke sengwalo sa sedumedi sa go thalwa ke John Bunyan ngwageng wa 1678. Histori e bontšha gore John Bunyan e be e le mongwadi wa matsaka wa go tšwa nageng ya UK. Go bontšhwa gape gore yo Bunyan e be e le moreri yo mogolo wa ebangedi. Gore a ngwale *The Pilgrim's Progress*, o be a nepiša leeto la mosokologi. Ke ka fao Bunyan ka mantšu a gagwe a ipolelago ka go re:

"But I observed that, although I was such a great sinner before conversion, God never burdened me heavily with the guilt of sins committed while I was in ignorance. He only showed me that I was lost if I did not have Christ because I had been a sinner. I saw that I needed a perfect righteousness to present me without fault before God, and this righteousness was nowhere to be found but in the person of Jesus Christ" (inthanete, 11-11-2021).

[John Bunyan, 1628-1688]

Ka mantšu a ka godimo go ka thwe Bunyan o swele kgotelele ka tumelo ya Sekeresete mme a fišagalelwa go ngwala ka ga tshokologo. Ge letšatši le lengwe a le ka kgolegong ngwageng wa 1672, o kwa basadi ba babedi ba bolela ka ga maatla a Modimo. Seo se godiša le go hlohleletša tumelo ya gagwe. Ge a le ka kgolegong gape o laelwa go tlogela go rera ebangedi, eupša o ganana le seo. Dika tše ka moka ke sešupo sa phišagelo ya gagwe ya tshokologo. Bunyan ka ge e be e le moreri, le yena o badile Paebele pele a ka ngwala *The Pilgrim's Progress*. Se se hlola tswalano magareng ga dingwalo tše tharo tše: *Paebele*, *The Pilgrim's Progress* le *Mahlatse a Madimabe*.

Motho ge a lebelediša lenaneo la tswalano ya dingwalo tše tharo tše a ka nagana ka ga lereo le phetolelo “*translation*”. A ka ipotšiša gore na Bunyan o be a fetolela Paebele? Na Matsepe o be a fetolela *The Pilgrim's Progress*? Go pepeneneng gore karabo ke aowa. Ke moo re thušwago ke teori ya sengwalo gare ga sengwalo “*intertextuality*”, gore ga go na sengwalo se sefsa. Mongwadi ofe le ofe ke mmadi wa go bala ka tlhonomo. Bangwadi ke dibadi. Matsepe ka ge e be e le sebadi se segolo kua Botšhabelo, go itšhupa gore o badile *The Pilgrim's Progress* gammogo le bophelo bja mongwadi wa yona ka tlhonomo. Ge go balwa ka tlhokomelo mo go *Mahlatse a Madimabe* (1981) le mo go *The Pilgrim's Progress* (1678), go lemogwa gore gabotse ke dingwalo tše pedi tše di nago le diponagalo tša go swana. Go ka thwe bobedi

dingwalo tše di tšweletša leeto la mosepedi tseleng ya Bokeresete. Leeto le le kaya tshokologo ya motho go tšwa sebeng go ya kgalalelong. Diponagalo tše di tšwelela ka baanegwathwadi ba babedi, e lego Seitshwenyeng mo go Matsepe le Christian mo go Bunyan.

7.3.1 Seitshwenyeng le Christian: Papetšo ya Dikatlego le Ditlhohlo tša bona

Lentšu le 'papetšo' le no šupa go bapetša dilo tše pedi goba go feta go hlokometšwe diponagalo tše di swanago goba di fapanego. Ke ka fao Oxford Advance Learner's Dictionary (2010:292) e hlalošago go bapetša ka go re ke, "*to examine people or things to see how they are similar and how they are different*". Go hola phatišišo ye, go tla hlamulwa fela ka dika tše di swanago tša baanegwa ba babedi bao.

Bobedi Seitshwenyeng le Christian ke basepedi ba leeto la semoya. Semoya sa bona se bonagala ka ditiro le dipolelo tša bona tša go makatša batho. Mo go *The Pilgrim's Progress* (1678) go thwe ka Christian:

He reveals his sorrows and anxieties to his wife and family but finds no sympathy there; and failing to obtain companionship on the heavenward road, he starts alone upon this spiritual journey (Letl.01).

Ge Christian a hlalosešša mosadi le batswadi ba gagwe ka matshwenyego a leeto la semoya, ga ba kgone go mo kwešiša. Taba ye e ba semaka go bona. Go ba bjalo le go Seitshwenyeng. O thoma go dira ditiro tša go se kwešišege:

Letšatši le lengwe mong wa lapa le mosadimogolo wa gagwe ba ile ge ba tsoga, ya ba semaka go tla go hwetša morwa le mosadi wa gagwe ba dutše ka thoko ye le yela kua seferong (Letl.32).

Fa ke ge Thanthakedi a thibela Seitshwenyeng go tšwa ka sefero. Ge Motšhelatšhego a botšiša Seitshwenyeng go re molato ke eng, go thwe:

Monnamogolo o ile a tširošwa ke phetolo ya mohuta woo, mofetodi a ipolela gore go na le fao a go hlologetšego, fao fela a sa go tsebego (Letl.33).

Ge Seitshwenyeng le yena a tšhollela ba gabu ka mathata a tlhologelo ya gagwe, ga ba kgone go mo kwešiša. Taba ye e gakantšha lelapa ka moka ebile ba bitša ngaka Mošukutšwane. Go tloga moo ke ge nnete a nyamelela ka tsela ya go se kwešišege.

Seka se segolo seo se dirago Seitshwenyeng le Christian go bonwa bjalo ka selo se tee ke ditoro (dipono) tša bona. Ke baanegwa ba go lora; ba bušwa ke ditoro. Christian o ile a lora a tšea leeto leo go lona a tšamilego a selaganya dinoka tša mehutahuta, a sela le dithaba le meboto le meedi yeo e sa hlalosegego. Ge a iša pele ka mantšu a gagwe Christian o re:

As I walked through the wilderness of this world, I lighted on a certain place where was a den; and I laid me down in that place to sleep: and as I slept I dreamed a dream. 'I dreamed, and behold I saw a man clothed with rags, standing in a certain place, with his face from his own house, a book in his hand, and a great burden upon his back (Letl.02).

Re topa taba tše tharo mantšung a ka godimo: (a) taba ya legaga, (b) ya go robala (c) le ya toro. Legaga le Christian a bolelago ka lona ke la Thabalešoba lela Seitshwenyeng a ilego a timelelana le magagabo go lona. Go swana le Christian, Seitshwenyeng le yena o ile a itota ka go lona mme a robala boroko. Ge a robetše fao o lora monnatsoko yoo a bego a rwele morwalo a etla go mo tšea mme a mo sediša nokatsoko. Monnatsoko yoo ke Morena Worldly Wiseman. Morena Wiseman ke yena a fihlišitšego Christian seferong sa ngwako wa Evangelist (Letl.25). Ngwako wo ke sešupo sa tshokologo seo go sona Christian a swanetšego go sokologela seetšeng. Ngwako wo wa Evangelist re ka re ke motse wa Kgoši Molobi moo Seitshwenyeng a kopanego le baruti ba baromiwa gona. GaMolobi ke moo Seitshwenyeng a bonego ditlamorago tša thomo ya moya wa Modimo gona. Se se tlatšwa ke ge e le yena a lorilego Bathobašweu bao pele ga ge ba tla fihla GaMolobi.

Mo go *Mahlatsa* a *Madimabe* setšhaba sa magoši se arogile ka diripa tše pedi tumelong ya Sekeresete. Go na le seripa seo se sa dumelego go thuto yeo baruti bale ba tlogo le yona, ebile go na le seripa seo se dumelago go yona. Seripa seo se sa dumelego se šupetša ditiro tša Obsolete, moanegwa yoo a ganago go ya le Christian kgorwaneng ya Morena. Leina le la Obsolete, mongwadi Bunyan o le šomišitše go kaya setšhaba sa go ba le swele, sa go se dumele gabonolo ebile se ena le

manganga. Oxford Advance Learner's Dictionary (2010:1014) e hlaloša lentšu le 'obstinate' ka go re ke ge motho a ganelela go fetola dikgopolo le setlwaedi sa gagwe ge batho ba leka go mo lemoša. Seripa se sengwe sa magoši mo go *Mahlatse a Madimabe* se emela ditiro tše tša Obstinate mo go *The Pilgrim's Progress*. Ge baruti ba se no goroga GaMolobi, ba bangwe ba re a ba gomišwe ba se ke ba tsena motseng wa gabobona, fela Molobi o a ba dumelela. Go bile bjalo le ge ba fetela ga Sebego. Le ge baruti bale ba dutše metseng yeo nako ye telele, go no ba le bao ba sa dumelego go thuto ya bona. Se se bonagala ge baruti bale ba kgopela difate. Moruti Sokologang ge a se no fetša go fa mantšu, moanegi o re:

Batheeletši ba ile go kwa a re mo letšatšing leo ga se gwa be gwa ba le seo ba ka se bolelago le gore la mohla wa ntshe le tla hlaba, ba se kwešiše gore anthe go sa ntše go tšile go bolelwa eng yeo e fetago ale a šetšego a boletšwe (Letl.202).

Ka go se kwešiše mo, go šupa go se dumele ga bona. Go fela pelo ge Moruti Sokologang a bolela go šupa gore tšeo a di bolelago ga ba kwane le tšona. Se ke sona sehlopha sa badudi seo se swanago le Obstinate ka bongangele bja gagwe.

Setšhaba seo se dumelago go thuto ya baruti bale ka go Matsepe se šupetšwa ka moanegwa Pliable ka go Bunyan. Oxford Advance Learner's Dictionary (2010:1123) e hlaloša lereo le 'pliable' ka go re ke mokgwa woo motho a huetšegago ntle le go ba yo bothatana. Go lego bjalo, ga go šite selo go lemoga gore bontši bja magoši le setšhaba sa ona mo go *Mahlatse a Madimabe* bo ya le Pliable. Re realo ka gore bontši bo dumela go thuto yeo ya baruti ba baromiwa ka dipelo tše tšhweu. Go šihlela ntlha ye, re topa mantšu a Kgoši Sebego:

...fela tabakgolo ke le kgopela go amogela thuto ya baeng bakhwi yeo fela e sa rego o ile sa gore le sa gore eupša e rego tsebang le be le rapeleng Modimo yo badimo le bona ba mo tsebago ba bilego ba mo rapelago (Letl.141).

Ge a swayaswaya ka ga morero wa sengwalo sa *Mahlatse a Madimabe*, Segooa (2004:49) o no re wona o lebane le dinyakwa tša senama le tša semoya. Ge a tšwela pele Segooa o re motho o swanetše go phetha dinyakwa tša nama le tša moya go ya le ka moo Modimo A mo filego ka gona. Se ke seo se dirwago ke Seitshwenyeng gammogo le Christian. Ga ba nyatše thomo ya moya yeo e ba laelago go tšea leeto

la semoya. Re ka re *Mahlatse a Madimabe* ke sengwalo sa moswananoši dingwalong tša Matsepe ka lebaka la ge se nepiša leeto la semoya. Go ka rungwa ka gore ke sengwalo sa boikgopolelo “*fantasy literature*” ka ge se tšweletša ditiragalo tša lefase la semoya (bodumedi). Laszkiewicz (2013) o re lebaka la gore mohutangwalo wa boikgopolelo o ithekge kudu ka ditaba tša tumelo ke gore ke dikanegelo tšeo batho ba di bolelago go tloga bogologolong go fihla le lehono, mme ba bangwe ba di kgolwa mola ba bangwe ba sa di kgolwe “*mythology*”. Matsepe o dira se ka *Mahlatse a Madimabe*, o hlohla mogopolo wa mmadi ka dikanegelo tša leeto la Seitshwenyeng la semoya.

7.4 KGOROGO YA BARUTI BA BAROMIWA

Histori e hlatha gore Mothomošweu wa mathomothomo wa go goroga nageng ya Aforika-Borwa ke Jan van Riebeeck ka ngwaga wa 1652 go la Kapa (Boshoff, 2004). Boshoff o tšwela pele ka go re baromiwa ba mathomo ba Majeremane ba rometšwe ka mono Aforika-Borwa ka ngwaga wa 1834. Ka ketellopele ya baromiwa ba babedi, Merensky le Grutzner, ditlhongwa tša boromiwa di ile tša thoma go hlongwa. Morago ga fao go tšweletše Bathobašweu ba bantši bao ba bego ba etla ka morero wa go gaša lentšu la Modimo. Ge go ukamelwa mo go *Mahlatse a Madimabe*, go lemogwa gore go balwa ka kgorogo ya baromiwa bao ba baruti. Go lemogwa ka mokgwa woo ba gorogilego ka gona gammogo le gore morero wa bona e be e le ofe.

Dika tša kgorogo ya baruti ba baromiwa di thoma go tšwelela ka toro ya Seitshwenyeng le ya Kgoši Molobi letlakaleng la 99 le la 100. Bobedi ba lora toro ya go swana. Go yona ba lora Bathobašweu ba tsena motseng wa gabobona ba bolela ka ga Modimo, e sego badimo. Moanegi o tšwela pele ka go re:

Bobedi bja bona e be e le batho ba ba šele ka mmala le meriri ka gore e be e le bathobašweu ba meriri le maledu a maditsi, mothomoso yola a bego a na le bona a bolela gore ke makgowa ao a sepetšago a bilego a ruta lentšu la Modimo (Letl.102).

Toro ye e tšwela pele go lorwa ke Kgoši Sebego le Thanthakedi, mosadi wa Seitshwenyeng (Letl.112). Thanthakedi o lora baromiwa bao ba ena le monna wa gagwe Seitshwenyeng.

Taba ye bohlokwa ya mathomo go baromiwa e be e le go tseba polelo ya baetelwa (Bathobaso). Delius (2001:431) o di bea bokaone:

The first task of a missionary who begins his work amongst a pagan tribe is to learn the language of that tribe so that he becomes deeply acquainted with the people and thus accepted as a member of that tribe and earns their confidence, and thoroughly learns their customs and habits.

Go bjalo le go baromiwa mo go *Mahlatse a Madimabe*. Matsepe o ba tšweletša ba tseba leleme la setšhaba tša Molobi le Sebego le magoši a mangwe. Ge ba botšišwa gore polelo ya segagabobona (boMolobi) ba e tsebela kae, ba fetola ka go no re ke kgale ba sepela nageng tša gabobona mme ba ithutile yona. Ka go tseba polelo yeo ba kgonne go boledišana le bona mme ba kwana. Ge ba thoma go amogela baromiwa ba, moanegi o re ka Kgoši Molobi:

Ka mokgwa woo kgoši le setšhaba ba tlilego ba thoma go ba tshepha ka gona, ba be ba tloge ba re ga ba swanela go hlwa ba fetela pele ba re ba iša lentšu la Modimo, ka gore ge ba ka dira ka mokgwa woo batho e ile go ba ba bantši go fetiša tekanyo kua legodimong, bontši bjoo bo tlilego go dira gore ba patagane gomme bana le bana ba bona ba tla ba hloka madulo (Letl.120).

Fa ke ge Kgoši Molobi a lokologela baromiwa. Go tloga fao ke ge ba dula ka mašagomabedi, ebile ba feta go Kgoši Sebego le go magoši a mangwe.

7.4.1 Moreromogolo wa bona

Magareng ga mererwanarerwana ya go se kakwe, go ka thwe moreromogolo wa baromiwa e bile go tsebagatša Sekeresete magareng ga Babaso. Re bona baruti bao ba thoma go kolobetša batho bao ba lwalago. Ka go dira bjalo ba re kolobetšo ke leswao leo Mmopi A tsebago diruiwa tša gagwe ka lona, ebile ba ka se ye timelong (Letl.106). Go feta fao ba tiiša polelo ya bona le go kgodiša baetelwa ka seema ge ba re yoo a sa kolobetšwego o tla ba bjalo ka popotela ye e sa kwego mme e welago leretheng la mohwelere (Letl.137). Motseng wa Kgoši Molobi ge motho a sentše o be a lefišwa, ke go re leihlo ka leihlo, fela baromiwa ba re motho yo bjalo o lebalelwa melato. Taba ye ga e dudiše Molobi gabotse. Se se bonala ka monnatsoko yoo a epollotšego lebitla la kgaetšedi ya molamo wa gagwe. Molobi o fa baromiwa maatla a go mo ahlola. Ka morago ga kahlolo ya gore a lebalelwe melato, monna yo o kgopela

go kolobetšwa (Letl.127). Ke motho wa mathomo wa go kolobetšwa motseng wa Kgoši Molobi. Go iša pele baromiwa ba tsebiša ka ga letšatši la LaMorena (Letl.144), leo setšhaba sa magoši se thomago go le kwa. Ka lona ba re ke letšatši la go khutša. Gape baromiwa ba tlile le melao ya Paebele. Se se thoma go bonagala ge Kgoši Molobi o tlelwa ke mogopolo wa go bolaya Seitshwenyeng, fela o thibelwa ke molao woo o rego o se ke wa bolaya (Letl.122).

Ka setšo ge ngaka e alafa motho go nyakega selefa. Baromiwa ge ba fihla ba fetotše setlwaedi se. Re bona ba fodiša molwetši mme ga ba nyake tefo ka gore ba re o fodišitšwe ke Modimo (Letl.149).

Baromiwa ge ba fihla dinageng tša Khontinente ya Aforika ba file Babaso maina a bokgoba. Go wona go akaretšwa maina a kolobetšo (a Sekeresete). Le lengwe la mabaka a gore ba fiwa maina ao e bile gore ga ba kgone go a kwagatša. Fela Matsepe o dira taba ye e fapanego ka go fa baromiwa maina a Sesotho:

Ka gona gore ba be ba sa kgone go bitša maina a bona, ba ile ba ba fa a segagabobona, fela ya ba ao le bona ba ilego ba a thabela ka gore e be e se a nyefolo eupša e le a segwera ka gore a be a amane le mošomo wa bona. Yola a go tla le Tlhokaina e be e le Sokologang, ba babedi bale e le Tiego le Balesetšeng. Nnete gona Sokologang mmušo wa magodimo o batametše le Tiego e tswala tahlego gammogo le Balesetšeng ba tleng go nna, go be go se ka fao ba ka se thabelego maina ao ka gore a tlile a hlathollwa ka botlalo. (Letl.179).

Lebaka la gore Matsepe a fe baromiwa ba maina a Sesotho le pepeneneng; gore ka dipukung tša Matsepe ka moka ga go na lentšu la Sekgowa goba la Seburu. Go ka rungwa ka gore Matsepe ga se nke a dumela go thopša ka polelo, ešita le maadingwa ao a dirišitšwego dingwalong tša gagwe ga a tlale seatla.

7.4.2 Merero ye mengwe ya bona

Baromiwa ba tlile le dithunya tšeo magareng ga ba bangwe ba di filego boradipolotiki le baetapele ba bangwe. Kgoši Molobi o fiwa sethunya le dipenkane (dikolo) tša sona (Letl.119). Le go Kgoši Sebego go ba bjalo. Ge moromiwa a bolela ka sethunya o re:

“Tabakgolo ke gore sethunya sekhwi ke lehloto la gagwe leo e bile e le modiši wa gagwe, gomme ke tla se tšea ka le bontšha gore ge ke re ke modiši wa gagwe, ke ra ka mokgwa ofe” (Letl.147).

Ka go fa magoši dithunya, ke gona ge ba direla gore ba amogelwe. Go ka thwe baromiwa ba nyaditše tšhireletšo ya Bathobaso. Ba be ba bona ba se na tšhireletšo ka ntle le dithunya.

Delius (2001) o bolela gore ye nngwe yeo baromiwa ba bego ba katanela go e fediša ke kgopolo ya boloi. Le mo go *Mahlatsa a Madimabe* go bjalo. Baromiwa ba botša magoši le setšhaba gore go se hlwe go eba le yoo a latofatšago yo mongwe ka boloi.

Mosotho tlhagong ya gagwe o be a tšwara setsiba le go rwala diramphašane. Ge baromiwa ba fihla le diaparo tša sebona, e tlile ya ba semaka go batho ba baso. Se se tšwelela ge baromiwa ba etela motse wa Molobi le Sebego mme setšhaba se makala diaparo gammogo le dieta tšeo ba bego ba nagana gore ba belegwe ba di rwele. Se sengwe seo baromiwa ba tlilego ka sona ke dipeketsana:

Ka gona gore yo mongwe wa bona o be a beile dipeketsana mahlong, le gona ga ba ka ba tseba gore na o tswetšwe le tšona goba bjang, fela ba tla ba hlathologa ge a ile a di tloša a thoma go di phumola (Letl.130).

Richardson le Van Helten (1984) ba swayaswaya ka go re diepša tša mathomo ka mono Aforika-Borwa di utollotšwe nywageng ya bo1880 go la Barberton le Witwatersrand. Go iša pele ba re gabotsebotse ngwaga wa 1886 o bohlokwahlokwa moruong wa naga ka gore ka wona go utollotšwe meepo go la Witwatersrand. Ge go balelwa nako yeo baromiwa ba gorogilego ka yona le nako yeo diepša di utollotšwego ka yona, go ka thwe baromiwa ba bile le seabe kutollong ya diepša tšeo. Matsepe o tšweletša se ka go re:

Go tlile gwa re letšatši le lengwe baruti bale ba tla ba wela fao go lego maswika a bohlokwa a theko ya godimo, gona fale ba se tsebe gore ba ka dira bjang (Letl.200).

Le ge Bathobaso ba be ba sa tsebe bohlokwa bja diepša, Bathobašweu ba ile ba di lemoga. Kgoši Sebego le setšhaba sa gagwe ga ba tsebe go šomiša maswika ao re ka no rego ke digauta. Ka gona go ka thwe baromiwa ba bile le seabe go lemogeng

diepša. Ka ntle le go tliša lentšu la Modimo Bathongbaso, baromiwa ba baruti ba tlile le dilwanalwana tša go se kakwe. Mohlala o bonagaditšwe fela ka diaparo, dieta le dipeketsana.

7.5 TIRIŠO YA PAEBELE: DITSOPOLWA TŠA YONA

Go swana le dipading le diretong tše dingwe tša gagwe, Matsepe ke mongwadi wa go fela a tsopola ka Paebeleng nako le nako. O dira se ka go thekga le go tiišetša dikanegelo tša gagwe. Seripana se se nepiša go utolla tirišo ya ditsopolwa tša Paebele bjalo ka ge di dirišitšwe mo go *Mahlatse a Madimabe*.

Ge Seitshwenyeng a le ka mphomeng, o lemoga gore o feletšwe ke tlhakodišo. Moanegi o thekga kgopolo ye ka go thwala bese ya Paebele, gobane o re ka Seitshwenyeng:

...o ile a emišetša mahlo a gagwe thabeng ye le yela a hwetša go se fao tlhakodišo ya gagwe e ka tšwago ntshe, eupša e swanetše ebile e tlamegile go tšwa go yena ka noši (Letl.57).

Setsopolwa se se tšwa go Pesalome 121:1 ye e rego “ka lelalela kua dithabeng fao tlhakodišo ya ka e tla tšwang gona”. Go realo ke gore Seitshwenyeng o swanetše go loga maano a go tšwa ka mphomeng le go boela gae. Matsepe o diriša gape bese ya Mateo 6:13, go re “o se re iše melekong; gomme o re phološe bobeng”. O dira se ka Seitshwenyeng ge a le GaMolobi mme a gopola nakong ya ge a sa le legageng:

Mogopolo o mongwe o mo eleditše gore ka ge palagabedi e phala palagangwe, mo gongwe tlhologelo yeo e ile go mo laetša tsela yeo e ka se mo išego melekong eupša e tlogo go mo phološa bobeng gona ka fale mphomeng (Letl.89).

Fa go gatelelwa phologo. Seitshwenyeng ge a šala a tloga gagabo nepo e be e le go phološa magagabo bobeng. Baromiwa ba diriša Paebele go ahlola melato. Ge ba ahlola monna wa go epolla lebitla, ba šomiša bobedi Mateo 6:12 le Baroma 12:19 lefokong le tee. Moanegi o re:

Go rumeng ga gagwe o kgopetše gore ba ba swanago le bao ba lebalelwe melato ya bona etšwe bona ba sa dire ka mokgwa woo, ka gore nnete gona bobedi ga bo lefeletšwe ka bobedi (Letl.125).

Go tšwa ka godimo Matsepe o hlohla mogopolo wa mmadi. O re le ge Paebele e gatelela gore batho ba go dira melato ba fela ba swarela ba bangwe, nneteng ga go bjalo. O re batho ba nyaka go swarelwa melato eupša bona ga nke ba swarela ba bangwe. Go realo o hlohla taba ya tekatekano go swarelaneng diphošo.

Ge Molobi a kgopela difate go Sebego, Sebego o a gana ka lebaka la ge ba sa iketlile le bona. Sebego o tlatša ka Pesalome 133, go re “ke mo go botse bjang gomme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše gammogo gomme ba ratana” (Letl.146). Go realo o tsefelwa ke ge ba dutše mmogo ba ronana dinta.

Go thwalwa gape lengwalo la Mateo 7:7, go re: kgopelang, ke moo le tlo go fiwa. Nyakang, ke moo le tlo go bona. Opaopang, ke moo le tlo go bulelwa”. Ge baruti ba eletša Kgoši Sebego ka go kgopela ditsela ga bona, go thwe:

...le gona kgoši a a se ke a lebala lentšu lela le rego kgopela o tla fiwa bjalo ka ge o ile wa kokota gomme wa bulelwa (Letl.180).

Go ka lemogwa gore Matsepe o diriša Paebele go nepiša kwano magareng ga baanegwa. Ka ge a e nwele moro, o kgona go e šomiša a hlokometše tikologo ya baanegwa ba gagwe. Ke ka lebaka leo a nago le bokgoni bja go tswaka bobedi Paebele le diema tša segagešo.

7.6 THULAGANYO YA MAHLATSE A MADIMABE

Ka ntle ga kgwekgwe, thulaganyo ke ye nngwe ya dielemente tše bohlokwa tša go thuša go fihlelela kwešišo ya sengwalo. Yona e lebane kudu le moko wa ditaba ka ge e le thulaganyo ya ditiragalo. Karolo ye e bonagatša tatelano ya ditiragalo mo go *Mahlitse a Madimabe*. Go yo hlamulwa fela ka ditiragalo tše di fago sengwalo mosepelo.

7.6.1 Kalotaba

Mo go kalotaba mongwadi o re alela mathomo a ditaba tša sengwalo. Mathomo a a akaretša baanegwa ba bohlokwa le tikologo. Moanegi ge a re alela mathomo a ditaba mo go *Mahlitse a Madimabe* o re:

Gona fao motseng wa Kgoši Sebego go be go le mokgomana yo a bitšwago Motšhelatšhego, mohumagadi wa gagwe e le Nthapedišeng (Letl.2).

Ka mantšu a mongwadi o re tsebiša baanegwa ba bararo ba bohlokwa, Sebego, Motšhelatšhego le Nthapedišeng. Tswalano ya bona le yona e bewa pepeneneng, gore banyalani ba ba bušwa ke Sebego, go realo go ra gore ditiragalo ka moka di tlo kgatlampana nageng ya Sebego. Mo go kalotaba re sebotšwa gape ka bothata. Moanegi o re tsopolela bothata ka go re:

Le ge mathomong ba ile ba se letlege ka ge thari e kgolo ba ile ba e amogwa ke bantlhoi goba banthati, go tlile gwa re mošemane wa mafelelo go bale ba hlokofetšego a ba phelela (*ibid*).

Mo re lemošwa gore re tlo kwa ditaba tša lapa la Motšhelatšhego le Nthapedišeng bao ba hlokilego ngwana wa mošemane nako ye telele. Wa mafelelo yoo a ba pheletšego ke Seitshwenyeng, yena go thwe pelegong le go pheleng ga gagwe ba thušitšwe ke Mošukutšwane, ngaka ye kgolo motseng wa Kgoši Sebego.

7.6.2 Sethakgodi

Sethakgodi ke moo bothata bja sengwalo bo thakgogago gona. Ke tiragalo goba ditiragalo tša go fa bothata mosepelo. Ditaba tša leeto la Seitshwenyeng di thoma ka go re:

Letšatši le lengwe mong wa lapa le mosadimogolo wa gagwe ba ile ge ba tsoga, ya ba semaka go tla go hwetša morwa le mosadi wa gagwe ba dutše ka thoko ye le yela kua seferong (Letl.32).

Go tloga moo Seitshwenyeng o anegela papagwe Motšhelatšhego gore yena o gopotše felo fao a sa go tsebego. Taba ye e tlabo Motšhelatšhego, ebile o bitša mosadi le ngwetši gore ba tle ba mo kweše yona. Morago go bitšwa le ngaka Mošukutšwane gore a ba bontšhiše taba ye. Ditaola tša gagwe di bolela gore ke nnete leeto le budule. Ge go le bjalo, mmadi o sa le kgakanegong gore naa leeto leo le tla tšwa ka mokgwa o fe.

Kgoši Sebego o ntšha lesolo la go yo nyaka tšhwenegatšana ya moimana ya go tla go remela morwedi wa gagwe. Go lesolo leo o boletše gore dithakana tša Seitshwenyeng a di tšwe dira (Letl.40). Gobaneng go kgethwa mphato wa boSeitshwenyeng? Lesolo le le na le mohola thulaganyong ya ditaba. Mongwadi o diriša lona go timeletša Seitshwenyeng. Ge ba le fao lesolong, Seitshwenyeng o timelelana le magagabo.

7.6.3 Dithulano

Go ka lemogwa gore dikanegelo tša Matsepe di tsebega ka magoši ao a lwago, mme tšona ditlhaselo tšeo di thuša go bopa legato la dithulano. Mo go *Mahlatse a Madimabe* ga go na magoši a go hlaselana; lebaka ke gore ke sengwalo sa go nepiša khutšo. Go realo go ra gore mo sengwalong se go atile kudu dithulano tša ka gare go feta tša ka ntle. Gape go lemogwa gore go tšwelela le thulano ya moanegwa le tikologo.

Thulano ya moanegwa le tikologo e bonagala ge Seitshwenyeng a se sa tsefelwa ke lefelo la gabo, mme a bolelago gore yena o hlosetše felotsoko. Ge a se no timelelana le magagabo kua lesolong, re bona Seitshwenyeng a itota ka legageng la Thabalešoba. Go tšwelela dithulanogare tše dintši moo a lwago le mogopolo wa gagwe. Sa pele ga a kgone go kwešiša gore na o timelelane bjang le magagabo. Ge a se no wela marapo a mohu, pelo ye nngwe e re a a tšee mme ye nngwe e a gana. Mafelelong o a a tšea mme o robala le ona ka mola legageng. Ge a eme khwiting ya nokatsoko, pelo ye nngwe e re a sele mola ye nngwe e boifa, mafelelong o tšewa ke modukologo woo o mo lahletšego ka nokeng yeo; eupša a kgona go e sela ka gore a kgona go rutha bjalo ka tlhapi.

Ntle le dithulanogare tšeo tša Seitshwenyeng, go nyarela dithulanontle magareng ga Kgoši Molobi le setšhaba sa gagwe. Ge Bathobašweu ba se no goroga ga Molobi, bangwe ba re ba gomišwe, mola kgoši a gana, eupša mafelelong ba dumelelwa go dula. Go bile bjalo le ge ba fetela ga Kgoši Sebego, ba bangwe ba gana ge ba dula mola ba bangwe ba dumela. Thulanontle ye nngwe yeo e kgahlago e tšwelela magareng ga Kgoši Sebego le Seitshwenyeng. Ge Sebego a re ga a sa nyaka Bathobašweu le magoši ale motseng wa gagwe, Seitshwenyeng o a gana:

Seitshwenyeng: “Thobela ya ka ga go kgoši goba moruti yo a yago felo”.

Kgoši Sebego: “Ka lebaka la eng?”

Seitshwenyeng: “Tokelo ya go sepela e swanetše go tšwa go nna ka boikokobetšo” (Matl.180-1).

Thulanong ye go fenya Seitshwenyeng ka gore o ile a gatelela gore baeng bao ba tlile ka yena.

7.6.4 Sehloa

Tiragalo yeo e fetolago ditaba tša kanegelo ke ge Seitshwenyeng a goroga motseng wa gabo (ga Sebego) le baruti ba baromiwa gammogo le Kgoši Molobi. Ka gona gore batho ba gabo ba be ba šetše ba mo hlobogile ka ge e sa le a timelela lesolong, go boa ga gagwe e bile semaka motseng. Mosadi wa gagwe Thanthakedi yoo ba bego ba šetše ba mo apešitše tša bohlogadi, o thabela monna wa gagwe.

7.6.5 Tlemollohuto

Seitshwenyeng o bewa boruti. Ge a bewa boruti go bitšwa magoši ka moka, Molobi, Nokantšee le Nkgotsišeng go tla go keteka maemo a mogale yo. Baruti ba bararo, Sokologang, Tiego le Balesetšeng e ba bona ba beago Seitshwenyeng boruti. Gona fao Seitshwenyeng o fiwa leina le lefsa, gore ke Moruti Ntateleng. Ka morago ga go bewa boruti ga gagwe, re bona kwano magareng ga magoši le baromiwa le ditšhaba e ata. Ba dudišana ka lethabo mme go ba šebešebe.

7.7 TSHWANTŠHO YA BAANEGWA

Go ka thwe baanegwa ke ditlabelo tše bohlokwahlokwa go sepetša thulaganyo ya sengwalo. Go realo ke gore le bona baanegwa ba kgatha tema ye kgolo go bonagatšeng moko wa ditaba. Go yo lebelelwa fela baanegwa ba: (a) Seitshwenyeng le (b) Kgoši Sebego le Kgoši Molobi.

7.7.1 Seitshwenyeng: Moanegwathwadi le mosepedi wa leeto la semoya

Ge go thwe Matsepe ke sethakga sa go tšweletša tshwantšho ya baanegwa, ga go kgonono gore Seitshwenyeng ke yo mongwe wa lebaka leo. Go ge elwa tlhoko gabotse, go lemogwa gore Seitshwenyeng ke moanegwa wa semoya. Re realo ka gore go direga ditiragalo tše dintši tša semoya bophelong bja gagwe; dilo tšeo e sego tša lefase la senama eupša e lego dika tša semoya. Matsepe o mo tšweletša e le moanegwa wa semoya go ruta setšhaba ka ga leeto la Mokeresete. Ka boripana re ka re Seitshwenyeng ke mosepedi wa leeto la bodumedi (Bokeresete).

Seitshwenyeng ke ngwana' ngwako. Ke gore, pelegong ya gagwe o belegwe ka thušo ya ngaka Mošukutšwane ka lebaka la gore batswadi ba gagwe ba be ba palelwa ke thari ye kgolo. Mošukutšwane o laela batswadi ba gagwe gore ba se hlwe ba dira ngwana yo mongwe wa mošemane, ka gore ge go ka ba bjalo Seitshwenyeng o tla hlokofala. Papagwe, Motšhelatšhego, o ikutswa le mosaditsoko wa kgoro ya gabo, mme mosadi yoo o goma tseleng. Taba ye e phološa Seitshwenyeng ka gore dingaka

di re o be a tllilo belega mošemane. Tiragalo ye ke ntlha ya mathomo ya go laetša semoya sa Seitshwenyeng.

Seka se bohlokwa sa go laetša tema ya Seitshwenyeng bjalo ka mosepedi wa leeto ke ge a thoma go hlolosela felotsoko fao a sa go tsebego. Leeto la gagwe le thoma ge Kgoši Sebego a ba roma go yo nyaka pheko nageng. Morago ga go timelelana le magagabo, o dula legageng lebaka le letelele. Go dula legageng fao ke gona o betlilego tumelo ya gagwe ka gore o be a tlaišega semoyeng le nameng. O tšwa dintho ka go ngwapša ke maswika le meetlwa, ga a na dijo; o phela ka dienywa tša naga, o nwa moroto wa gagwe ebile ga a na marobalo. Ge a robetše ka fao legageng, o lora mothotsoko a etla go mo tšea le go mo tlogela leribeng la nokatsoko. Toro ya gagwe e ba nnete ka ge a ile a sela noka yeo gore a fihle ga Kgoši Molobi.

Ge a le ga Kgoši Molobi o thoma ka go fodiša kgoši bolwetši bjoo e bego e le kgale bo palela dingaka. Ka yona taba ye moanegi o re, “go be go le molaleng gore Seitshwenyeng o rometšwe ke Modimo” (Letl.90). Go iša pele go thwe o kgonne go hlolosela felo fao a sa go tsebego, felo fao a se nkego a kwa go bolelwa ka gona. Morago ga gore baromiwa ba baruti ba fihle, o rata thuto ya bona. Thuto ya bona e mmolaiša kgaba ka mokgwa wo:

O be a tshwenywa ke phišego ya gore nke nka be di fihlela bana ba gagwe gammogo le setšhaba gore ka moka ba tle ba ye go hwetša madulo gona kua go thwego ke a mantši. E be e se ka phošo ka gore yo mongwe le yo mongwe o fatela ka gabo ka gona gore mmetlašapo la tlala o betla a lebiša wabo (Letl.120-1).

Ka setsopolwa sa ka godimo re lemoga mohola wa leeto la Seitshwenyeng, gore semoya se mo laetše go yo gahlana le baruti ba baromiwa. Se se dirwa ka nepo ya gore batho ba gabo le bona ba tsebe Modimo. Ga go makatše ge a rile go goroga ga gabo batho ba bakišana go mmona. Go feta fao batho ga ba kgolwe tšeo a di bolelago ka gore leleme la gagwe le be le relela ge a šetše a bolela ka ga Modimo ebile a hlaloša tša mesepelo ya gagwe. Re ka re Seitshwenyeng o boile a tswetšwe lefsa, e le modumedi wa mmakgonthe. Se se hlatselwa ke ge a tsenela dithuto tša boruti ebile mafelelong a rewa la Moruti Ntateleng.

Mantšu a go opa phala mmala ge go thwe Seitshwenyeng ke moanegwa wa semoya ke ge a re:

“Ka ge lehono sebatakgomo o bona ka noši gore ke maemong a šele, **ke tla gapeletšega go phela bophelo bjo bo šele bjoo fela e sego bjo ke bo kgethilego, eupša bjoo ke bo tswaletšwego**” [Kgatelelo ka monyakišiši] (Letl.204).

Fa ke ge Seitshwenyeng a hlalošetša Kgoši Sebego gore yena a ka se sa rerišana le yena melato ya mošate ka ge a tsenetše tša boruti. Se se laetša boikgafo bja gagwe pitšong ya gagwe ya go hlankela semoya.

7.7.2 Kgoši Sebego le Kgoši Molobi: Baamogedi ba Phetogo

Go ka lemogwa gore kgoši ke moanegwa yo bohlokwa dikanegelong ka moka tša Matsepe. Mo go *Mahlatse a Madimabe* magoši a thwetšwe go amogela phetogo yeo e tlišwago ke Bathobašweu. Kgoši Molobi ke mmuši wa mathomo wa go amogela baruti motseng wa gagwe. Ge a se no fetela le baruti bao go ba tsebiša Kgoši Sebego, Molobi o re:

...fela tabakgolo ke le kgopela go amogela thuto ya baeng bakhwi yeo fela e sa rego o ile sa gore le sa gore eupša e rego tsebang le be le rapeleng Modimo yo badimo le bona ba mo tsebago ba bilego ba mo rapelago (Letl.141).

Kgoši Sebego le yena o amogela baromiwa. O ya malaong go tsebiša badimo ka ga kgorogo ya Bathobašweu. Morago badimo ba mo laela go hlaba pholo e le ge ba laetša gore le bona ba ba amogetše (Letl.140). Go se swane le magoši a dipadi tše dingwe tša Matsepe, magoši a ka go *Mahlatse a Madimabe* ke batho ba kwelobohloko le pelonolo. Bonolo bja bona bo bonagala ka go amogela baromiwa ba.

7.8 MAFETŠO

Go swana le *Kgorong ya Mošate* (1962) yeo e thopilego sefoka sa Samuel Mqhayi ka 1964, *Mahlatse a Madimabe* le yona e thopile sefoka sa E.M. Ramaila ka 1983, nywaga ye mebedi morago ga kgatišo ya yona. Se se kgonthiša gore le ge Matsepe a e tlogetše a se a e thumesetša, ga e na mafokodi.

Kgaolong ye go ahlaahlilwe tswalano ya *Mahlatse a Madimabe* le *The Pilgrim's Progress*. Go realo ke go šihlela kgwekgwe ya phatišišo ye, gore dingwalo di ithekga ka dingwalo tše dingwe tše di ngwadilwego pele ga tšona. Matsepe o badile dingwalo tša moreri John Bunyan yoo le yena a badilego Paebele. Se se šupa gore mmadi a

ka se kwešiše *Mahlatse a Madimabe* ntle le go bala *The Pilgrim's Progress* le go e šebetša ka Paebele, gobane boraro dingwalo tšeo di bjalo ka banyalani, ga di tlogelane. Go bontšhitšwe gore gabotse dingwalo tše ka moka ke dingwalo tša semoya gobane di nepiša leeto la semoya la mosokologi. Mosokologi yo o tšwa sebeng o ya kgalalelong. Basepedi bao ke Christian le Seitshwenyeng. Ditlhohlo tša bona leetong la bosokologi di ba iša katlegong ya phologo. Phologo ya bona e hola le ditšhaba tša gabobona. Ke ka lebaka leo ge ba šetše ba phologile, ditšhaba tša gabobona di ba duduetšago ka lethabo.

Go hlamutšwe gape gore *Mahlatse a Madimabe* ke sengwalo sa boikgopolelo "*fantasy text*". Mmadi yoo a sego a bala dingwalo tša John Bunyan o tla re Matsepe o anega ditaba tšeo di sa kgonegego ka ga Seitshwenyeng le tswalano ya gagwe le baruti ba baromiwa. Dingwalo tša boikgopolelo gantši di anega ditaba tša bodumedi, e ka ba bja tumelo ya setšo, Sekeresete, Sejuta, Sebudha bjalobjalo. Matsepe o dira se ka go anega ditaba tša go se kgodiše ka ga leeto la semoya la Seitshwenyeng, bjalo ka ge Bunyan a dirile ka Christian.

KGAOLO YA BOSESWAI: THUMOKAKARETŠO LE TŠWETŠOPELE

8.1 MATSE NO

Mogopolo wa mongwadi ga o bjalo ka pampiri ye tšhweu yeo fela e sa kago ya kgongwa ke enke. Mogopolo wa mongwadi o fahletše bjalo ka noko yeo e fahletšego meetlwa. Mogopolo wa mongwadi o na le dilwanalwana tšeo di thušago mongwadi go bopa sengwalo sa gagwe. Ke gore, gabotse bongwadi ke go hlatšetša dikgopolo pampiring. Tebelelo ya sengwalo gare ga sengwalo e hlatlega mmono wo. Kristeva ge a hlama teori ye o bone bothata bja kwešišo ya dingwalo. Ka ge e be e le moithuti wa dingwalo, o be a lemogile gore batho ga ba kwešiše dingwalo. Ka gona, o lekile go araba potšišo ya go re: re ka kwešiša bjang sengwalo? Tabakgolo ya gagwe ke gore ga go na sengwalo se sefsa. Sengwalo se sengwe le se sengwe se na le modu wa tlholego ya sona “*originarity*” (Mogale, 1998). Phatišišong ye re lekile go kwešiša dipadi tša Matsepe ka go lebelela ka tlhonomo dingwalogare (Paebele le setšo) tšeo di lego dipading tša gagwe tše nne tšeo di hlaotšwego.

Go thomilwe ka *Lešitaphiri* (1963) fao go gateletšwego gore ke sengwalo sa go tšweletša kwano ya ditumelo: ya setšo sa Seaforika le ya Sekeresete. Kwano ye e tšwelela ka mebolelwana ye mebedi: “ngwana ke wa dikgomo” le “ke mo go botse bjang mme go ratega bjang ge bana ba motho ba dutše mmogo mme ba ratana”. Kgoši Taudi o ile badimong a sa gana gore ngwana ke wa dikgomo ka go gana ge Tšhwahledi a lebanwe ke bogoši.

Mo go *Megokgo ya Bjoko* (1968) go gateletšwe kgopolo ya lerato magareng ga batho. Matsepe o swa kgotelele ya thatano. O thwala mmolelwana wa go re rata ngwaneno bjalo ka ge o ithata. Batho ba go lwela dilo tša go hloka mohola ba go swana le boLeilane, Matsepe o re ba boetša setšhaba morago. Mpherefere woo Leilane a o hlotšego magareng ga Kgoši Lefehlo le Kgoši Nthumule naa o hola setšhaba ka eng? Matsepe o re tše ka moka di phalwa ke ge batho ba ka rata batho ba bangwe bjalo ka ge ba ithata.

Mo go *Kgorong ya Mošate* (1962) go bonagadišwe gore Matsepe o šomiša tikologo ya setšo go lemoša batho ka ga Morwa' Modimo. O dira se ka Boditsi morwa' Tshetlo. Boditsi o tliša phologo setšhabeng sa gabo. Le ge mathomong ba be ba mo nyatša, mafelelong ba tsebile phologo ka yena. Go bonagadišwe gore ditiro tša Boditsi ke sekai sa ditiro tša Jeso Keresete. Setšhaba sa Letšaga sa go hloka tumelo, sa go wela

sebens, mafelelong se bona lesedi. Mantšu a: “Le rena wa rena Boditsi O gona, a re kgotleleleng re tle re phologeng ka Yena”, a bopa sererwa sa *Kgorong ya Mošate*.

Kgaolo ya go ruma e bonagaditše gore *Mahlatse a Madimabe* (1981) ke sengwalogare sa *The Pilgrim’s Progress* (1678) go tšwa seatleng sa moreri John Bunyan. Ntlhakemo ya monyakišiši ke gore Matsepe o badile kudu dingwalo tša Bunyan kua Botšhabelo, gomme di mo hueditše. Ke ka fao a ngwadilego ka leeto la semoya ka ga Seitshwenyeng yoo a kayago ditiro tša Christian ka go Bunyan. Fa go ahlaahlilwe le kgorogo ya baruti ba baromiwa le merero ya bona, gore ba tlišitše phahlollo ya tumelo ya Sekeresete Bathongbaso. Go gateletšwe gape gore gabotse *Mahlatse a Madimabe* ke sengwalo sa boikgopolelo ka ge se anega ditaba tša mehlolo ya tumelo.

8.2 TEBANYO YA DINGWALO TŠA MATSEPE LE BOPHELO BJA SEBJALE

Le ge dingwalo tša Matsepe di ngwadilwe nywaga ye masometshela ya go feta, go lemogwa gore di sa na le mohlodi bophelong bja sebjale. Mogale (nd:1) ge a swayaswaya ka bohlokwa bja bokgabo bja Matsepe o re, “*Matsepe’s work will be admired for generations to come, for, as an artist, he lived far ahead of his time*”. Ka mantšu a mangwe Matsepe o ngwaletše pele. Ke gore, tšeo a di ngwadilego di a tšwelela bophelong bja lehono.

Taba yeo e lego melomong ya batho matšatšing a lehono ke tlaišo ya basadi le bana. Taba ye ke tlhobaboroko lefaseng ka bophara. Matsepe o ngwadile kudu ka ga tlaišo ya bana le basadi. Go na le diponagalo tše dintši tša tlaišo ya basadi mo go *Kgorong ya Mošate*. Lekoloboto o bolaya mosadi wa gagwe ka lebaka la gore o robetše le monnatsoko. Nkabe o betha mosadi ka lebaka le ge a mmotha gore o na le motlabo. Mo go *Megokgo ya Bjoko*, Leilane o betha mosadi sebakeng sa serapolotšwana. Na tokelo ya mosadi ya go hlatšišwa ke tšeo a di ilago e kae? Go ya ka Leilane mosadi ga a swanela go ila seo monna a sa se ilego. Go tšeo ka moka Matsepe o re ga di nyakege setšhabeng.

Go tšhabišwa ga bana le gona ke leswena mehleng ya lehono. Ge a tlantla go taba ya tlhorišo ya bana, mo go *Kgorong ya Mošate* Matsepe o anega ka ga monnatsoko yoo a ilego a tšhabiša le go bolaya ngwanatsoko e le ge a nyaka go dira dihlare ka yena. Kgoši Letšaga o ntšha lesolo la go nyaka monna yowe, mme o a hwetšwa a bolawa. Matsepe o dira se go ruta setšhaba go ba ngatana e tee. O re setšhaba se swanetše go tlemagana go lwantšha tlhorišo ya bana le basadi gammogo le bosenyi

ka kakaretšo. O lemoša gape gore motho yoo a dirago bošula o swanetšwe ke go ahlolwa ka go lekana le bobbe bja gagwe, seo se thuša gore go se hlwe go eba le dipolao go ya pele. Le ge molao o sa dumele ge setšhaba se itšeela molao matsogong, eupša go ba ngatana e tee go tla thuša lekala la tšhireletšo, gore batho ba se ke ba itshepa maphodisa fela.

Matsepe o kgadile gape baetapele ba go dira bomenetša. Ge Tshetlo a leka go huetša Kgoši Letšaga gore o tla mo fa dikgomo ge a ka dumela kakanyo ya gagwe, Letšaga o a gana. Se se lemoša baetapele ba mmušo le dipolitiki gore ba se amogele šunya mola ditšhaba di sokola. Matsepe ga se a kgala bomenetša fela ka mmušong, eupša o kgadile le baetapele ba go no nyaka go buša mola ba se na bokgoni, ba go nyaka fela maemo. Ge a bula difate tša *Megokgo ya Bjoko* (1968:1), o re:

Re llela go buša, re llišwa ke go bušwa; re llela go huma, re llišwa
ke bodiidi, gobane nnete gona se sekaone se ka ganwa ke wa
kgopolo ya mohuta mang?

Matsepe ga se a ba sola fela, eupša o ba eleditše ka ga boima bja go ba moetapele. Ke ka fao mo go *Tša ka Mafuri* a rego:

...gobane nnete go ba moetapele wa dibopiwa tše di nago le
megopolo bjalo ka wena, dibopiwa tše tše dingwe tša tšona di
bilego di go feta ka wona, ke namanetona (1974:32).

Ka mantšu a Matsepe o re moetapele ofe le ofe a letete ditlhohlo go tšwa go babušwa. O re boetapeleng go nyakega boikgafo, kgotlelele le pelotelele.

Matšatšing a lehono lenyalo le bonwa bjalo ka kgwebo. Batswadi ba gweba ka bana ba bona ba banenyana. Se se hlatselwa ke ge magadi e le tšhelete ya godimodimo. Ge Montle (2020) le Masenya (2021) ba swayaswaya ka lešitaphiri le, ba no re se ke sona tlhoho ya tlaišo ya basadi ka malapeng. Monna o llela magadi a gagwe a go tura. Matsepe o kgadile kgopolo ya go turiša magadi:

Nyalellano ga se khumišano eupša ke go nyaka leloko le kwano
gobane motho ga a na kelo ya theko (*Kgorong ya Mošate*, 1962:42).

Fa Matsepe o ruta ka ga bohlokwa bja lenyalo, gore na go nyalelwa gore eng. O ruta gore lenyalo ke mokgokaganyi malapeng a mabedi; go kgokagana mo ke gona ge

leloko le thomile. Leloko ke ge malapa a dirišana tša go loka, a thušana ka mešogofela.

Matšatšing a lehono basadi ba lla kudu ka banna bao ba tšhabelago bana. Le ge go ena le mabaka a mmalwa ao a ka bego a hlola seo, le lengwe la mabaka ke gore batho ba tsenela thobalano go no itloša bodutu. Ditlamorago tša thobalano ke ngwana. Ka gona, barobalani ba swanetše go tseba le go ikemišetša go hlokomela ditlamorago tša mošomo wa bona. Matsepe o rotoša taba ye mo go *Kgorong ya Mošate*:

Go ba le ngwana yoo a se nago rragwe lehono ke botšhephi (Letl.100).

Ka tebelelo ya mahlo, taba ye ke nnete ya mmakgodi-a-kgokgo. Ke ka lebaka leo go hlomilwego molao wa *Maintenance Act 99 of 1998* le wa *Children's Act 38 of 2005*, ka maitekelo a go tlema banna go hlokomela bana bao ba ba tswetšego.

Kgorokgolo ya Tsheko ya Molaotheo wa Aforika-Borwa e sa tšo fetiša molao wa gore ngwana ga a bethwe ka gae (*Children's Act 38 of 2005*, o lekotšwe gape go ba *Children's Amendment Bill 2018*). Kahlolo ye e sotšwe ke bontši bja badudi ka mo nageng, go thwe ke go senya bana. Go feta fao ke go fa bana maatla godimo ga batswadi. Tlhomphe e ka se sa ba gona ka go tseba gore yena ga a kgwathwe. Matsepe o boletše ka go hloka tlhomphe ga bana mo go *Tša ka Mafuri* (1974:34):

...gobane go hola moko bjang go bile go ngena ditho bjang go ba le ngwana yoo a itšeelago go ba yo bohlale go fetiša lena le mo tswetšego, ngwana yoo a bilego a le bona botlaela bja gona ge le mo tswetše.

Ge go rungwa, re ka swaya gore Matsepe o bonetše pele taba ya tshelo ya molao. Ka go thwala magoši, dingwalo tša gagwe di tiiša gore moetapele o swanetše a šupetše mohlala ka go latela molao. Mo dingwalong tša gagwe kgoši yeo e sa latelego melao e otlwa bjalo ka mang le mang. Mo go *Kgorong ya Mošate* o hlagiša tlhobaboroko ye:

Molao o re yoo e lego motho, ga o re molata eupša o re yoo e lego motho.

Bothata bjo bo bego gona ke gore mehleng ya lehono ke setlwaedi gore baetapele ba mmušo ba sele melao yeo e fetišitšwego ke bona ka noši.

8.3 DITŠHIŠINYO

Dingwalo tša Matsepe di sa lebane serokaphatla le bophelo bja lehono. Yoo a rego dingwalo tša Matsepe ga di sa hola ka selo ka ge di anega ditaba tša kgale tša magoši ga a kwešiše bokgabo bja dingwalo. Dingwalo di tletše ka sekai. Magoši mo dingwalong tša Matsepe a kaya baetapele ba mmušo, dipolotiki, dikereke, dikgwebo le ditheo tše dingwe.

Go šišinywa gore nke dipuku (ka moka dipadi le dikgoboketšo tša theto) tša Matsepe di bušwe ka dikolong tše di phagamego mme barutwana ba ithute tšona. Se se tla thuša thaka ye tshese go tseba setšo sa segagešo ka ge dipuku tša Matsepe di šišitše ka bohwa bja setšo.

Go dumega gore bagatiši ba gatiše gape dipuku tša Matsepe. Seo se tla hlohleletša batho go di bala ka ge di tla be di le gona. Go retwa ba Bokgobapuku bja Bosetšhaba bja Aforika-Borwa ge ba gatišitše lefsa tše dingwe tša dipuku tša Matsepe. Ba retwa gape bona le ba lelapa la boO.K. Matsepe bao ba hlomilego mmesiamo wa dingwalo wa go reelwa ka O.K. Matsepe '*O.K. Matsepe Literature Museum*' go tsošološa bohwa bja mongwadi yo hlwahlwa yo.

Tema yeo Matsepe a e kgathilego dingwalong tša Sesotho sa Leboa ga e kakwe le selo. Dingwalo tša gagwe tša go tšweletša filosofi ya bophelo bja morago le bja sehono di a hlaelwa. Ka gona, go šišinywa gore mongwadi wa go swana le Matsepe o swanetše ke tlhomphe ya bongaka. Go hlohlwa diyunibesithi tša go aba dithuto tša leleme la Sesotho sa Leboa, e lego ya Limpopo, Venda, Aforika Borwa, Pretoria, Tshwane, Johannesburg gammogo le ya Mpumalanga gore di swe lebate ka taba ye.

Nke diyunibesithi tša go ruta polelo ya Sesotho sa Leboa di phegelele go akaretša dipuku tša Matsepe lenaneothutong la tšona. Se se tla thuša go lemoša baithuti ba bafsa ka bohlokwa bja Matsepe. Ka go dira bjalo, baithuti ba tla ba le kgahlego ya go dira diphatišišo ka ga mešomo ya Matsepe.

Ka go ruta dipuku tša Matsepe dikolong tše di phagamego le tša godimo, lehutšo ke gore re tla kgona go phološa boleng bja leleme la segagešo, bjalo ka ge go lemogwa gore maleme a setlogo a Seaforika a lebane le leru le lesa.

8.4 MAFETŠO

Lentšu la go akaretša phatišišo ye ka moka ga yona šele, Matsepe o rera ditaba tša Paebele a hlokometše tikologo ya setšo. Matsepe ke moreri. Lefelo la moruti la go rera ke ka kerekeng. Lefelo la mongwadi la go rera ke pene letlakaleng. Dingwalo ke sefala se sebotse seo go sona mongwadi a kgonago go hlatša tšeo a di ilago (fa o kgala tšeo di sego tša loka setšhabeng) le tšeo a sa di ilego (fa o hlohleletša tšeo di tlišago tšwelopele setšhabeng). Matsepe o dira se. Dingwalong tša gagwe o re batho a ba dule mmogo mme ba ratane bjalo ka bana ba motho (Pesalome 133). O kgala lehloyo magareng ga batho. O re nke re rataneng gore go be le tšwelopele, re se hlwe re lwela dilo tša go re boetša morago bjalo ka boLeilane, boMonoši le boTaudi.

Khuetšo yeo Matsepe a e antšego kgorong ya gabo ya mošate gammogo le sekolong Botšhabelo, di betlile bongwadi bja gagwe ka bokgeleke bjo bogolo. Leihlo la gagwe la go kgona go badišiša maitshwaro a batho le thušitše go tlemaganya setšo le Paebele dingwalong tša gagwe. Le ge go le bjalo, bonyakišiši ke leeto leo le sepelwago ke basepedi ba go fapana dikgeng tša go fapana. Bjalo ka ge boSerudu le boThobakgale ba buletše phatišišo ye tsela, le phatišišong ye re holofela gore re buletše ba bangwe difero.

METHOPO

METHOPOTHEO

Bibele. 2016. *The Bible in Sepedi*. Bellville: Bagatiši ba Bible Society of South Africa.

Bunyan, J. 1678. *The Pilgrim's Progress*. London: Printed for Nath. Ponder.

Matsepe, O.K. 1962. *Kgorong ya Mošate*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Matsepe, O.K. 1963. *Lešitaphiri*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Matsepe, O.K. 1968. *Megokgo ya Bjoko*. Cape Town: Educum.

Matsepe, O.K. 1981. *Mahlatse a Madimabe*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Matsepe, O.K. 2011. *Lešitaphiri*. (2nd Ed). Pretoria: Nasou Via Afrika.

METHOPOTLALELETŠO

Abrams, H.M., & Harpham, G.G. 2009. *A Glossary of literary terms*. (9th ed). Boston: Wadsworth Cengage Learning.

Alfaro, M.J.M. 1996. Intertextuality: Origins and Development of the Concept. *Atlantis* 1(2): 268-285.

Aphane, M.C. 2005. *Kanegelokopana ya I.T. Maditsi: Pheko Ya Pula*. Lengwalo la M.A la la go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.

Bennett, A., & Royle, N. 2004. *Introduction to Literature, Criticism and Theory*. (3rd Ed). Britain: Pearson Education Limited.

Bertram, C. & Christiansen, I. 2014. *Understanding Research: An Introduction to Reading Research*. Pretoria: J.L. Van Schaik Publishers.

Bex, T. 1996. *Variety in Written English: Texts in Societies: Societies in Texts*. London: Routledge.

Beyers, J. 2017. Religion and Culture: Revisiting a close relative. *HTS Teologiese Studies/ Theological Studies* 73(1): 1-9.

Boshego, L.P. 1998. *J.R.L. Rafapa: An Exploration of his Novels*. Thesese ya Bongaka ya go se gatišwe. Pretoria: University of South Africa.

Boshielo, M.C. 1974. *Mokone wa Mabula*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Boshoff, W. 2004. The Bakopa of Boleu and the Missionaries from Berlin (1860-1864): The Brief Existence of Gerlachshoop, first mission station of the Berlin Missionary Society in the ZAR. *Missionalia* 32(3): 445-471.

Bowen, G.A. 2009. Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal* 9(2): 27-40.

Chadwick, H. 1994. *The Religion of Christ*. Ka go The German Library. 1994. *Essays on Religion*. New York: The Continuum Publishing Company.

Chatman, S. 1967. *Story and Discourse*. London: Cornell University Press.

Chivanga, S.Y. & Monyai, P.B. 2021. Back to Basics: Qualitative Research Methodology for Beginners. *Journal of Critical Reviews*, 8(2): 11-17.

Delius, P. 2001. Witches and Missionaries in Nineteenth Century Transvaal. *Journal of Southern African Studies* 27(3): 429-443.

Detweiler, R. & Jasper, D. 2002. *Religion and Culture: A Reader*. Kentucky: Westminster John Knox Press.

Egan, K. 1978. What Is a Plot? *New Literary History* 9(3): 455-473.

Ellis, T.J. & Levy, Y. 2008. Framework of Problem-Based Research: A Guide for Novice Researchers on the Development of a Research-Worthy Problem. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Trans-discipline* (11): 17-33.

Feuerbach, L. 2008. *The Essence of Christianity*. Walnut: MSAC Philosophy Group.

Frow, J. 1990. Intertextuality and Ontology. Ka go Worton, M. (Ed.). *Intertextuality: Theories and Practices* (pp. 45 - 55). Manchester: Manchester University Press.

Graue, C. 2016. Qualitative Data Analysis. *International Journal of Sales, Retailing & Marketing* 4(9): 5-14.

Grobler, G.M.M. 1989. *Time Order in Three novels of O.K. Matsepe: The story behind the text*. Thesese ya Bongaka ya go se gatišwe. Pretoria: University of South Africa.

Grobler, G.M.M. 1998. And the River Runs on...: Symbolism in Two African Novels. *South African Journal of African Languages* 18(3): 65-67.

- Halperin, E., Russel, A.G., Dweck, C.S. & Gross, J.J. 2011. Anger, Hatred, and the Quest for Peace: Anger Can Be Constructive in the Absence of Hatred. *Journal of Conflict Resolution* 55(2): 274-291.
- Harding, J.R. 2014. Reader Response Criticism and Stylistics. Ka go Micheal Burke. *The Routledge Handbook of Stylistics*. New York: Routledge.
- Hawthorn, J. 1992. *Concise Glossary of Contemporary Literary Theory*. London: Edward Arnold.
- Hick, J. 1968. *Christianity at the Centre*. London: Macmillan and Co LTD.
- Hox, J.J. & Boeiji, H.R. 2005. Data Collection, Primary vs. Secondary. *Encyclopedia of Social Measurement* (1): 593-599.
- Juvan, M. 2008. Towards a History of Intertextuality in Literary and Culture Studies. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 10(3): 1-9.
- Kekana, I.D. 2015. *Dikanegelo tša Bafsa tša Sepedi*. Thesese ya Bongaka ya go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.
- Kekana, T.S. 2007. *Sebopego sa Diretotumišo tša bogologolo tša ditaola tša Sepedi*. Lengwalo la MA la go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.
- Kgobe, D.M. 1997. Religion as reflected in Northern Sotho Poetry, a case of African Religion and Christianity. *South African Journal of Folklore Studies* 8(2): 40-48.
- Khorommbi, N.L. 1996. Echoes from beyond a pass between two mountains: Christian mission in Venda as reflected in some Contemporary Tshivenda Literature. Lengwalo la MA la go se gatišwe. Pretoria: University of South Africa.
- Laszkiewicz, W. 2013. Finding God(s) in Fantasylands: Religious Ideas in Fantasy Literature. *Journal of English Studies* (1): 24-36.
- Leedy, P.D. & Ormrod, J.E. 2005. *Practical Research: Planning and Design*. (8th Ed). USA: Pearson Education.
- Leedy, P.D. & Ormrod, J.E. 2010. *Practical Research: Planning and Design*. (9th Ed). USA: Pearson Education.
- Lekganyane, B.E. 2019. The Theology of the Zion Christian Church and its Role in the Development of Southern African Communities and Beyond. *The Z.C.C. Messenger* (104): 10-20.

Lekganyane, E.M. 2002. *Tlhalošo ya Semelo sa Moanegwa Dingwalong tša Sepedi*. Thesese ya Bongaka ya go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.

Lewis, C.S. 1952. *Mere Christianity*. London: Geoffrey Bles.

Lifela tsa Sione. 2017. Lesotho: Morija Sesuto Book Depot.

Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. 1985. *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: SAGE.

Machen, J.G. 1913. Christianity And Culture. *The Princeton Theological Review* Vol. (11): 1-8.

Magezi, V. & Magezi, C. 2016. Soteriology on the Interface of traditional African religion and Christianity: Engaging Bediako's soteriology and a soteriological alternative. *In die Skriflig* 50(1): 1-8.

Mailloux, S. 1990. The Turns of Reader-Response Criticism. Ka go Moran, C. & Penfield, E.F. *Contemporary Critical Theory and the Teaching of Literature*. Illinois: National Council of Teachers of English.

Makhanya, M.S. 2020. Celebrating 88 Years of O.K. Matsepe Legacy. Polelopolo Thutophahlošong ya Bobedi ya O.K. Matsepe, 13 Tlhakola 2020: Polokwane.

Makibelo, M.P. 2002. *Intertextuality in the Poetry of H.M.L. Lentsoane*. Lengwalo la MA la go se gatišwe. Johannesburg: Vista.

Maledu, A.D. 2020. *Tshekaseko ya Sebopego, Tšweletšo le Mehola ya Dikošatšhaba tša Sesotho sa Leboa*. Thesese ya Bongaka ya go se gatišwe. Turfloop: University of Limpopo.

Mapadimeng, M.S. 2009. Culture versus Religion: A theoretical analysis of the role of Indigenous African Culture of Ubuntu in Social Change and Economic Development in the Post-Apartheid South African Society. *Politics and Religion* 1(3): 75-98.

Masenya (Ngwan'a Mphahlele), M. 2021. Kgarebe (virgin) and carnal knowledge: Reading Genesis 19:30-38 from the margins. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 11(3): 1-7.

Masia, M.M. 2016. *Lenyalo la Segagešo le Kgatelelo ya Basadi: Bohlatse go tšwa Papading ya J.S. Mminele, Mahlodi (1968)*. Lengwalo la MA la go se gatišwe. Turfloop: University of Limpopo.

Mathibe, M.A. 2011. *Sengwalo ke seipone sa Mabaka*. Thesese ya PhD ya go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.

- Matsepe, O.K. 1974. *Tša ka Mafuri*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Matzukis, C. 1989. Byzantine and the Classics. *Pharos* (70): 34-43).
- Maxwell, J.A. 1996. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. London: SAGE.
- Mbaya, H. & Cezula, N. 2019. Contribution of John S Mbiti to the study of African religion and African theology and philosophy. *Stellenbosch Theological Journal* 5(3): 421-442.
- Mminele, S.P.P. 1972. *Ngwana wa Mobu*. Pietersburg: Sharp Shoot.
- Mogale, N.S. (nd). *A Critical Appreciation of Matsepe's Language and Style with special reference to Kgorong ya Mošate*. Unpublished Honours Paper. Turfloop: University of the North.
- Mogale, N.S. 1993. *Mamogobo's Protest Poetry and its Influence*. Lengwalo la M.A. la go se gatišwe. Pretoria: University of South Africa.
- Mogale, N.S. 1998. *The Nature and Development of the Northern Sotho Detective Narratives*. Thesese ya PhD ya go se gatišwe. Pretoria: University of South Africa.
- Mokgoatšana, S.N.C. 1997. (Re)visioning myth and ritual: Towards a (re)clamation and (re)construction of Sepedi traditional religious conceptions. *South African Journal of Folklore Studies* 8(2): 18-26.
- Montle, M.E. 2020. Conceptualising *Lobola* as a Perpetuator of Gender-Based Violence in South Africa thorough *Intsika*. *Journal of Social Sciences and Humanities* 17(7): 160-168.
- Mothiba, K.F. 2014. *1994 ke Mollwane wa go hlaloša Semelo sa Basadi Dingwalong*. Thesese ya Bongaka ya go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.
- Moyise, S. 2000. Intertextuality and Biblical Studies: A Review. *Verbum et Ecclesia JRG* 23(2): 418-431.
- Moyise, S. 2002. Intertextuality and Biblical Studies: A Review. *Verbum et ecclesia JRG* 23 (2): 418-431.
- Mphasha, L., Mphela, K. & Mogoboya, M. 2021. Examining the Significance of Names of Rivers in South Africa: A Northern Sotho Perspective. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology* 18(15): 741-748.

Nadel, S.F. 1952. Witchcraft in Four African Societies: An Essay in Comparison. *American Anthropologist* 54(1): 18-29.

Nchabeleng, S. 2020. Poledišano le Max Mojapelo go Thobela F.M.

Nieuwenhuis, J. 2016. Introducing Qualitative Research. Ka go Maree, K. (Ed.) *First Steps in Research*. Pretoria: Van Schaik Publishers.

Nkomo, P.S. 2015. *Theme and Character: A point of reference in Serudu's Naga Ga Di Etelane*. Lengwalo la MA la go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.

Nolte, S.P. 2012. One text, many stories: The (ir)relevance of reader-response criticism for apocryphal literature in the Septuagint. *Theological Studies* 68(1): 1-10.

Oxford Advance Learners' Dictionary. 2010. (8th Ed). Oxford: Oxford University Press.

Plottel, J.P. & Charney, H. 1978. *Intertextuality: New prospective in Criticism*. New York: Literary Forum.

Polkinghorne, D.E. 2005. Language and Meaning: Data Collection in Qualitative Research. *Journal of Counselling Psychology* 52(2): 137-145.

Possa-Mogoera, R. & Khotso, P. 2021. An Analysis and Interpretation of the Basotho Proverb *Ngwana ke wa dikgomo* ('the child belongs to the cattle'): Marriage, Child Acceptance and Inheritance. *South African Journal of African Languages* 41(1): 55-60.

Puleng, N.S. 1980. *Ditlalemeso*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Rafapa, J.R.L. 2018. *O.K. Matsepe e be e le dikwi tša setšhaba*. Pampiri yeo e badilwego segopotšong sa Bophelo bja O.K. Matsepe. 24 Tlhakola 2018: Tafelkop.

Ramohlale, M.I., Chauke, O.R. & Mogoboya, M. 2021. A Transformative Depiction of the Dilemmas of Women by Selected Northern Sotho Poets. *Journal of Critical Reviews* 8(02): 360-366.

Randolph, J.J. 2009. A Guide to Writing a Dissertation Literature Review. *Practical Assessment, Research and Evaluation* 14(13): 1-13.

Ratau, N.S. 2019. *Examining the Influence of Orality on Post-Apartheid South African Literature: An Afrocentric Approach*. Lengwalo la MA la go se gatišwe. Polokwane: University of Limpopo.

Richardson, P. & Van Helten, J. 1984. The Development of the South African Gold-Mining Industry, 1895-1918. *The Economic History Review* 37(3): 319-340.

Rowley, J. & Slack, F. 2004. Conducting a Literature Review. *Management Research News* 27(6): 31-39.

Seanego, J. 2019. *Papetšo ya dipadi tše pedi: Ntshwe le Megokgo ya Bjoko*. Raporoto ya Honours ya go se gatišwe. Turfloop: University of Limpopo.

Seanego, J. 2021. Suspense Technique as reflected in Sekgaila J. Chokoe's Selected Short Stories: A Literary Appreciation. *Journal of Critical Reviews* 8(2): 1364-1367.

Sefoka, M.M. 2017. *Lenyalo la Setšo sa Bapedi ba Matlala ba Moutse*. Thesese ya Bongaka ya go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.

Segooa, M.S. 2004. *The Role of Chiefs as Characters in Matsepe's Novels: An Appraisal*. Lengwalo la M.A. la go se gatišwe. Polokwane: University of the North.

Serudu, M.S. 1989. *Koketšatsebo*. Pretoria: De Jager-HAUM.

Serudu, M.S. 1991. *Ditšwapitšengkgolo ya Bokgabongwalo*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Serudu, M.S. 1993. *The Novels of O.K. Matsepe*. Thesese ya Bongaka ya go gatišwa. Pretoria: J.L. van Schaik.

Serudu, M.S. 2011. *Naga ga di Etlane*. Cape Town: Van Schaik Publishers.

Serudu, M.S. 2019. Towards the Changing of the Mindset of the Rainbow Nation of the Republic of South Africa. Pampiri yeo e adilwego Thutophahlošong ya Mathomo ya O.K. Matsepe, 19 Tlhakola, Polokwane.

Shenton, A.K. 2004. Strategies for ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects. *Education for Information* (22): 63-75.

Sono, B.R. 2014. *Mabopi ke Dikokwane tša Tlhalošontši*. Unpublished MA dissertation. Turfloop: University of Limpopo.

Taherdoost, H. 2016. Sampling Method in Research Methodology; How to Choose a Sampling Technique for Research. *International Journal of Academic Research in Management* 5(2): 18-27.

Tembane, S. & Ndlovu, L. 2018. *Tears of the Brain*. Oxford: Oxford Press.

Thobakgale, R.M. 2005. *Khuetšo ya O.K. Matsepe go Bangwadi ba Sepedi*. Thesese ya PhD ya go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.

Tsholo, J.P. 2015. *Phetogo ya Setšo Dingwalong tša Sepedi*. Thesese ya Bongaka ya go se gatišwe. Pretoria: University of Pretoria.

Tsiane, A.C. & Phokwane, P.P. 2017. *Senamolela: Dikanegelotšhaba*. Polokwane: Sharp Shoot Publishing.

Van Dijk, T.A. 2009. *Society and Discourse: How Social Context Influence Text and Talk*. New York: Cambridge University Press.

Wach, E. & Ward, R. 2013. *Learning about Qualitative Document Analysis*. UK: Institute of Development Studies.

Waite, L.J. 1995. Does Marriage Matter? *Demography* 32(4): 483-507.

Wong, L.P. 2008. Data Analysis in Qualitative Research: A Brief Guide to Using Nvivo. *Malaysian Family Physician* 3(1):14-20.

Zengin, M. 2016. An Introduction to Intertextuality as A Literary Theory: Definitions, Axioms and the Originators. *Sosyal Bilimler Enstitüsü* 25(1): 299-326.

SEMAMAREŠWA: LENGWALO LA TUMELELO

University of Limpopo
Department of Research Administration and Development
Private Bag X1106, Sovenga, 0727, South Africa
Tel: (015) 268 3935, Fax: (015) 268 2306, Email: Anastasia.Ngobe@ul.ac.za

TURFLOOP RESEARCH ETHICS COMMITTEE
PERMISSION LETTER

Date: 08 December 2021

PROJECT NO: TREC/27/2021 [NEI]

Title: An Intertextual Reading of O.K. Matsepe's Selected Novels (Tebelelo Ya Dingwalogare Dipading Tše Di Hlaotšwego Tša O.K. Matsepe)
Researcher: J Seanego

This serves to confirm that the abovementioned study involves secondary use of data and has no ethical implication. After review of the study protocol, the Turfloop Research Ethics Committee (TREC) hereby grants the researcher permission to proceed with their research.

PROF P MASOKO
CHAIRPERSON: TURFLOOP RESEARCH ETHICS COMMITTEE

The Turfloop Research Ethics Committee (TREC) is registered with the National Health Research Ethics Council, Registration Number: **REC-0310111-031**

